

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA EKONOMICKÁ

Bakalářská práce

**Změny ve věkové struktuře obyvatelstva a jejich dopad
na vybrané oblasti**

**The changes in the age structure of population and
their impact on the select spheres**

Monika Bízová

Plzeň 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

„Změny ve věkové struktuře obyvatelstva a jejich dopad na vybrané oblasti“

vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

V Plzni, dne 2. května 2012

.....

podpis autora

Poděkování

Chtěla bych velice poděkovat vedoucí bakalářské práce, Ing. Kateřině Pitrové, za cenné připomínky a rady v průběhu zpracování této práce.

Obsah

Úvod	7
1 Úvod do demografie.....	9
1.1 Definice demografie	9
1.2 Demografická statistika	10
1.2.1 Stav obyvatelstva	10
1.2.2 Vývoj obyvatelstva	11
1.2.3 Struktura obyvatelstva.....	12
1.2.4 Prameny demografických dat	12
2 Věková struktura obyvatelstva.....	13
2.1 Věkové skupiny	13
2.2 Věková pyramida.....	15
2.3 Základní populační typy	15
2.4 Ukazatele charakterizující věkovou strukturu obyvatelstva	16
2.5 Statistika průměrného věku v obcích, okresech a krajích ČR	19
3 Změny ve věkové struktuře ČR od roku 1989 do roku 2010	21
3.1 Popis věkové pyramidy.....	21
3.2 Změny ve věkovém složení obyvatelstva z hlediska hlavních věkových skupin .	25
4 Prognóza vývoje ve věkové struktuře obyvatelstva ČR do roku 2065	31
4.1 Teoretické poznatky k demografické projekci.....	31
4.2 Predikce vývoje věkové struktury obyvatelstva ČR podle ČSÚ do roku 2065	32
5 Dopady změn ve věkové struktuře obyvatelstva na vybrané oblasti	38
5.1 Systém důchodového pojištění	38
5.1.1 Vliv důchodové reformy na daň z přidané hodnoty	44

5.3 Školství	46
5.3.1 Vývoj předškolních dětí a mateřských škol	47
5.3.2 Základní vzdělání a jejich žáci.....	50
5.3.3 Změny ve středním vzdělávání	54
5.4 Zařízení sociální péče pro seniory a systém zdravotnictví	58
5.4.1 Zařízení sociální péče pro seniory	58
5.4.2 Systém zdravotnictví.....	60
6 Závěr	63
7 Seznam obrázků	66
8 Seznam tabulek	67
9 Seznam použitých zkratk	68
10 Soupis bibliografických citací	69
11 Seznam příloh.....	77

Úvod

Teprve poměrně nedávno se i k laické veřejnosti začalo šířit snad ze všech sdělovacích prostředků cosi o stárnutí obyvatel České republiky (ČR), toto téma se stává častým předmětem diskuzí, odborných článků a dalších podobných aktivit nejen u demografů a gerontologů, ale i u ekonomů, sociologů, lékařů či u ostatních odborníků a nezasvěcené veřejnosti. Demografické stárnutí jistě není žádná novinka a nejde ani o pouhý přechodný problém, nýbrž se jedná o trvalý a stále prohlubující se trend. Zpomalení přírůstku či dokonce stagnace podílu seniorské složky obyvatelstva vedly k odsunutí naléhavosti řešení budoucích následků tohoto procesu. Bezesporu jde o velmi aktuální a důležité téma, jež si jistě zaslouží pozornost. Spolu s uvědoměním si závažnosti situace naší populace politiky přichází také související potřebné změny, ale samozřejmě ne vše se dá politickým rozhodnutím změnit k „lepšímu“ a tak k vyřešení nepříznivých dopadů stárnutí. Sama jsem vnímala dění, které opožděně vypuklo v souvislosti s demografickým stárnutím v médiích, a měla jsem zájem se ohledně něj dozvědět více, proto teď sepisuji tuto práci a konečně mám možnost se blíže na tento demografický jev a jeho dopady podívat.

Hlavními cíly mé práce bude zanalyzovat vývoj ve věkové struktuře obyvatelstva ČR za dané období a soustředit se na jeho změny, také přiblížit očekávaný vývoj struktury podle věku a určit dopady změn věkového složení na vybrané oblasti. Předem je ale jasné, že jestliže se mluví o demografickém stárnutí, pak je nepravděpodobné, že bych toto tvrzení nepotvrdila, avšak mou snahou bude stárnutí populace dokázat skrze zpracování skutečných dat.

První část práce se týká teorie, v této části se budu nejprve zabývat samotnými základními pojmy úzce spojenými s tématem práce. Obsahem druhé kapitoly bude teorie týkající se přímo věkového složení obyvatelstva, zde například představím hlavní způsoby členění věku do skupin. Dále bude kapitola pokračovat ukazateli, které mají za úkol souhrnně charakterizovat věkovou strukturu, zde se věnuji již více praktičtějším informacím.

Druhá část práce, a to praktická, začíná třetí kapitolou, ve které se budu věnovat změnám ve věkové struktuře obyvatelstva ČR za sledované období, přičemž začnu

popisem aktuální věkové pyramidy, dle jejíhož tvaru je možné dohledat mnoho skutečností vedoucích k současnému věkovému složení. Tato kapitola rovněž poukáže zejména na změny v hlavních věkových skupinách ohraničených ekonomickými generacemi.

Predikci budoucího vývoje věkové struktury sestavenou Českým statistickým úřadem (ČSÚ) až do konce roku 2065 představím v dalším úseku práce. Tato prognóza je nejaktuálnější na internetových stránkách ČSÚ, jež ji zveřejnil v roce 2009.

Pátá kapitola této práce se bude zaměřovat na vybrané významné dopady z různých oblastí způsobené změnami ve věkové struktuře. Z daných oblastí jsem si vybrala ty, které patří k nejvíce zásadním, mou snahou zde bude zkonkretizovat hlavní dopady v oblastech: systém důchodového pojištění, školství, zdravotnictví a sociální péče.

V závěru stručně vyjádřím své myšlenky a názory týkající se tématu, shrnu má dosavadní zjištění a také uvedu, zda jsem splnila cíle předsevzaté v úvodu.

Metodika bakalářské práce

Tato bakalářská práce se bude řídit novými normami ČSN ISO 690 vydanými v roce 2011 a Metodikou k vypracování bakalářské/diplomové práce z roku 2011, kterou vypracoval doc. PaedDr. Ludvík Eger, CSc.

Teoretické poznatky budu čerpat zejména z tištěných publikací uvedených v kapitole „Soupis bibliografických citací“, významným zdrojem pro teoretickou část se stanou také internetové stránky ČSÚ.

Věková struktura ČR bude sledována v letech 1989 až 2010, do tabulek budou pro přehlednost a pro viditelnost intenzity změn vybírána data z určitých let. V době zpracovávání práce byl rok 2010 posledním rokem detailně publikovaným pro mé účely. U většiny dat budu vycházet ze stránek ČSÚ, nějaké údaje na těchto stránkách nelze dohledat a tak, pokud to bude v mých silách, je dopočtu. U nějakých oblastí statistiky ČSÚ nestačí, a tak budu využívat i internetových stránek ministerstev, Ústavu pro informace ve vzdělání (ÚIV) nebo České správy sociálního zabezpečení (ČSSZ).

Nejvíce používanými nástroji při zpracovávání budou Microsoft Office Word 2007 a Microsoft Office Excel 2007, který využiji především pro výpočty, grafy a tabulky.

1 Úvod do demografie

1.1 Definice demografie

Jelikož je tato práce úzce spjata s vědním oborem zvaným demografie, je na místě tento pojem pocházející z řečtiny vysvětlit. Demografie je vytvořena ze dvou slov **démos**, což znamená **lid** a **grafein**, jehož překlad je **psát**. Po tomto překladu je zřejmé, čím se výše zmíněná empirická věda zabývá. Stručná definice znamenající pouze to, že demografie se zajímá o popis lidu, není příliš přesná, jelikož populaci zkoumá více vědních oborů a každý je zaměřený na její specifický rys. Kalibová (2001, s. 5) uvedla ve své publikaci i o mnoho přesnější definici: „*Demografie je vědní obor, který se zabývá studiem reprodukce lidských populací a podmíněnostmi tohoto procesu*“. Podmíněnostmi jsou myšleny demografické události, mezi které se řadí sňatek, manželství, rozvod, ovdovění, nemoc, potrat, stěhování, úmrtí a narození. (Kalibová, 2001)

Dle Kalibové a Pavlíka (2005, s. 13) lze rovněž demografii definovat jako: „*Vědecké studium lidských populací, zabývající se jejich velikostí, strukturou, vývojem a dalšími znaky především z kvantitativního hlediska*.“

Langhamrová (2007, s. 5) tyto dvě předchozí definice doplňuje o velmi důležitý fakt, který jsem nastínila v úvodu, a to ten, že: „*Demografie je vědou interdisciplinární*.“ Tuto její vlastnost lze odvodit z toho, že demografická situace určitého státu působí na různé oblasti, například na ekonomiku státu, zdravotnictví, školství, rodinnou, sociální a důchodovou politiku. (Langhamrová, 2007)

Předmětem zkoumání jsou jevy a procesy související s lidskou reprodukcí. Jestliže obnovou obyvatelstva rozumíme pouze procesy rození a vymírání, pak se jedná o **přirozený** pohyb obyvatelstva, jinak nazývaný i demografický vývoj. V případě **mechanického** pohybu obyvatelstva bychom si museli k úmrtnosti a porodnosti přimyslet i zahraniční migraci.

Aniž by byl evidentní rozdíl mezi slovy **obyvatelstvo** a **populace**, tak lze určitou odlišnost najít. Obyvatelstvo je na rozdíl od populace ohraničeno určitým územím (obcí, krajem, státem, ...) a u populace jde o skupinu osob, mezi nimiž dochází k reprodukci,

příkladem může být romská populace. Velmi často se dnes obyvatelstvo skládá z různých populací, ale v praxi se pojmy od sebe neodlišují. (Langhamrová, 2007)

Demografie čerpá data z běžné demografické statistiky, neboli statistiky obyvatelstva, a z výsledků speciálních výběrových šetření. (Kalibová, 2001)

1.2 Demografická statistika

Jejím úkolem je sledovat **stav** (vždy k určitému časovému okamžiku), **vývoj** (za konkrétní časový interval) a **strukturu obyvatelstva** (sledování složení dle ekonomických, demografických, sociálních či geografických hledisek). (Fischer, Macek, Potůčková a kol., 2008; Langhamrová, 2007) Blíže se těmto základním pojmům z definice věnují následující subkapitoly 1.2.1, 1.2.2 a 1.2.3, přičemž samotnou věkovou strukturou se teoreticky, a ke konci zejména prakticky, zabírá kapitola 2.

Demografická statistika chápe **obyvatelstvo** jako osoby přihlášené k trvalému pobytu bez přihlídnutí ke státnímu občanství. (Langhamrová, 2007)

Statistika obyvatelstva je od roku 2001 ovlivněna dvěma faktory, první se týká sčítání, lidu, domů a bytů (SLDB) z roku 2001. Vliv tohoto sčítání na statistiku obyvatelstva tkví v tom, že do výsledků dalšího SLDB navazuje bilance pohybu obyvatel na poslední sčítání. SLDB je považováno za základ bilancí po dobu dalších deseti let. Druhým faktorem je úprava metodiky sledování stěhování cizinců. Nová metodika spočívá v zahrnutí cizinců s vízy nad 90 dnů a cizinců s přiznaným právem azylu do údajů SLDB a od května 2004 se údaje týkají občanů zemí Evropské unie (EU) s přechodným pobytem v ČR a cizinců z ostatních zemí (z tzv. třetích zemí) s dlouhodobým pobytem. (Fischer, Macek, Potůčková a kol., 2008)

1.2.1 Stav obyvatelstva

Stav obyvatelstva se z hlediska časového okamžiku, ke kterému je počet obyvatel zjišťován, uvádí počáteční, střední a koncový.

- **Počáteční stav** – dle ČSÚ (2010d) se jedná o: „*Počet obyvatel daného území k počátku sledovaného období, nejčastěji kalendářního roku, ale i pololetí, čtvrtletí či měsíce.*“

- **Koncový stav** – uvádí se k okamžiku, kdy končí dané období.
- **Střední stav** – je dán počtem obyvatel daného území v okamžiku, který je určen za střed sledovaného období. Střední stav obyvatelstva v kalendářním roce je sledován k půlnoci z 30. června na 1. července daného roku.

Stav obyvatelstva lze členit i dle územní specifikace či dalších kritérií (např. věk, pohlaví, rodinný stav). (ČSÚ, 2010d)

Pro co nejpřesnější určení stavu obyvatel se využívá **sčítání lidu** (též nazývané jako populační census), které se koná zpravidla v desetiletých intervalech, k poslednímu sčítání lidu došlo v roce 2011. Údaje o stavu se zjišťují i **soupisem obyvatelstva**, který je ale oproti sčítání lidu relativně jednoduchý a tím pádem méně kvalitní, protože podává informace jen o několika základních znacích (věk, pohlaví,...). Soupis se použil po druhé světové válce, kdy se potřebovalo rychle zjistit, kolik lidí válku vůbec přežilo. (Koschin, 2005) V období mezi populačními censy se vývoj počtu a struktury obyvatel zjišťují díky statistickým hlášením z matrik. Na základě těchto údajů se pak počet obyvatel určí bilancí pohybu obyvatel, při které se postupuje tak, že se ke stavu obyvatel na počátku období připočte počet živě narozených, odečte se počet zemřelých, poté se ještě přičte počet přistěhovalých a nakonec je odečten počet odstěhovaných a to vše je v rámci sledovaného období, z tohoto postupu vzejde stav obyvatel na konci období. (Fischer, Macek, Potůčková a kol., 2008)

1.2.2 Vývoj obyvatelstva

Vývoj počtu obyvatel za sledované období se nazývá **pohyb** či **měna** (Klufová, Poláková, 2010), viz pohyb mechanický a přirozený v kapitole 1.1. Pohyb obyvatelstva ovlivňují demografické události, které obyvatelé během roku podstupují. Pro pořizování a vedení záznamů se používá **evidence přirozené měny**, za předpokladu, že se jedná o narození, úmrtí, sňatek nebo rozvod, v případě stěhování se používá termín **evidence migrace**. (Klufová, Poláková, 2010)

ČSÚ dlouhodobě zveřejňuje mnoho souborů týkající se nejen stavu obyvatelstva, ale i dalších demografických údajů. Sledované demografické údaje statistický úřad vydával už po roce 1929 v publikacích s názvem "Pohyb obyvatelstva v republice Československé (Československé socialistické republice, České socialistické republice,

České a Slovenské Federativní republiky, České republiky)" za příslušný rok (poprvé za rok 1919) a v období protektorátu se jednalo o "Pohyb obyvatelstva" za určitý rok. Počínaje rokem 2006 vychází publikace s názvem „Demografická ročenka České republiky“ za příslušný rok (poprvé za rok 2005). ČSÚ vytvořil databázi, která zahrnuje všechny tyto zmíněné publikace, označovanou termínem „pramenné dílo“. Pramenné dílo je: „*Základním zdrojem podrobných dat o pohybu obyvatelstva, také o jeho početní velikosti a složení podle pohlaví, věku a rodinného stavu v daném roce.*“ (ČSÚ, 2009b) Tento zdroj rovněž obsahuje i data za v daném roce zjišťované demografické události, v pramenných dílech lze dohledat data za roky 1950 – 1959 a 1980 – 2008. (ČSÚ, 2009b)

1.2.3 Struktura obyvatelstva

ČSÚ publikuje strukturu v absolutních či v relativních číslech. Za základní kritéria, podle kterých se sleduje struktura obyvatelstva, se považují v demografické statistice pohlaví a věk. Dále se demografické údaje mohou členit podle rodinného stavu, národnosti, vzdělání či podle náboženského vyznání. (Langhamrová, 2007)

Složení populace se podle výše rozepsaných charakteristik a v různých jejich kombinacích sleduje v územním detailu a člení se dále na kraje, okresy, města, obce a mimořádně na části obcí. (Langhamrová, 2007)

1.2.4 Prameny demografických dat

Základní podmínkou pro studium demografických jevů je znalost potřebných demografických informací. Z čehož vyplývá, že je podstatné vědět, odkud vlastně získáváme potřebná empirická data. Klufová a Poláková (2010) vymezily pět hlavních pramenů demografických dat, jedná se o tyto statistické zdroje: **sčítání lidu**, **běžná evidence přirozené měny**, **běžná evidence migrací**, **populační registr** (registr obyvatelstva) a **zvláštní šetření** (např. populačního klimatu, mikrocensus). Naproti tomu Kalibová (2001) uvádí mimo již zmíněné prameny ještě **evidenci nemocnosti** a **historické prameny**.

2 Věková struktura obyvatelstva

Vzhledem k tématu práce se tato její část bude zabývat pouze skladbou obyvatelstva dle věku, ta je jedna z nejdůležitějších demografických struktur, ba dokonce úplně nejdůležitější. Jak by mělo být vidět již koncem této kapitoly a v další části práce, věková struktura ČR byla ve sledovaném období nebo dokonce za zhruba poslední sto let značně nestabilní a tím pádem mohou vznikat nepravidelné nároky především na důchodovou politiku, zdravotnictví, sociální péči, školství, u těchto a dalších oblastí by měla být alespoň nějaká viditelná snaha o jejich přizpůsobování se měnící se věkové struktuře. Jako možný a velice reálný nepřímý následek změn v důchodové politice (za podmínky stárnutí obyvatelstva) se jeví zvyšování daňového zatížení obyvatel, v úvahu se bere spíše zvyšování sazeb nepřímých daní. Dopadům změn věkového složení obyvatelstva bude až dále věnována celá kapitola.

2.1 Věkové skupiny

Obyvatelstvo je členěno do **tzv. věkových skupin**, které znamenají časové intervaly určené dokončeným věkem (tj. věk při posledních narozeninách), takže věkem či stářím se nerozumí rozdíl letopočtů.

V běžných publikacích demografické statistiky se obvykle u věku nad 100 let neuvádí další jednotky věku, ale vytvoří se jedna souhrnná kategorie 100+, avšak mezi nejčastější nejvyšší věkové kategorie patří 80+ nebo 85 a více let. Vzhledem ke kojenecké úmrtnosti se publikují zpravidla místo jedné skupiny 0 - 4 let dvě kategorie.

Nejvíce využívané účelové věkové členění je dvojí, první se dělí **podle ekonomických generací**, přičemž jejich členění není zcela jednotné. ČSÚ využívá uvedené první členění v této podobě: 0 - 14, 15 - 64, 65 a více let, obecně se obyvatelé ve věkové kategorii 15 – 64 let považují za ekonomicky aktivní, druhé věkové vymezení je **dle biologických generací** a zahrnuje také tři hlavní věkové skupiny: dětská 0 - 14 let, rodičovská 15 - 49 let a prarodičovská 50+. Existují i další účelově vymezené věkové skupiny, pro něž jsou rozhodující třeba etapy vývoje dítěte nebo věkové skupiny seniorů. (Langhamrová, 2007)

Obyvatelstvo rozdělené do skupin na základě dokončeného věku nám pomáhá vypočítat průměrný věk, věkový medián, modus věku, index stáří a index ekonomické závislosti.

Pro bližší představu o vývoji věkové skladby dle biologických a ekonomických generací jsou níže uvedeny tabulky.

Tab. č. 1: Struktura obyvatelstva v procentním vyjádření v členění na biologické generace ve vybraných letech za období 1989 - 2010

Biologické generace (v %)	1989	1991	1995	2000	2005	2008	2009	2010
0 - 14 let	21,7	20,6	18,3	16,2	14,6	14,1	14,2	14,4
15 - 49 let	50,5	51,4	52,4	51,2	50,1	50,0	49,8	49,4
50 a více let	27,8	28,0	29,3	32,6	35,2	35,9	36,0	36,1

Zdroj: zpracováno podle (ČSÚ, 2009b, ČSÚ, 2010b, ČSÚ, 2011b)

Tab. č. 2: Struktura obyvatelstva v procentním vyjádření dle ekonomických generací ve vybraných letech za období 1989 - 2010

Ekonomické generace (v %)	1989	1991	1995	2000	2005	2008	2009	2010
0 - 14 let	21,7	20,6	18,3	16,2	14,6	14,1	14,2	14,4
15 - 64 let	65,8	66,7	68,4	69,9	71,1	71,0	70,6	70,1
65 a více let	12,5	12,8	13,3	13,9	14,2	14,9	15,2	15,5

Zdroj: zpracováno podle (ČSÚ, 2009b, ČSÚ, 2010b, ČSÚ, 2011b)

Vlivem zaokrouhlování na jedno desetinné místo nevychází v některých letech v součtu 100 %. Tab. č. 1 dokládá, že jediná věková generace, u níž v současnosti stále klesá zastoupení na obyvatelstvu, je rodičovská. Procentní vyjádření rodičovské generace na celkovém počtu obyvatel kleslo v roce 2008 přesně na polovinu, přitom ještě v první polovině sledovaného období byl znatelný růst v podílu. Poněkud náhle roste v posledních dvou letech i podíl dětské složky, to ale stárnutí nezastavuje. Z tab. č. 1 lze vypočítat, že v roce 2010 již ztráta na podílu celkového obyvatelstva u této věkové skupiny od roku 1989 činí 7,3 procentního bodu. Nejstarší biologická generace, generace prarodičů, zaznamenala ve svých řadách naopak zvýšené procentní zastoupení, které v roce 2010 dosahuje na hodnotu o 8,3 procentních bodů výše, než tomu bylo v prvním roce sledování. Pro přehlednost a porovnání je zde zařazena tab. č. 2, data v ní uvedená budou ještě detailněji rozebírána v kapitole 3.2.

2.2 Věková pyramida

Graficky se znázorňuje složení obyvatelstva státu podle věku a pohlaví pomocí **věkové pyramidy**, jež nám podává informaci o vývoji obyvatelstva za posledních asi 100 let. Nesprávně se věková pyramida zaměňuje se stromem života, i když oba grafy mají stejnou informační hodnotu, tak lze tyto dva pojmy významově odlišit, a to tak, že věková pyramida opravdu připomíná pyramidu a je tvořena jednotlivými stupni, naopak strom života je tvořen lomenou (teoreticky hladkou) čarou. (Koschin, 2005)

V grafu se na svislou čáru umísťuje věk (nezávisle proměnná) a na vodorovnou čáru se vynáší počet osob v příslušné věkové skupině (závisle proměnná) buď v absolutních číslech, nebo relativních údajích, přepočtených na 1 000 mužů a 1 000 žen. (Kalibová, 2001) Tradičně se vlevo nachází graf pro muže a vpravo pro ženy. Věková pyramida zobrazuje nejen dvojné třídění, tj. podle věku a pohlaví, ale i trojné třídění (viz obr. č. 2), kde je nejčastěji třetím kritériem rodinný stav. (Koschin, 2005)

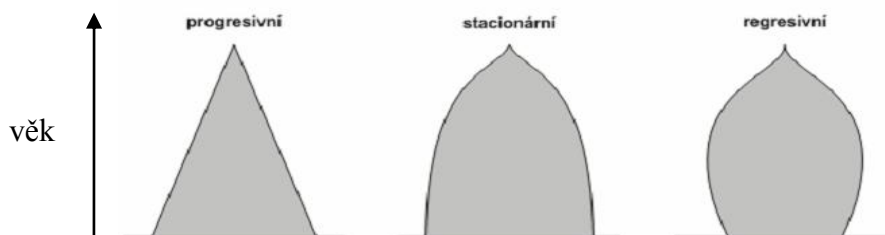
Věková pyramida podává hrubé informace o demografické historii populace, takže v sobě musí odrážet jevy, které ovlivnily populační reprodukci, tyto jevy jsou v grafu zobrazeny jednotlivými zářezy či výstupky, Koschin (2005) nazývá zářezy také jako zuby. Jednou vzniklé nepravidelnosti ve věkovém složení se v populačním vývoji dále reprodukuje, ale v dalších generacích je to už méně znatelné. (Kalibová, 2001) Na obr. č. 2, jenž se nachází a je popsán v kapitole 3.1, lze vidět nejaktuálnější věkovou pyramidu.

2.3 Základní populační typy

Jak již bylo zmíněno v kapitole 2.1, populaci můžeme rozdělit do tří základních biologických generací: I. dětská (předreprodukční), II. rodičovská (reprodukční) a III. prarodičovská (poreprodukční), z těchto skupin vychází tři základní populační typy, které definoval švédský demograf Sundbärg. (Koschin, 2005)

Výše zmíněný demograf rozděлил populaci do tří typů na základě zjištění, že rodičovská generace tvoří v každé populaci zhruba 50 %. Znázornění populačních typů jsou vidět na obr. č. 1 (viz následující strana).

Obr. č. 1: Základní populační typy



Zdroj: (Koschin, 2005, s. 97)

V **progresivním typu** převažuje dětská generace nad prarodičovskou, tedy dochází k rostoucímu počtu narozených dětí, tento druh populace se vyskytuje v rozvojových zemích. Ve **stacionární** či **stagnující** populaci se nachází přibližně stejně obyvatel v předreprodukčním věku jako těch v poreprodukčním, jinak řečeno počet narozených je přibližně stejný jako počet zemřelých, tuto věkovou strukturu měla ČR v 70. letech. Analogicky v posledním **regresivním** modelu převládají prarodiče nad dětmi, tento model má většina evropských zemí včetně ČR (dokumentuje to tab. č. 1).

Bylo zjištěno, že každá populace prodělává přechod od progresivního modelu k regresivnímu, čemuž se říká **demografické stárnutí**. (Koschin, 2005)

Ke stárnutí populace dochází dvěma způsoby, první možnost se nazývá jako **stárnutí absolutní**, to nastává při snižování úmrtnosti a prodlužování střední délky života, druhý způsob je **relativní**, při kterém se snižuje porodnost (Koschin, 2005), na základě přiloženého grafu (v příloze A) i grafu vloženého do textu (obr. č. 3) lze konstatovat, že v ČR nastávají oba druhy stárnutí.

2.4 Ukazatele charakterizující věkovou strukturu obyvatelstva

Abychom mohli určit, jaká populace se považuje za starou, využívá se **index stáří**. Index stáří je **podle Sundbärgovy teorie** definován jako poměr mezi počtem obyvatel v III. a I. biologické generaci. (Koschin, 2005) Terminologie indexu stáří není ustálená, proto se Sundbärgův index stáří liší od indexu publikovaného ČSÚ, ten v sobě zahrnuje relaci jiných věkových skupin. Na rozdíl od Sundbärgovo indexu stáří je **index publikovaný ČSÚ** vymezen ekonomickými kritérii a v této práci bude upřednostňován. Preferovaný index počítá za nejstarší generaci osoby až od 65 let věku, v souhrnu tedy

index stáří: „*Udává, kolik osob ve věku 65 a více let připadá na 100 dětí ve věku 0 – 14 let v daném časovém okamžiku na daném území.*“ (ČSÚ, 2009c)

Dalšími charakteristikami, které popisují stáří populace, je průměrný věk žijících členů populace, medián věku žijících, modus věku a index ekonomické závislosti, mohla by sem být zařazena i střední délka života.

Průměrný věk se zaměřuje se **střední délkou života** (jinak nazývána jako **naděje dožití**). Význam těchto pojmů jednoduše vystihuje Koschin (2005) tím způsobem, že průměrný věk je průměrný věk žijících členů populace a naopak střední délka života vyjadřuje průměrný věk zemřelých ve stacionární populaci a je uvedena v úmrtnostních tabulkách. O něco složitější, ale zároveň přesnější definici naděje dožití uvádí ČSÚ (2011c) na svých internetových stránkách: „*Počet roků, který v průměru ještě prožije osoba právě x-letá za předpokladu, že po celou dobu jejího dalšího života se nezmění řád vymírání, zjištěný úmrtnostní tabulkou, zkonstruovanou pro daný kalendářní rok nebo jiné (zpravidla delší) období. Jedná se tedy o hypotetický údaj, který říká, kolika let by se člověk určitého věku dožil, pokud by úroveň a struktura úmrtnosti zůstala stejná jako v daném roce.*“

Věkový medián odpovídá takovému věku, který rozděluje populaci na dvě stejně početné části (Kalibová, 2001), též lze uvést Koschinovu názornou formulaci, jež zní následovně: „*Je to takový věk, že polovina populace je mladší a polovina populace starší.*“ (Koschin, 2005, s. 97)

Modus představuje věk, který má k danému datu nejvíce obyvatel. Modus se vyjadřuje celým číslem a je využíván v podrobnějších demografických analýzách jako nejvíce názorný indikátor změn ve věkovém složení obyvatelstva. (Kalibová, 2001)

Kromě poměrového ukazatele indexu stáří existuje rovněž **index ekonomické závislosti**. Definici tradičního výpočtu tohoto indexu lze přiblížit takto: „*Udává, kolik osob v ekonomicky neaktivním věku (starších 65 let a dětí ve věku 0 – 14 let) připadá na 100 osob v ekonomicky aktivním věku 15 – 64 let v daném časovém okamžiku na daném území.*“ (ČSÚ, 2009c) Dnes by se za ekonomicky aktivní věk měl považovat spíše věk nacházející se v intervalu 20 – 64 dokončených let, ale ČSÚ za něj stále bere spíše věk spadající do rozmezí věku 15 - 64 let. Z důvodu tohoto věkového odlišení existují dvě varianty indexu ekonomické závislosti, nazývaný také jako index ekonomického zatížení, varianty se odlišují písmeny A a B. Definice **indexu ekonomické závislosti**

A byla již uvedena, analogicky **index ekonomické závislosti** s označením **B** poměruje počet ekonomicky neaktivních osob (tzn. osob starších 65 let a dětí ve věku 0 – 19 let) s počtem osob ve věku 20 – 64 let. (ČSÚ, 2009c)

V tab. č. 3 na další straně nalezneme, jak se ukazatele vyvíjely a jistě si nelze nevěšimnout, že jejich hodnoty mají tendenci stále růst. To neplatí všeobecně u indexu ekonomického zatížení, jehož hodnoty téměř po celé období klesaly a až během druhé poloviny první dekády 21. století začaly stoupat.

Podle tab. č. 3 lze konstatovat, že se průměrný věk za analyzované období a za obě pohlaví zvýšil o 4,7 roku, nyní se rovná věku 40,8 let.

Zatímco v roce 1989 polovina obyvatel ČR dosáhla věku 36,1 let, tak o jednadvacet let později bylo 50 % obyvatel mladších než 39,6 let a 50 % bylo starších než uvedený věk. Více se bude práce zaměřovat na průměrný věk a medián věku v členění na pohlaví v kapitole 3.2.

Výše indexu stáří je závislá na absolutních počtech věkových skupin 0 – 14 let a 65 a více let, jestliže tedy dětí do 15ti let v populaci absolutně ubývá a lidí nad 65 let přibývá (absolutní čísla se nachází v tab. č. 4), pak index stáří roste, tak tomu bylo po většinu doby pozorování vývoje ukazatele. Index roste i přesto, že v posledních třech letech se zvýšil počet v dětské složce populace. Děje se to, protože obě generace početně rostly, ale starší generace vzrostla více. Už ze zmíněných ukazatelů je více než evidentní, že české obyvatelstvo rozhodně stárne.

Za povšimnutí stojí i modus věku, který byl na začátku pozorování 15 let, tedy nejvíce obyvatel v ČR dosáhlo v průběhu tohoto roku věku 15 let. Není těžké zjistit, proč tomu tak je či proč se zvyšuje s každým dalším novým rokem o jednu jednotku. Vysvětlení pramení v roce 1974, kdy se narodilo nejvíce dětí od roku 1948, od populačního „boomu“ v 70. letech se již tolik dětí nenarodilo, což je možné vyzorovat v příloze A. V roce 2010 ročník 1974 postupně překračuje přes hranici 36 let a modus věku je právě 36 let.

Po dlouhodobém pozitivním trendu ve vzájemném poměru složek populace v ekonomicky neaktivním věku ku ekonomicky aktivním, dochází k negativní změně, tedy k růstu indexu ekonomického zatížení. Index ekonomické závislosti B se začíná vyvíjet opačným směrem v roce 2009, u druhé varianty indexu se projevuje růst jejich

hodnot dříve. Podle indexu ekonomického zatížení A připadlo v roce 2009 na 100 osob produktivního věku (věku 15 – 64 let) 41,7 závislých. Rok 2010 přinesl opětovné zvýšení indexu, v tomto roce stoupl počet ekonomicky neaktivních na 100 osob v produktivním věku o jednu osobu, což je ve srovnání se situací v roce 1989 o více než 9 osob méně. Vývoj indexu má na svědomí nedávný rostoucí počet obyvatel ve věkových skupinách ekonomicky neaktivních a klesající počet ekonomicky aktivních. Vyšší pokles zaznamenal index s označením B, ten klesl z 81,8 závislých (na 100 ekonomicky aktivních) na 55 těchto osob, tj. pokles o téměř 27 osob.

Tab. č. 3: Vývoj průměru věku, mediánu věku, indexu stáří a indexu ekonomického zatížení českého obyvatelstva ve vybraných letech, sledované období 1989 - 2010

Rok	Průměrný věk	Medián věku	Index stáří (65+/0 - 14)	Modus	Index ekonomického zatížení A	Index ekonomického zatížení B
1989	36,1	35,1*	57,4	15	52,0*	81,8*
1991	36,5	35,6	62,0	17	50,0	72,3
1995	37,3	36,4	72,5	21	46,3	66,4*
2000	38,8	37,6	85,5	26	43,0	58,0*
2005	40,0	38,9	97,0	31	40,6	54,4
2008	40,5	39,2	105,1	34	40,9	54,1
2009	40,6	39,4	107,0	35	41,7	54,6
2010	40,8	39,6	107,8	36	42,7	55,0

* Na základě vlastního výpočtu.

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2004b, ČSÚ, 2006b, ČSÚ, 2008b, ČSÚ, 2009b, ČSÚ, 2009e, ČSÚ, 2010b, ČSÚ, 2010c, ČSÚ, 2011b, ČSÚ, 2011d, ČSÚ, 2012b)

2.5 Statistika průměrného věku v obcích, okresech a krajích ČR

Například na základě průměrného věku je možné poměrně rychle posoudit stáří populace, z komparace výši tohoto ukazatele za různé oblasti ČR vyplývají skutečnosti uvedené v následujících bodech, výsledky jsou zpracovány podle stavu k 01.01.2011.

- Za všechny obce ČR má nejnižší průměrný věk Chodov v okrese Karlovy Vary, kde je hodnota za obě pohlaví 26,4 let (tj. 14,4 let pod průměrem věku v celé zemi), zatímco Vysoká Lhota v okrese Pelhřimov má v průměru nejstarší obyvatele, ukazatel dosahuje hodnoty 63,9 let (tzn. 23,1 let nad průměrným věkem ČR). Perličkou může být i to, že ve Vysoké Lhotě žijí průměrně o mnoho starší ženy než

muži, konkrétně jeden z nejvyšších věkových rozdílů činí 12,6 let (v rámci celé ČR je daná odchylka mezi pohlavími pouze 3 roky).

- Co se týče okresů, tak nejnižší průměrný věk 38,1 let připadá na okres Praha-západ, naopak Brno-město vede ve dvou odlišných věkových kategoriích, ty se týkají průměrně nejstarších občanů za všechny okresy s věkem 42,2 let a nejvyššího průměrného věku u žen (43,9 let). V pořadí druhým okresem s průměrným nejvyšším věkem za obě pohlaví 42,1 let i za ženy (43,6 let) se stal okres Plzeň-město, který si k počátku roku 2011 drží i jedinou přední příčku a to v kategorii nejvyššího průměrného věku u mužů s hodnotou 40,6 let, což je o 1,3 roku vyšší průměrný věk než u tohoto pohlaví za celou ČR.
- Ústecký kraj se může pyšnit prvním místem v souvislosti s nejnižším věkovým průměrem za obě i za jednotlivá pohlaví, konkrétně se průměrné věkové minimum mezi kraji rovná 40 letům. Nejstarší obyvatelé s věkem 41,6 let osidlují Hlavní město Prahu. (ČSÚ, 2011f)

3 Změny ve věkové struktuře ČR od roku 1989 do roku 2010

Věková struktura obyvatelstva se v každé populaci vytváří dlouhodobým vývojem porodnosti, úmrtnosti a migrace, především nerovnoměrná porodnost způsobila změny ve věkové struktuře ČR v období let 1989 až 2010. Dalšími významnými faktory těchto změn byla klesající úmrtnost s rostoucí střední délkou života a méně důležitou příčinou současného věkového složení je migrace (blíže příloha B), na základě vývoje migrace je vidět, že ČR patří mezi imigrační země, pouze v roce 2001 byl počet vystěhovaných vyšší než odstěhovaných.

Úroveň porodnosti závisí na schopnosti muže a ženy родit děti, tedy na jejich **plodivosti** (fekundita) a jejím výsledným efektem, vyjádřeným počtem narozených dětí, je **plodnost** (fertilita). (Demografie, 2009a) Porodnost samozřejmě nezávisí jen na biologických schopnostech obyvatel, svojí roli zde hraje také populační a rodinná politika daného státu či natalitní chování generace v plodivém věku, toto chování se odvíjí podle dalších okolností (zaměstnanost, možnosti bydlení, pracovní kariéra a s tím spojená konkurence na trhu práce, ...). Úkolem porodnosti (přesněji spíše živorodosti) je určit počáteční velikost generace, kterou úmrtnost a emigrace redukuje a imigrace ji navyšuje.

Největší obavy ve věkové struktuře nejen v ČR, ale i v jiných evropských zemích plynou z klesajícího zastoupení dětské složky a naopak z markantního růstu počtu obyvatel starších 65 let.

3.1 Popis věkové pyramidy

Cílem kapitoly 3.1 je si detailněji objasnit některé významné nepravidelnosti ve věkové pyramidě ČR, která byla sestavena k datu 31.12.2010.

Díky nepravidelné porodnosti je pro věkovou pyramidu k danému datu typické střídání negativních zářezů a pozitivních výstupů, zářezy a výstupy představují slabé a silné populační generace.

Přílohy A a C umožňují určit **slabé populační ročníky**: 1915 – 1919, 1933 – 1938, 1958 – 1962, 1967 – 1969 a 1980 – 2003, mezi **silné ročníky** můžeme zařadit tyto intervaly: 1920 – 1923, 1940 – 1944, 1946 – 1951, 1963 – 1964 a rok 1970 až 1979.

V příloze této práce jsou umístěny grafy, ze kterých se při popisu věkové pyramidy vychází, z obr. č. 2 na straně 25 se pokusme vysledovat některé vývojové zvláštnosti. S popisem věkové pyramidy se začne od jejího vrcholu.

- Graf věkové pyramidy v trojném třídění se na svém vrcholu více rozšiřuje na pravé straně, tedy u žen, příčinu toho hledejme v převaze žen ve věku nad 60 let (viz příloha D – míry úmrtnosti dle pohlaví a podle pětiletých věkových skupin nad 50 let), což je dáno delší střední délkou života, o tom je možné se přesvědčit obr. č. 3.
- Výrazně méně dětí se rodilo v průběhu první světové války a rok po ní, tento časový úsek odpovídá na obr. č. 2 věkové kategorii 91 - 95letých, dnes už sice z této doby žije hrstka lidí, přesto je ještě možné si tohoto zářezu všimnout.
- Další zářez se nachází u věkové skupiny 72 až 77letých (jde o osoby narozené v letech 1933 – 1938), která sice spadá do období hospodářské krize v 30. letech, ale míra živorodosti¹ (často nazývaná jako hrubá míra porodnosti) klesala už od roku 1922 a úhrnná míra plodnosti² se začala také snižovat s rokem 1922, z čehož vyplývá, že změna v uvedených ukazatelích nebyla primárně způsobena Velkou hospodářskou krizí. Úhrnná plodnost klesá až do té míry, že se od roku 1931 na devět let dostává pod hranici čísla 2,1, což dnes v Evropě znamená, že početní stav populace směřuje ke snižování. (ČSÚ, 2005a) Grafický vývoj týkající se měr porodnosti a plodnosti, se nachází v přílohách A a E.
- Viditelná změna ve struktuře je také vidět u osob narozených v roce 1945, kteří v roce 2010 oslavili 65 let. Tento ročník postihlo zakolísání v úhrnné plodnosti i v míře porodnosti. Za poznámku stojí to, že během druhé světové války míra živorodosti většinou stoupala (kromě let 1941 a 1942), ale stále se porodnost

¹ Míra živorodosti vyjadřuje počet živě narozených dětí na 1 000 obyvatel středního stavu. (ČSÚ, 2005a) Analogicky celková míra porodnosti v sobě zahrnuje počet všech narozených dětí na 1 000 obyvatel středního stavu.

² Úhrnná míra plodnosti je dle ČSÚ (2005a): „Počet dětí, které by se živě narodily každé ženě během celého jejího reprodukčního období (za nějž je považováno věkové rozpětí 15 - 49 let), pokud by se během tohoto reprodukčního období neměnila míra plodnosti žen podle věku a zůstala na úrovni roku, za který je úhrnná plodnost vypočítána. Předpokládá se dále nulová úmrtnost žen během reprodukčního věku.“

udržovala na vyšších hodnotách, zatímco úhrnná plodnost po celé období války stoupala (v roce 1944 dosáhla úrovně 2,8, tj. své nejvyšší hodnoty za války) a prudký zlom nastal až v roce 1945.

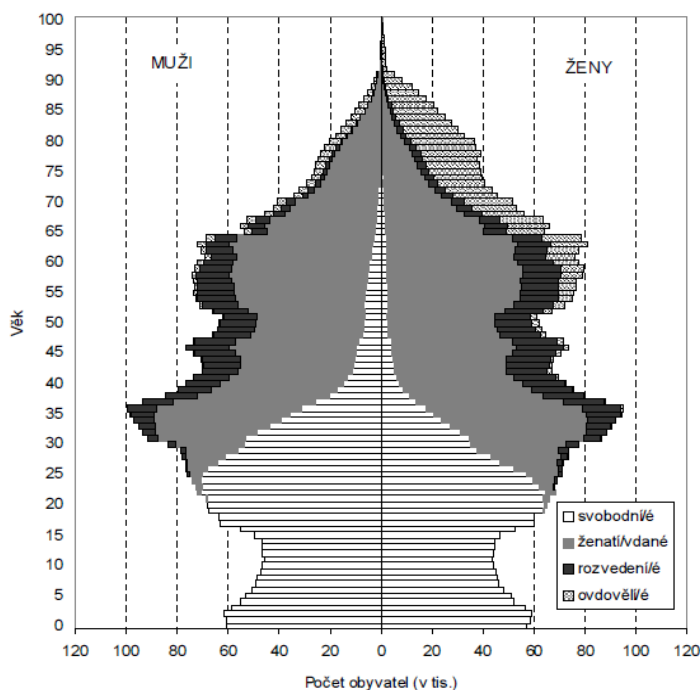
- Do roku 1958 nebyly povoleny uměle vyvolané potraty, to se změnilo s platností od 1. ledna 1958, kdy byl přijat zákon o umělém přerušení těhotenství, který toto přerušení těhotenství zlegalizoval, ale zahrnoval i podmínky omezení, konkrétně se týkaly zřízení „interrupčních komisí“ (ČSÚ, 2001), přesto byl zaznamenána téměř 2,5 krát vyšší potratovost v prvním roce zavedení zákona a současně došlo pochopitelně k poklesu v počtu narozených dětí, což se týká osob majících dnes věk 51 až 52 let. Statistika potratů byla v Československu vedena od roku 1953, detailněji se potratovost statisticky sleduje až od roku 1958. Po období let 1958 – 1962 markantně klesla úhrnná plodnost, pohybovala se pouze pár setin nad hodnotou 2,1 (ještě v roce 1958 pár desetín nad 2,1), byla tedy ještě zajištěna přirozená obnova populace. (ČSÚ, 2005a) Příloha F dokládá vývoj hrubé míry potratovosti³, určitě si nelze nevšimnout nejvyšších hodnot potratovosti (v rozmezí 12,5 – 10,6) v letech 1987 – 1992, tato úroveň hrubé míry potratovosti byla vyvolána zákonem, který umožňuje interrupci pouze na základě rozhodnutí ženy, navzdory tomu po roce 1992 počet potratů výrazně klesá (ukazatel se v roce 2010 rovná hodnotě 3,7, tzn. více než trojnásobný pokles oproti roku 1988). Důvody byly dva: vliv rozšíření moderních antikoncepčních prostředků a stanovení obligatorního příspěvku ženy na provedení potratu z jiných než zdravotních příčin. (ČSÚ, 2001)
- Přijetí různých pronatalitních opatření v první polovině 70. let byla reakce na propad v úrovni porodnosti v 60. letech 20. století, i současný zájem o rodinu vedly ke snížení počtu potratů. (Demografie, 2009b) Politika cílící na zvýšení porodnosti zapůsobila v té době natolik, že se v roce 1974 narodilo nejvíce dětí od roku 1948, to lze vypožorovat na věkové pyramidě u 36letých, v tomto místě je graf nejširší. Efekt z těchto opatření, bohužel, nebyl nikterak dlouhý, lidé si začali na opatření automaticky zvykat, tudíž brzy došlo k rychlému obratu a od generace 35letých (rok narození 1975) dochází opět k pomalému ubývání generací a roku 1976 se obnovil růst potratovosti, avšak stále se i po roce 1975 do konce 70. let jedná o silné

³ Hrubá míra potratovosti představuje počet potratů na 1 000 obyvatel středního stavu. (ČSÚ, 2005a)

a zároveň poslední populačně výrazné ročníky. Od roku 1981 do současnosti se úhrnná plodnost nepřetržitě drží pod hodnotou 2,1.

- V letech 1996 – 1999 se počet narozených stabilizoval na nejnižších hodnotách (kolem 8,8) v celé historii, toto období odpovídá ve věkové pyramidě skupině 11 až 14letým. Všeobecně se 90. léta významně podílí na současné věkové struktuře, právě v tomto desetiletí docházelo ke snižování porodnosti na historicky nejnižší hodnoty, v roce 1995 klesl počet narozených dětí poprvé pod sto tisíc, o čtyři roky později se dále porodnost snižuje a to už na rekordně nízký počet narozených dětí (89,8 tisíc) a poprvé se tento počet dostal pod hranici devadesáti tisíc. Vše se na několik let obrátí k mírnému zlepšení po roce 2001, tehdy se začala rozšiřovat základna věkové pyramidy, tento jev ale dlouho netrval a další změny k horšímu nastávají s roky 2009 a 2010, kdy se míra porodnosti opět pomalu snižuje a úhrnná plodnost po tyto dva roky stagnuje na hodnotě 1,49 dítěte. Zmíněné skutečnosti v dolní části grafu vytvořily nový hluboký zářez.

Obr. č. 2: Věková pyramida ČR podle pohlaví a rodinného stavu k 31.12.2010



Zdroj: (ČSÚ, 2011d)

Ředitelství služby cizinecké policie Ministerstva vnitra ČR uvádí, že v ČR žilo k 31.12.2009 celkem 432,5 tisíc cizinců s povoleným pobytem, čímž tvořili 4,1 % obyvatelstva (na konci roku 2001 se jednalo o 1,9 %). Jejich podíl nelze nepřehlédnout,

a proto je vhodné se alespoň zmínit o tom, že se tito cizinci výrazně odlišují svou strukturou podle pohlaví (podíl mužů mezi cizinci činí až 60 %) i podle věku od celkového českého obyvatelstva, stojí tato zajímavost alespoň za zmínku. Rozdílná věková skladba cizích státních příslušníků spočívá v jejich větší koncentraci v mladých generacích (15 – 34 let) spadajících do produktivního věku (ČSÚ, 2010c), což lze vysledovat ze stromu života v příloze G.

3.2 Změny ve věkovém složení obyvatelstva z hlediska hlavních věkových skupin

Změny v hlavních věkových kategoriích a v syntetických ukazatelích v letech 1989 – 2010 dokládá tab. č. 4.

Tab. č. 4: Charakteristiky věkového složení v ČR ve vybraných letech, období let 1989 - 2010

Věková skupina/ ukazatel	1989	1992	1995	1998	2001	2002	2003
<i>počty (v tis.)</i>							
Celkem	10 362	10 326	10 321	10 290	10 206	10 203	10 211
0 - 14	2 285	2 121	1 893	1 751	1 622	1 590	1 554
15 - 64	6 793	6 877	7 056	7 127	7 170	7 196	7 234
65+	1 284	1 315	1 372	1 411	1 415	1 418	1 423
80+	247	264	277	234	260	277	293
<i>složení v %</i>							
0 - 14	22,1	20,5	18,3	17,0	15,9	15,6	15,2
15 - 64	65,6	66,6	68,4	69,3	70,2	70,5	70,8
65+	12,5	12,7	13,3	13,7	13,9	13,9	13,9
80+	2,4	2,6	2,7	2,3	2,6	2,7	2,9
<i>syntetické ukazatele</i>							
Index stáří	57,4	64,3	72,5	80,6	87,2	89,2	91,6
Průměrný věk - obě pohlaví	36,1	36,6	37,3	38,2	39,0	39,3	39,5
Prům. věk - muži	34,4	34,9	35,6	36,5	37,4	37,7	37,9
Prům. věk - ženy	37,8	38,3	38,9	39,7	40,5	40,8	41,0
Věkový medián - obě pohlaví	35,1*	35,8*	36,4	37,2*	37,9	38,2	38,5
Věk. medián - muži	33,3*	33,9*	34,4	35,2*	36,2	36,5	36,7
Věk. medián - ženy	36,7*	37,5*	38,4	39,2*	39,8	40,0	40,2

* Na základě vlastního výpočtu.

Věková skupina/ ukazatel	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
<i>počet (v tis.)</i>							
Celkem	10 221	10 251	10 287	10 381	10 468	10 507	10 533
0 - 14	1 527	1 501	1 480	1 477	1 480	1 494	1 518
15 - 64	7 259	7 293	7 325	7 391	7 431	7 414	7 379
65+	1 435	1 456	1 482	1 513	1 556	1 599	1 636
80+	308	322	336	349	362	373	387
<i>složení v %</i>							
0 - 14	14,9	14,6	14,4	14,2	14,1	14,2	14,4
15 - 64	71,0	71,1	71,2	71,2	71,0	70,6	70,1
65+	14,0	14,2	14,4	14,6	14,9	15,2	15,5
80+	3,0	3,1	3,3	3,4	3,5	3,6	3,7
<i>syntetické ukazatele</i>							
Index stáří	94,0	97,0	100,2	102,4	105,1	107,0	107,8
Průměrný věk - obě pohlaví	39,8	40,0	40,2	40,3	40,5	40,6	40,8
Prům. věk - muži	38,2	38,4	38,6	38,8	38,9	39,1	39,3
Prům. věk - ženy	41,3	41,5	41,7	41,8	42,0	42,1	42,3
Věkový medián - obě pohlaví	38,7	38,9	39,1	39,1	39,2	39,4	39,6
Věk. medián - muži	36,9	37,1	37,4*	37,6*	37,8*	38,0*	38,3*
Věk. medián - ženy	40,5	40,7	40,9*	41,0*	41,0*	41,2*	41,4*

* Na základě vlastního výpočtu.

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2006b, ČSÚ, 2009b, ČSÚ, 2010b, ČSÚ, 2011b, ČSÚ, 2011d, ČSÚ, 2012b)

Urychlení procesu stárnutí je nejvíce patrné z tab. č. 4 díky vývoji syntetických ukazatelů, v uplynulém období jednadvaceti let docházelo k neustálému růstu všech tří uvedených ukazatelů. Hlavní výsledky vývoje průměrného věku, mediánu věku a indexu stáří lze interpretovat v následujících čtyřech bodech.

- **Průměrný věk** za obě pohlaví vzrostl od 1989 do roku 2010 z věku 36,1 na 40,8 let, to je vyšší o 4,7 roku, zatímco muži zestárli o 4,9 roku, tak ženy „pouze“ o 4,5 roku. U mužů ještě nebylo překročeno průměrného čtyřicátého roku a ani u mediánu věku, avšak ženy mají v tomto ohledu náskok v průměrném věku již od roku 2001 a v mediánu od 2002.
- **Věk dělicí obyvatelstvo na dvě stejně početné části** se v roce 1989 rovnal věku 35,1 (za obě pohlaví) a o jednadvacet let později se zvýšil o 4,5 roku, věkový medián u mužů v roce 2010 dosáhl věku 38,3 let, což znamená navýšení o celých 5 let a u žen činil rozdíl mezi obdobími 4,7 roku, jedná se o růst z 36,7 na 41,4 let. Z uvedených věkových rozdílů mezi ženami a muži je evidentní, že muži stárnou rychleji, ale u žen se zaznamenávají obecně vyšší hodnoty.

- Co se týče **indexu stáří** (65+/0 – 14), ten se vyšplhal z hodnoty 57,4 na 107,8, neboli v roce 2010 připadalo na 100 dětí do 15 let 107,8 osob poproduktivního věku, a to znamená o 50,4 osob více, než tomu bylo v roce 1989. Nejmarkantnější akcelerace indexu stáří se uskutečnila v 90. letech. Zásadní změna indexu stáří také nastala v roce 2006, tehdy byl poprvé absolutní počet obyvatel v poproduktivním věku větší než počet dětí mladších 15 let, což se muselo odrazit v indexu stáří, který se poprvé v historii ČR vyšplhal nad hodnotu 100.
- Podle tab. č. 4 dojdeme ke zjištění, že **ženy v ČR jsou obecně starší**, což je dáno tím, že se v ČR dožívají vyššího věku, neboli jejich naděje dožití je větší než u mužů. U obou pohlaví se střední délka života roste (důkazem je obr. č. 3) a větší úmrtnost u mužů s rostoucím věkem (především nad 60 let věku dokládá příloha D) se zákonitě projevuje vyšším podílem starších žen v populaci.

Porovnáme-li věkové složení obyvatelstva ČR v prvním a posledním roce sledování věkové struktury, dospějeme k závěrům, jež jsou níže sepsány.

- Nejvýraznější změnu v absolutním i v procentním vyjádření věkové struktury zaznamenala **dětská složka obyvatelstva**, která relativně klesla o 7,7 procentních bodů (z 22,1 % na 14,4 %), absolutní počet dětí se snížil z 2,3 milionu na 1,5 milionu, to představuje **více než třetinový úbytek**. Poklesy u této věkové skupiny jsou způsobeny slabými populačními ročníky ve sledovaném období (příloha A), tento trend nízké porodnosti se samozřejmě projevil ve školství (kapitola 5.2).
- **Největší nárůst** podílu věkově vymezeného obyvatelstva oproti prvnímu roku sledování je vidět **u skupiny osob s věkem v rozmezí 15 – 64 let**, jelikož podíl z 65,6 % vzrostl na 70,1 %. Absolutně se počet osob v dané věkové kategorii změnil ze zhruba 6,8 milionu na 7,4 milionu obyvatel, jedná se o růst o 8,6 %.
- **Počet obyvatel, jejichž věk je minimálně 65 let**, se od počátku sledování hodnot **zvýšil o více než 27 %**. Jde o druhou nejrychleji rostoucí věkovou kategorii. Procentní složení tohoto obyvatelstva se vyvinulo z 12,5 % na 15,5 %, přičemž 1,5 procentního bodu z rozdílu podílů se vytvářelo po prvních 15 let (1989 – 2004) a stejná zbylá část z rozdílu po dalších 6 let, z toho lze usoudit, že prvních 15 let je ovlivněno slabým populačním ročníkem z první světové války, poté hraje důležitou roli také dobově nižší porodnost z 30. let. Rychlejší nárůst podílu obyvatelstva po posledních šest let má na starosti vysoká porodnost v první polovině 40. let 20.

století. Rok 2010 přisuzuje nejstarší hlavní věkové skupině zatím své nejvyšší hodnoty.

Už v roce 2011 začíná období, kdy věk obyvatel narozených v letech 1946 – 1951 přesáhne hranici 64 let, a to vede k tomu, že by mělo docházet k navyšování zastoupení obyvatel 65 a víceletých na celkovém počtu. Očekávají se tedy výraznější ztráty ekonomicky aktivních osob, jelikož ze skupiny 15 – 64 let se začnou početně široké zástupy lidí přesouvat do kategorie 65+. Tomu, aby se předešlo razantnějším úbytkům i v počtech poplatníků důchodového či zdravotního pojištění, se předchází navyšováním důchodového věku, proto je těžké odhadnout, jaký bude další vývoj pracovní síly, když nezávisí pouze na přirozeném vývoji.

- Bezsporně početně **nejrychleji rostoucí věkovou skupinou** se stala **generace 80+**, ta se od roku 1989 početně zvýšila o 56,7 %. Podíl těchto seniorů na obyvatelstvu je dnes rovný 3,7 %, věková skupina osob 80 a víceletých dosahuje svých zatím nejvyšších hodnot jak v podílu, tak i v absolutním počtu. Opět se zde potvrzuje tvrzení o stárnutí české populace.

Další odstavce se zaměřují na vývoj hodnot z tab. č. 4 během analyzovaného období.

V roce 1995 se udál zlom v relativním podílu dětské složky, která poklesla na méně než pětinu celého obyvatelstva, příčina toho je stále stejná - porodnost.

Pokles v počtu obyvatel ČR ve věku 80 a více let v roce 1998 naznačuje příchod populačně slabé generace z let 1915 – 1918 do zmíněné věkové skupiny. Poté se jejich počet zvyšuje, a to díky ročníkům z období po první světové válce (1920 až 1923).

V 90. letech v mnoha případech kulminuje nástup početně nejsilnějších ročníků ze 70. let do ekonomické aktivity, proto hodnoty u osob v produktivním věku rostou.

Na začátku 21. století (2001 – 2003) stagnuje relativní podíl těch, kteří spadají do věkové skupiny 65+, na úrovni 13,9 %. V tomto období postupně překračují slabé ročníky z 30. let věkovou hranici 64 let, nejméně narozených z uvedeného desetiletí bylo v roce 1936 a 1937 (dokládá příloha C). V letech 2001 – 2003 rovněž pokračuje proces početního navyšování obyvatel ve věku 15 – 64 let, což je dáno větším vlivem široce zastoupených generací z období vyšší porodnosti. Kombinace těchto jevů zřejmě vyvolala stabilizaci procentního podílu seniorů s věkem 65+. Dlouhodobý růst podílu této generace se opět obnovil s rokem 2004 a trvá až do současnosti.

Poprvé v roce 2006 se stalo, že relativní vyjádření předreprodukční složky na složení obyvatelstva (14,4 %) je stejně vysoké jako u generace obyvatel 65+. O rok později tento vývoj pokračoval již převahou seniorů nad dětmi, v dalších letech se diference mezi nemladší a nejstarší hlavní věkovou skupinou prohlubovala, až koncem analyzovaného období činila 1,1 procentního bodu (14,4 % na celkovém obyvatelstvu měly děti do 15 let a podíl 15,5 % patřil osobám starším 64 let). Díky procesu výměny druhé nejsilnější pozice v procentním zastoupení i počtu příslušníků daných generací dochází ke **stárnutí** populace ČR nejen **zespoda věkové pyramidy**, ale už i seshora. **Stárnutí zespoda věkové pyramidy** je dlouhodobý jev naší populace, jenž se realizuje při snižování podílu dětí v obyvatelstvu. (ČSÚ, 2006b)

Předreprodukční složka zaznamenává v období 2008 - 2010 konečně růst z hlediska jejího počtu v populaci, vysvětlení bychom mohli najít v tom, že ročníky ze 70. let zakládají nebo rozšiřují rodinu. Velice nízký početní nárůst (zhruba 3 tisíce) se v roce 2008 ještě neodrazil na procentním složení obyvatelstva, důvodem bylo výraznější přibývání osob v ostatních věkových skupinách, což se projevilo u mladších 15 let mírným poklesem podílu. Rok 2009 přinesl již větší početní navýšení a i vyšší zastoupení na podílu populace (14,2 %). I další rok se dětská část obyvatelstva meziročně zvětšila o 24 tisíc, to se opět promítlo v relativním vyjádření struktury, které se vyrovnalo na hodnotu rovnou roku 2006, tedy na 14,4 %. Příčinou, proč se právě v tomto období zvyšovalo zastoupení dětí, byla porodnost (příloha A), jež začala znovu pomalu stoupat v první dekádě 21. století (2002 – 2008). Z tohoto období se stal právě rok 2008 jakýmsi vyvrcholením míry živorodosti, jelikož byla nejvyšší od roku 1993. Po roce 2008 lze pozorovat lehký pokles porodnosti a úhrnné plodnosti (viz příloha E).

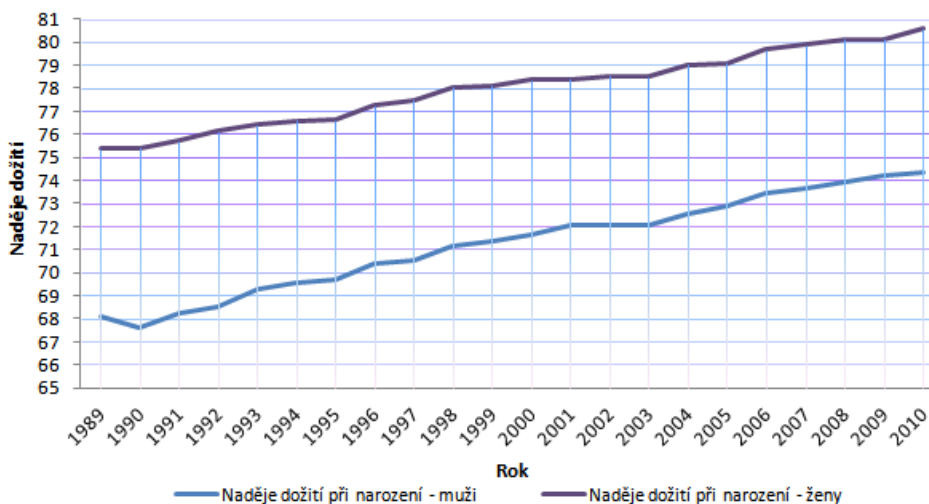
Relativní podíl osob starších 14 let a mladších 65 let vygradoval v roce 2006 a o rok později stagnoval. Pouze u těchto osob je vidět ztráta na podílu ve věkovém složení a absolutní pokles v posledních dvou (u procentního složení v posledních třech) letech. V roce 2009 činilo zastoupení ekonomicky aktivních osob 70,6 % a došlo také i k početnímu poklesu. Následující rok znamenal u uvedené věkové skupiny další propad jak v procentním zastoupení, které pokleslo na 70,1 %, tak také v absolutním počtu, příslušníků dané věkové skupiny je v současnosti zhruba 7,38 milionu. Přitom se ještě v roce 2008 tato kategorie rozrostla o 40 tisíc (na 7,43 milionu). Prudká změna může být způsobena tím, že právě do věkové kategorie 15 – 64 let začínají vstupovat

nejméně početné populační ročníky z 90. let. Úbytek zde vystřídal kladné přírůstky, jež se vyvíjely na základě 70. let 20. století.

Porovnáme-li rok 2009 s rokem 2010, zjistíme, že se největších změn doznala základna osob s věkem 65 a více let, v rámci které nejvýrazněji převládá početní nárůst osob 80 a víceletých, jejichž řady se rozrostly o 14 tisíc, což představuje růst o 3,8 %. Početní zástupy osob ve věku 65+ se rozšířily o 37 tisíc (tj. o 2,3 %) na 1,64 milionu, procentní struktura těchto seniorů v populaci se zvýšila z 15,2 % na 15,5 %. Relativní váha seniorů v populaci pozvolna roste od poloviny 80. let 20. století. (ČSÚ, 2011d) Počet dětí do 15 let věku vystoupal v roce 2010 nad 1,5 milionu, tato úroveň byla překročena naposledy v roce 2005.

Jelikož už byly více než jednou zmíněny značné **rozdíly mezi středními délkami života obou pohlaví**, je vhodné toto tvrzení nějakými zpracovanými daty podložit, k tomuto účelu slouží obr. č. 3. Diference mezi pohlavími měla z hlediska průměrného věku dožití ve sledovaném období tendenci různě kolísat, ale spíše klesala, průměrný rozdíl mezi ženou a mužem byl 6,7 let (největší odchylka 7,8 let nastala v roce 1990 a nejmenší 5,9 let v roce 2009). V současné době dosahuje naděje dožití při narození u žen k 80,6 let, zatímco u mužů se pohybuje pár desetin nad 74 roky. Od roku 1989 se mužům naděje dožití při narození zvýšila o 6,3 a ženám o 5,2 let, což se mimo jiné odráží na již zmíněném oddalování věku odchodu do důchodu, ale také na výdajích na zdravotní péči.

Obr. č. 3: Střední délka života dle pohlaví v ČR v letech 1989 – 2010



Zdroj: zpracováno podle (ČSÚ, 2011e)

4 Prognóza vývoje ve věkové struktuře obyvatelstva ČR do roku 2065

K jakým změnám dojde ve věkové struktuře českého obyvatelstva za několik desetiletí, je obsahem čtvrté kapitoly.

4.1 Teoretické poznatky k demografické projekci

„Demografická projekce je predikce vývoje počtů a věkové struktury obyvatelstva dle výchozího (zpravidla současného) stavu a ukazatelů fertility (plodnosti) žen, úmrtnosti a jejich vývojových trendů“. (Fischer, Macek, Potůčková a kol., 2008)

Informace o pravděpodobném budoucím věkovém vývoji obyvatelstva mají široké využití, jsou potřebné především pro nevýrobní odvětví, do kterého spadají veřejné služby (školství, zdravotnictví, sociální zabezpečení). Díky projektovaným hodnotám lze relativně včas upravit například systém důchodového pojištění. Data z demografické projekce mohou posloužit ale i velkým výrobcům z hlediska sestavení plánů výroby, týká se to zejména výrobců, jejichž objem výroby předmětů je do jisté míry závislý na vývoji dané věkové skupiny, přece jen senioři mají odlišný spotřební koš oproti rodinám. Rovněž podnikatele zajímá, jak na tom bude pracovní trh s budoucí pracovní silou.

Projekce nemůže odrážet vliv náhlých vnějších faktorů, které mohou mít v krátkodobém období velké důsledky, například k faktorům lze jmenovat ekonomickou krizi nebo vypuknutí smrtící epidemie nebo obrovskou přírodní katastrofu.

Z prvního odstavce této kapitoly vyplývá, že primárními údaji pro odhad dalšího vývoje počtu narozených, počtu zemřelých a tím i přirozeného pohybu obyvatel jsou:

- počty žen ve věkových skupinách
- míry úmrtnosti žen podle věku

- specifické a obecné míry plodnosti⁴
- míry hrubé a čisté reprodukce⁵

Nakonec se populační projekce doplní o předpokládanou migraci. Jelikož mají míry specifické plodnosti tendenci měnit se, zpracovává se demografická prognóza v několika možnostech. (Fischer, Macek, Potůčková a kol., 2008)

4.2 Predikce vývoje věkové struktury obyvatelstva ČR podle ČSÚ do roku 2065

ČSÚ zveřejnil v první polovině roku 2009 výsledky populační projekce, jež byla vypracována do roku 2065, ve třech tradičních variantách – **nízká, střední, vysoká**. Prahem aktuální projekce se staly údaje o demografické situaci v ČR k 01.01.2009. Stejně jako v roce 2003, v roce předešlé predikce (horizont byl v roce 2050), byli i nyní zahrnuti do celkového počtu obyvatel cizinci s trvalým, přechodným (občané z EU) nebo dlouhodobým pobytem (občané tzv. třetích zemí). (ČSÚ, 2009d)

Názvy variant v sobě odráží rozdíly v předpokládaném vývoji jednotlivých složek populačního vývoje. Po zhlédnutí přílohy H určitě každý potvrdí následující všeobecné rozdíly mezi variantami:

- **v nízké variantě** se počítá s nejnižší úrovní počtu živě narozených a s nejvyššími hodnotami zemřelých osob, tyto okolnosti vedou k nižší velikosti přirozeného pohybu obyvatelstva, v nízké variantě tedy dochází k nejnižšímu přirozenému přírůstku, resp. k největšímu přirozenému úbytku, největší ztráty se vyskytují

⁴ Specifická míra plodnosti je označována též jako míra plodnosti podle věku, která vyjadřuje počet dětí živě narozených ženám v určité věkové skupině připadající na 1 000 žen v daném věkovém rozhraní (ČSÚ, 2005a), naopak obecná míra plodnosti vyjadřuje to samé, ale počet dětí připadá na 1 000 žen v plodném věku (15 – 49 let).

⁵ Hrubá míra reprodukce udává: „Počet dívek, které by se průměrně narodily živě jedné ženě v dané populaci v průběhu jejího reprodukčního období za předpokladu zachování plodnosti žen podle věku, zjištěné v daném kalendářním roce“. (ČSÚ, 2005a) Čistá míra reprodukce na rozdíl od hrubé míry reprodukce bere v úvahu úmrtnostní poměry v dané populaci a dává informaci o tom, kolik dívek, které by se podle hrubé míry reprodukce narodily v průměru každé ženě, by se dožilo věku matky v době svého narození. Pokud se čistá míra reprodukce rovná hodnotě 1,0, pak početní stav populace by perspektivně zůstal zachován. (ČSÚ, 2005a)

rovněž v případě zahraničního migračního přírůstku (tab. č. 2), tzn. i očekávaný celkový počet obyvatel je zde nejnižší,

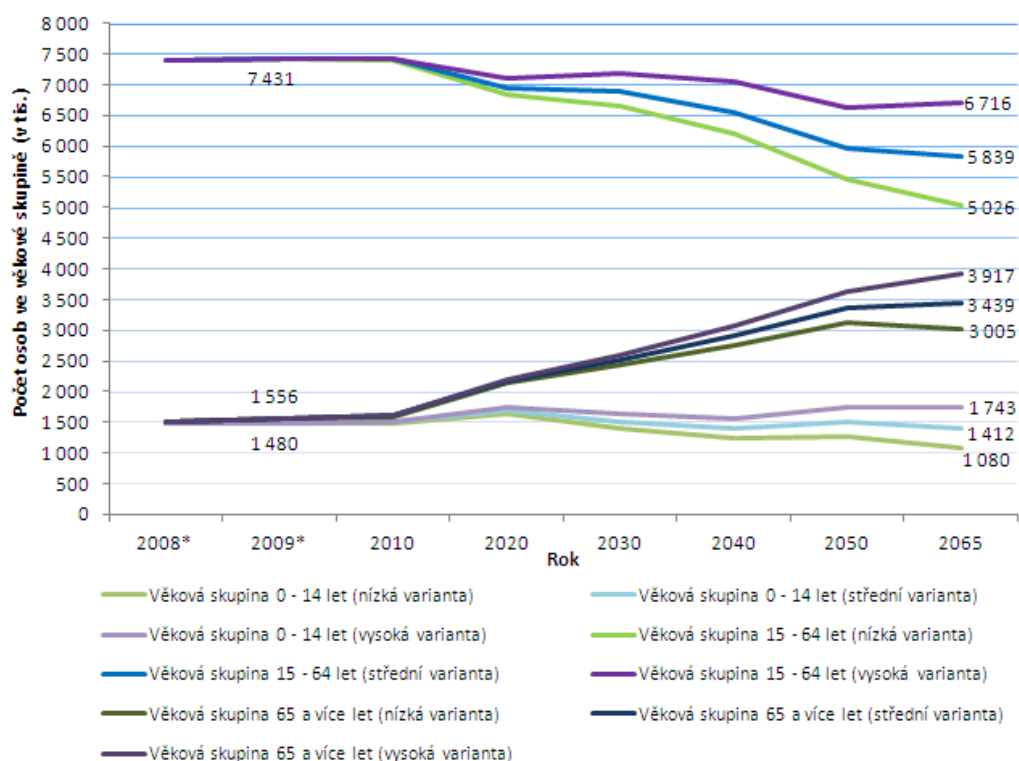
- **vysoká varianta** má naprosto opačné předpoklady než nízká, čím více se jednotlivé krajní varianty přibližují ke svému horizontu, tím více jsou mezi nimi vidět větší rozdíly, to je patrné z obr. č. 4,
- **střední** se považuje za nejpravděpodobnější (ČSÚ, 2009d) a její výsledky se pohybují mezi extrémními hodnotami variant.

Zatímco „*Projekce 2009*“ většinou zahrnuje jako nejaktuálnější data, data k počátku roku 2009, tak dnes jsou samozřejmě k dispozici novější údaje, a proto budou za podmínky odchylek mezi projektovanými a skutečnými hodnotami v tabulkách v této kapitole uvedeny reálné údaje spolu s jejich predikcí, může to posloužit k lepší představě, na kolik je projektování přesné o pouhý rok či dva vpřed.

Graf na obr. č. 4 dokládá razantní růst absolutního počtu věkové skupiny obyvatel, kteří jsou ve věku nejméně 65 let, z hodnoty 1,56 mil. k počátku roku 2009 na cca 3 – 3,9 miliony osob dle jednotlivých variant do roku 2065, toto navýšení může činit až 152 %, ale nejreálněji se uskuteční růst o 121 %. Naopak největší pokles rozhodně teprve čeká na obyvatele v produktivním věku ze zhruba 7,43 mil. (k 01.01.2009) na 5 – 6,7 mil. v závislosti na variantě, tato početní ztráta představuje pokles maximálně o 32,4 %, nejpravděpodobněji ale můžeme čekat, že těchto osob bude ke konci sledování hodnot více než o pětinu méně. Předreprodukční složka obyvatelstva by se, i po početním úbytku v letech 2030 a 2040, v neoptimističtější verzi (ve vysoké variantě) mohla dokonce do roku 2065 zvýšit a to k 1,74 mil. dětí ve věku 0 – 14 let, tzn. došlo by ke vzrůstu o téměř 18 %. Střední verze počítá do budoucnosti s úbytkem počtu dětí představující „pouze“ cca 68 tisíc a poslední varianta předpokládá nejmarkantnější pokles skoro 400 tisíc, jednalo by se tedy o pokles 37 %. Nelze si nepovšimnout možného stoupaní počtu dětí mladších 15 let, které by se mělo realizovat od roku 2010 do konce druhé dekády 21. století, kdy má početní navyšování vyvrcholit.

Vzhledem k těmto předpokladům se české obyvatelstvo nevyhne akceleraci indexu stáří, ani svých zatím rekordních hodnot ostatních charakteristik věkové skladby, vše se děje kvůli pokračujícímu demografickému stárnutí.

Obr. č. 4: Očekávaný vývoj počtu obyvatel ČR v hlavních věkových skupinách do roku 2065 (k 01.01.)



* Reálné údaje k 01.01.

Zdroj: zpracováno podle (ČSÚ, 2009d)

Procentní zastoupení v hlavní nejstarší věkové skupině z tab. č. 5 se zvýší z 15,2 % od počátku roku 2010 na maximálně necelou třetinu obyvatelstva (u nízké varianty). Z toho vyplývá, že do konce projektovaného období můžeme očekávat **více než zdvojnásobení** současného **poměru osob ve věku 65+** u všech tří možností.

Tab. č. 5 také ukazuje, že úbytek absolutního počtu obyvatel starších než 14 let a mladších 65ti let věku samozřejmě výrazně zapůsobí na pokles v podílu těchto obyvatel na celkovém obyvatelstvu, konkrétně ze 70,6 % k 01.01.2010 zastoupení nejpravděpodobněji klesne do roku 2065 na 54,6 %, z toho vyplývá, že rozdíl by za této situace byl 16 procentních bodů, u vysoké varianty je možné ještě nepatrné navýšení rozdílu, nejmenší propad v podílu bude u nízké varianty (změna na 55,2 %).

Podle tab. č. 5 a obr. č. 4 se bude poměrná část předreprodukční složky během projektovaného období vyvíjet poměrně nepravidelně na rozdíl od ostatních skupin, jisté ale je, že se bude její zastoupení spíše snižovat, a to především po roce 2020. Pokles

dětské složky na věkové struktuře se mezi roky 2010 – 2065 očekává z 14,2 % na 11,9 %, druhá extrémní verze projekce prezentuje nepatrný pokles procentního zastoupení dětí na obyvatelstvu ČR, ČSÚ se ale uchyluje nejvíce k názoru, že podíl dětí do 15 let věku klesne na konci projektovaného období oproti roku 2010 na 13,2 %.

Tab. č. 5: Předpokládaný vývoj procentního zastoupení hlavních věkových skupin v celkovém obyvatelstvu ČR do roku 2065

Rok	Věková skupina 0 - 14 (v %)			Věková skupina 15 - 64 (v %)			Věková skupina 65+ (v %)		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2008*	14,2	14,2	14,2	71,2	71,2	71,2	14,6	14,6	14,6
2009*	14,1	14,1	14,1	71,0	71,0	71,0	14,9	14,9	14,9
2010*	14,2	14,2	14,2	70,6	70,6	70,6	15,2	15,2	15,2
2020	15,4	15,6	15,7	64,5	64,4	64,4	20,1	20,1	19,9
2030	13,3	13,8	14,3	63,5	63,1	63,0	23,2	23,1	22,7
2040	12,2	12,9	13,4	60,8	60,3	60,3	27,0	26,8	26,2
2050	12,9	13,8	14,5	55,4	55,0	55,2	31,7	31,1	30,3
2065	11,9	13,2	14,1	55,2	54,6	54,3	33,0	32,2	31,7

* Reálné údaje k 01.01.

Zdroj: (ČSÚ, 2009d)

K podstatným poznatkům střední varianty predikce věkového složení obyvatel patří to, že stále **nejrychleji bude přibývat nejstarších osob**, které spadají do věkové kategorie 85 a více let, to dokumentuje obr. č. 1 v příloze H. Dle údajů v uvedeném grafu se počet těchto osob **do roku 2066 zvýší téměř na svůj současný 7,5 násobek** (jedná se o změnu ze 137 tisíc k počátku roku 2009 na 1,02 mil. osob k počátku roku 2066).

Následující tabulka souhrnně ukazuje možný vývoj průměrného věku, indexu stáří a indexu ekonomické závislosti B. Střední varianta prognózující vývoj ukazatelů charakterizujících věkovou skladbu obyvatelstva k počátku roku 2010 je rovna skutečným údajům k tomuto období (zjištění na základě tab. č. 4), tím se potvrzuje, že se prostřední verze považuje za nejvíce pravděpodobnou.

Z tab. č. 6 je evidentní, že „odhady“ ukazatelů nezadržitelně stoupají. Průměr věku se vyšplhá ze 40,6 let (k 01.01.2010) nejnižší na hodnotu 48,4 dle vysoké varianty a v nejhorším případě může dokonce dosáhnout k 50 letům na základě nízké varianty, avšak střední varianta predikuje věk 49 let. Jak již bylo zmíněno, prognóza indexu stáří vykazuje významné navýšení, zatímco teprve v roce 2006 došlo k překročení hranice 100 seniorů na 100 závislých osob do 15ti let (viz tab. č. 4), tak k počátku 40. let 21.

století se už může podle dvou variant reálně jednat o více než 200 osob v poproduktivním věku na 100 dětí a do roku 2065 se plánuje navýšení tohoto indexu na 225 – 278 seniorů v závislosti na typu projekce, přičemž nejvíce pravděpodobná se jeví hodnota 244 osob.

U indexu ekonomické závislosti B se za daných předpokladů a skutečností nedá očekávat opět nic jiného než jeho růst, 54 ekonomicky neaktivních osob na 100 osob v produktivním věku z roku 2009 bude už za pár let minulostí. Ke konci období se předpokládá v lepším případě přiblížení ke sto osobám v neproduktivním věku, v horším a zároveň reálnějším případě počet závislých osob na 100 osob ve věku 15 - 64 let přesáhne hodnotu 100, tzn. skupiny závislých a ekonomicky aktivních se budou početně vyrovnávat a převahu začnou dostávat ekonomicky závislí.

Tab. č. 6: Projekce vývoje charakteristik věkového složení v ČR (k 01.01.)

Rok	Průměrný věk			Index stáří			Index ekonomického zatížení B		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2008*	40,3	40,3	40,3	102	102	102	54	54	54
2009*	40,5	40,5	40,5	105	105	105	54	54	54
2010	40,7	40,6	40,6	107	107	107	55	55	54
2020	42,8	42,7	42,6	131	129	126	67	67	67
2030	45,4	45,2	44,8	175	167	159	72	73	73
2040	47,7	47,0	46,6	222	208	195	78	80	80
2050	48,5	47,9	47,3	246	225	208	95	97	97
2065	49,9	49,0	48,4	278	244	225	98	101	103

* Reálné údaje.

Zdroj: (ČSÚ, 2009d)

Pokud bychom měli na základě skutečných hodnot průměrného věku a indexu stáří k počátku roku 2011 určit, který český kraj by měl nejvíce zestárnout do roku 2066, pak v tomto ohledu jednoznačně vede Hlavní město Praha. U tohoto města je diference indexu stáří mezi krajními obdobími rovna 226 seniorům (růst ze 127,6 na 353,6) a průměrný věk se má navýšit o 11,6 let, odhaduje se tedy, že obyvatelům v tomto městě bude za 55 let průměrně 53,2 let. Za předpokladu, že by nás zajímal kraj s opačným věkovým kritériem, neboli kraj, v němž zestárne jeho obyvatelstvo nejméně za stejných časových podmínek jako v minulém případě, tak se dopátráme kraje Ústeckého. Budoucí index stáří tohoto kraje byl vypočten na 244,5 starších osob na 100 dětí ve věku 0 - 14 let, což představuje růst o 153,3 osob (index činil 91,2 na počátku

roku 2011). Průměrný věk Ústeckého kraje se prognózuje vyšší o 9,1 let, což znamená, že se očekává ke konci projektovaného období průměr věku 49,1 let. Závěr je ten, že ani v budoucnu se nechystá změna v pořadí krajů s nejvyššími a nejnižšími hodnotami v daných věkových ukazatelích. Tento odstavec vychází z obr. č. 3 a 4 v příloze H.

Na základě přílohy H můžeme konstatovat další důležité **výsledky Projekce 2009**, k nim patří například **zvýšení úrovně úhrnné plodnosti** (obr. č. 2), ačkoliv není predikováno takové zvýšení, aby se ukazatel alespoň přiblížil k hodnotě 2,1, a proto předpokládaný růst úhrnné plodnosti nezvrátí vývoj přirozeného přírůstku směrem k záporným hodnotám (přirozený přírůstek/úbytek dokládá tab. č. 2).

K přirozenému úbytku obyvatelstva má docházet kolem 20. let 21. století, na základě doplněných reálných údajů se opět potvrzuje, že střední varianta je z projektovaných verzí nejbližší k realitě. Nepotěšující výsledek Projekce 2009 plyne i z počtu živě narozených, jenž bude mít tendenci klesat s mírnými zakolísáními, počet 120 tisíc živě narozených dětí se zjevně už nikdy v projektovaném období neuskuteční.

Výsledek odhadované migrační atraktivity ČR (tab. č. 2) je příznivý, jelikož imigranti představují nový lidský kapitál, avšak migrační přírůstek nebude natolik výrazný, aby jím bylo zásadně ovlivněno nebo snad „spaseno“ stárnutí naší populace. U odhadu velikosti migrace na rok 2010 se již projevuje těžká předvídatelnost výše počtu přistěhovalých a vystěhovaných, tedy už pro tři roky dopředu je složité odhadnout migrační přírůstek, a proto se skutečný migrační přírůstek nejvíce blíží k nízké variantě.

Odhad migrace je ze složek populačního vývoje nejobtížnější, důvod spočívá v jeho závislosti na mnoha vlivech jak u hostitelské země, tak u vysílající země. Svojí roli zde hraje legislativa hostitelské země, problematika rozdílné ekonomické, politické, rasové a kulturní situace v daných zemích, změny v migraci nastávají i díky přírodním katastrofám.

K poslednímu podstatnému výsledku došlo **ve vývoji počtu zemřelých**, v průběhu projektovaného období docházelo k postupnému početnímu **navyšování** (tab. č. 1) ze 106,8 tisíc na 139,4 – 140,7 tisíc osob v závislosti na variantě, to se dělo navzdory rostoucí naději dožití ve všech variantách (tab. č. 3).

Střední délka života by se měla do roku 2065 nejpravděpodobněji vyšplhat u žen na věk 91 let a u mužů na 86,5, z čehož vyplývá, že bude více zkracovat rozdíl mezi mužem a ženou.

5 Dopady změn ve věkové struktuře obyvatelstva na vybrané oblasti

5.1 Systém důchodového pojištění

Důležitou poznámkou na úvod této kapitoly je změna chápání ekonomicky aktivního obyvatelstva a důchodců. Dosud se v textu za pracující osoby brali všeobecně příslušníci věkové skupiny 15 – 64 let a za osoby v důchodovém věku lidé ve věku 65 a více let. Ovšem v praxi to tak není a právě u systému důchodového (vztaženo na kapitolu 5.2 i zdravotního) pojištění se stává podstatné přesněji určit ekonomicky aktivní obyvatelé v pravém slova smyslu. Nejvíce zásadní pro daný systém jsou ale přímo poplatníci pojistného na důchodové (resp. zdravotní) pojištění a také počet všech příjemců dávek tohoto pojištění (počet příjemců zdravotní péče), v rámci kterých jsou z hlediska analyzovaného vývoje věkové struktury podstatní starobní důchodci.

Před samotným vyhodnocováním dopadu změn ve věkové struktuře na oblast důchodového pojištění je vhodné uvést několik základních informací o této oblasti.

Současný český důchodový systém „stojí“ na dvou tzv. „pilířích“ (I. a III. pilíř), z nichž I. prezentující státní systém důchodového pojištění průběžně financovaný (nazývaný jako „PAYGO“ systém) je v ČR nejpodstatnější. Dobrovolný III. pilíř je příspěvkově definován a tedy založen na zcela odlišném způsobu fungování než státní pilíř. Jeho princip tkví v poskytování penzijního připojištění penzijními fondy, stát k tomuto připojištění přidává příspěvek. Vynechaný II. pilíř v ČR zatím neexistuje (MPSV, 2011), avšak jeho zařazení do důchodové reformy v roce 2013 v přetransformované podobě se jeví jako samozřejmost.

Zaměříme se hlavně na první pilíř, u něhož se odráží změny ve věkové struktuře obyvatelstva. **Státní pilíř** je založen hned na několika principech, mezi něž patří povinnost účasti většiny ekonomicky aktivních osob, neexistence omezení výše důchodu, při splnění zákonem stanovených podmínek jsou dávky důchodového pojištění nárokové (tyto dávky spadají do mandatorních výdajů státního rozpočtu, zkratka SR). Dále se k principům řadí jednotnost, dynamičnost, mezigenerační solidarita či to, že správa systému je v rukou ČSSZ. (MPSV, 2012b) Z pojistného na

důchodové pojištění se hradí příjem v případě stáří, invalidity, při úmrtí živitele či při úmrtí manžela/manželky. Souhrnně lze říci o současně zavedeném systému důchodového pojištění, že silně potlačuje zásluhovost důchodů, čímž se myslí především role bezdětných, kteří jsou vnímáni tak trochu jako černí pasažéři.

Právě v mezigenerační solidaritě spočívá základní kámen úrazu v průběžném financování, jelikož **solidarita mezi generacemi** je velmi závislá na demografickém vývoji obyvatelstva a probíhá způsobem, při kterém dnešní pracující platí ze svých výdělků důchody současným důchodcům. Problém tedy nastává v případě ČR a dalších evropských zemích, zde dochází ke stárnutí obyvatelstva, mezi jehož výsledky patří absolutní a relativní úbytky dětí v populaci (vlastně budoucí ekonomicky aktivní obyvatelstvo), poklesy počtu ekonomicky aktivních osob a počtu poplatníků pojistného, kteří jsou nezbytní pro udržení schopnosti financování současných důchodů, a současně rychle roste počet osob v důchodovém věku, přestože se důchodový věk zvyšuje. Tato fakta vedou k negativnímu dopadu ve financování průběžného systému.

Podle **hospodaření systému důchodového pojištění** uvedeného v tab. č. 7 na další straně dochází v letech 2009 – 2010 k zatím druhému nejhlubšímu deficitu (první byl v roce 2009), kdy podíl výdajů na hrubém domácím produktu (HDP) v běžných cenách (b. c.) přesahuje 9 %. Deficit nastal právě v období, kdy se začal vyvíjet počet příjemců důchodů a počet poplatníků ke značně horšímu stavu, ani již představené prognózy vývoje věkového složení nepočítají s jakýmkoliv zlepšením. Z hlediska očekávaného pokračujícího růstu výdajů na důchodové pojištění, nepřipadá v úvahu nic jiného než důchodová reforma, díky které by se začaly využívat všechny tři pilíře. Absolutní údaje v tab. č. 7 vyplývají ze státního závěrečného účtu, kladné saldo příjmů a výdajů se dále převádí na tzv. zvláštní účet rezervy pro důchodovou reformu (do roku 2008 se nazýval jako zvláštní účet důchodového pojištění). (MFČR, 2010) Za uplynulých 14 let se výdaje na důchodové pojištění navýšily o téměř 173 %, zatímco příjmy pouze o 137 %.

Mezi celkovými výdaji objevující se ve SR ČR na daný rok a samotným pokladním plněním SR se nachází rozdíly, které nabývají na síle především v posledních pěti letech. To má mírný dopad i ve vyjádření procentního poměru celkových výdajů spojených s dávkami důchodového pojištění na SR, resp. na pokladním plnění SR a z tohoto důvodu byla do tab. č. 7 použita data, dle kterých jsou vypočtené podíly výdajů opravdu výsledné.

Tab. č. 7 ukazuje, že se relativní poměr výdajů na pojištění ku skutečnému plnění SR v posledních dvou letech, a ne jen v nich, pohybuje kolem 30 %. Tento podíl výdajů po sledovaných 15 let kolísal a v roce 2010 vystoupal na svoji dosavadní maximální hodnotu 30,6 %, čímž mezi krajními roky vznikl propad 3,9 procentního bodu. Kvůli tomu, že se zvyšuje zastoupení výdajů na SR, vlastně dochází k financování systému důchodového pojištění na úkor výdajů dalších resortů.

Tab. č. 7: Příjmy z pojistného na důchodové pojištění a výdaje na dávky (včetně výdajů na správu) důchodového pojištění za všechny kapitoly státního rozpočtu ČR, které pojistné vybírají, ve vybraných letech za období 1996 – 2010

	1996	1997	1999	2000	2002	2003	2005	2006	2008	2009	2010
Příjmy (v mil. Kč)	133 927	146 333	161 827	170 457	198 424	209 624	258 327	276 913	320 028	310 310	317 881
Výdaje (v mil. Kč)	129 543	152 848	181 272	190 115	217 333	229 536	251 767	277 777	317 430	347 138	353 499
Podíl výdajů na pokladním plnění SR ČR (v %)	26,7	29,1	30,4	30,1	28,9	28,4	27,3	27,2	29,3	29,7	30,6
Podíl výdajů na HDP v běžných cenách (%)	7,4	8,1	8,4	8,4	8,5	8,5	8,1	8,3	8,2	9,3	9,4
Saldo příjmů a výdajů (v mil. Kč)	4 384	-6 515	-19 445	-19 658	-18 909	-19 912	6 560	-864	2 598	-36 828	-35 618

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2006a, ČSÚ, 2011g, ČSÚ, 2012c, MFČR, 2004, MFČR, 2006, MFČR, 2007, MFČR, 2008, MFČR, 2009, MFČR, 2010, MFČR, 2011, MPSV, 2009)

Na výdaje a příjmy prvního pilíře nemá samozřejmě vliv pouze nepříznivý vývoj věkové skladby obyvatel, existují i další faktory, jako jsou míra zaměstnanosti, výše hrubých mezd poplatníků pojistného, podmínky nároků na jednotlivé typy důchodů (legislativní změny) či výše vyplácených dávek důchodového pojištění. Vzhledem k tématu práce se další text ostatními faktory zabývat nebude.

Jak se vyvíjely počty důchodců a poplatníků pojistného důchodového pojištění za období posledních deset let, je možné najít v tab. č. 8 (na další straně).

Data z tab. č. 8 ukazují, že počet vyplácených dávek má rostoucí tendenci, ČSSZ vyplatila ke konci září 2010 3,51 mil. dávek, tj. o 281 tisíc více než v tuto dobu roku 2001. V průběhu sledování je také pozorováno navyšování počtu příjemců dávek důchodového pojištění (s výjimkou roku 2002), ČSSZ evidovala těchto osob ke konci

září 2010 2,8 mil. Početní růst všech důchodců značně podporují starobní důchodci, u nichž došlo v roce 2010 ke skokovému nárůstu o 7,6 %. Tato situace se vzhledem k menšímu procentnímu nárůstu poplatníků v tomto i v předešlém roce muselo zákonitě projevit na ukazateli vyjadřujícím **počet poplatníků přispívajících na jednoho starobního penzistu**, který se prudce snižoval. Koncem třetího čtvrtletí roku 2010 na jednoho starobního důchodce přispívalo 2,21 poplatníka (objasnění této hodnoty se nachází pod tabulkou). Ani **vývoj poplatníků platících na jednoho příjemce dávek** důchodového pojištění se v posledních dvou letech nejeví optimisticky, oba roky se hodnota drží pod úrovní 1,8.

Tab. č. 8: Vývoj počtu příjemců důchodů a poplatníků pojistného důchodového pojištění (stav k 30.09.2010) v letech 2001 - 2010

Rok	2001	2002	2003	2004	2005
Počet vyplacených dávek (v tis.) k 31.12.	3 230	3 227	3 246	3 285	3 307
Počet příjemců důchodů celkem	2 584 828	2 570 679	2 576 302	2 611 669	2 631 838
V tom počet starobních důchodců	1 927 410	1 909 580	1 908 877	1 940 213	1 957 299
Přírůstek starobních důchodců (%)	x	-0,9	-0,04	1,6	0,9
Počet poplatníků pojistného	4 699 115	4 677 466	4 651 282	4 794 429	4 793 502
Přírůstek poplatníků pojistného (%)	x	-0,5	-0,6	3,1	-0,02
Počet poplatníků na jednoho důchodce	1,82	1,82	1,81	1,84	1,82
Počet poplatníků na jednoho starobního důchodce	2,44	2,45	2,44	2,47	2,45

Rok	2006	2007	2008	2009	2010
Počet vyplacených dávek (v tis.) k 31.12.	3 355	3 397	3 438	3 477	3 511
Počet příjemců důchodů celkem	2 674 191	2 703 847	2 738 474	2 770 585	2 808 379
V tom počet starobních důchodců	1 992 858	2 022 116	2 056 338	2 094 808	2 254 779*
Přírůstek starobních důchodců (%)	1,8	1,5	1,7	1,9	7,6
Počet poplatníků pojistného	4 853 764	4 903 828	5 145 600	4 849 275	4 992 194
Přírůstek poplatníků pojistného (%)	1,3	1,0	4,9	-5,8	2,9
Počet poplatníků na jednoho důchodce	1,82	1,81	1,88	1,75	1,78
Počet poplatníků na jednoho starobního důchodce	2,44	2,43	2,50	2,31	2,21*

* Tento údaj není vhodné srovnávat s údaji z předešlých let v důsledku navýšení počtu starobních důchodců od 01.01.2010 v souvislosti s přeměnou invalidního důchodu na starobní při dosažení věku 65 let (novela zákona o důchodovém pojištění).

Zdroje: zpracováno podle (ČSSZ, 2005a, ČSSZ, 2010, ČSÚ, 2011a, ČSÚ, 2011j)

Starobní důchodci tvoří největší podíl na celkovém počtu příjemců důchodů, tento podíl v roce 2001 dosahoval k téměř 75 % a dnes činí přes 80 %. S tím pochopitelně souvisí

rovněž většinový podíl na celkových vyplacených dávkách důchodového pojištění (viz graf v příloze CH), který se od roku 1989 do roku 2010 vyšplhal ze zhruba 68 % na 78 % (největší meziroční nárůst podílu se konal mezi roky 2009 a 2010).

Od září 2001 do září 2005 přibylo více než 94 tisíc přispívajících osob do důchodového systému, to se dělo zejména proto, že se zvýšil počet osob samostatně výdělečně činných (OSVČ), kteří se touto činností skutečně živí. V porovnání s rokem 2001 bylo v roce 2005 povinno o skoro 105 tisíc OSVČ více platit povinné zálohy na důchodové pojištění (MPSV, 2005b), a jelikož důchodců tak výrazně nepřibylo jako poplatníků, tak se počet přispívajících na důchody mohl pyšnit větším růstem.

Bohužel druhá polovina prvního desetiletí 21. století vcelku příznivý vývoj poplatníků obrátila. I když odhlédneme od posledního, neporovnatelného, roku, tak má počet příjemců dávek za období 2006 – 2009 stejně vyšší procentní náskok, což je zřejmé pouze z letného pohledu na tab. č. 8, protože za uvedené období počet poplatníků poklesl.

Poměrně nepravidelné změny v počtu poplatníků se uskutečňovaly počínaje rokem 2008, kdy bylo překročeno 5 mil. osob a udál se vysoký meziroční přírůstek 4,9 %. V následujícím roce došlo u přispívajících na důchody naopak k poklesu o 5,8 % a rok na to byl zaznamenán opět meziroční nárůst. Relativně pozitivní vývoj počtu poplatníků je způsoben mimo jiné vstupem ročníků ze 70. let 20. století do ekonomické aktivity. Vzhledem k tomu, že podobný „baby boom“ se poté už neopakoval, lze vydedukovat, že jakmile generace 70. let začne odcházet do důchodu, čeká první pilíř výjimečný pokles v počtu přispívajících na důchody.

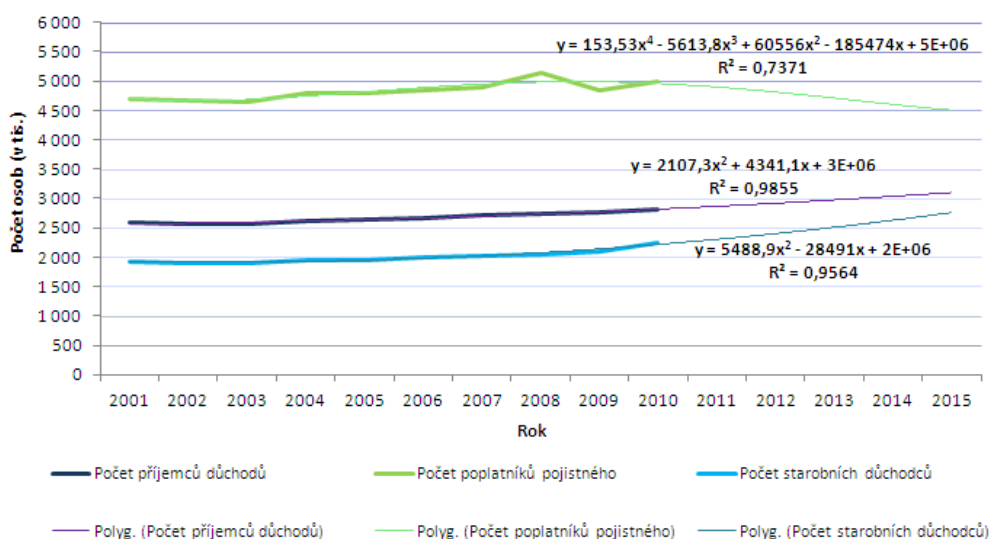
Nároky na důchodový systém se budou jednoznačně zvyšovat, vypovídá o tom vývoj poměru osob nad 65 let věku na celkovém obyvatelstvu, jenž byl v roce 1989 12,5 % a v 2010 o 3 procentní body vyšší (tab. č. 4), podle prezentované prognózy se tento aktuální údaj o zastoupení stačí zdvojnásobit do roku 2065.

Následující grafy na obr. č. 5 doplněné o trendové funkce podporují predikci vytvořenou ČSÚ, populační prognóza vlastně dokládá dlouhodobou neudržitelnost českého důchodového systému kvůli změnám ve věkové struktuře. Za poznámku stojí, že horizontem pro následující regresní analýzy se stal rok 2015 a předpokladem pro ně je to, že systém zůstane po pět let beze změny.

Regresní analýzy (viz úzké křivky na obr. č. 5) mají polynomický trend, který se nyní využije pro krátkodobé odhady budoucího vývoje. Reálnému vývoji důchodců (i starobních) se velice podobá parabolický trend, což naznačuje vysoká hodnota indexu determinace (R^2). Podle výpočtů založených na trendových funkcích vychází, že již v roce 2012 dojde ke snížení v počtu poplatníků na jednoho příjemce dávek na úroveň 1,53 a zároveň mají připadat dva poplatníci na jednoho starobního důchodce. Predikce pro rok 2015 předpokládá 1,32 poplatníka na jednoho příjemce dávek a rovněž se předpokládá, že na jednoho starobního penzistu bude platit 1,66 poplatníka. Podle výpočtu má za pět let přispívat 4,67 milionu poplatníků na 3,54 milionu příjemců důchodů, z toho 2,8 milionu mají představovat starobní důchodci.

Závěry podložené regresní funkcí se zdají příliš pesimistické, avšak velice pravděpodobné je, že se hodnoty hlavně u důchodců budou velice podobným směrem vyvíjet, ale nebudou se hýbat natolik a tak rychle během pěti let. Ve skutečnosti by se počet poplatníků neměl moc či prakticky vůbec snižovat, jelikož je to do jisté míry zaopatřeno změnami v důchodovém věku. Podstatné je nečekat, až se do zcela neřešitelné situace český důchodový systém dostane, a jednat, jednat alespoň ve smyslu již schválené důchodové reformy.

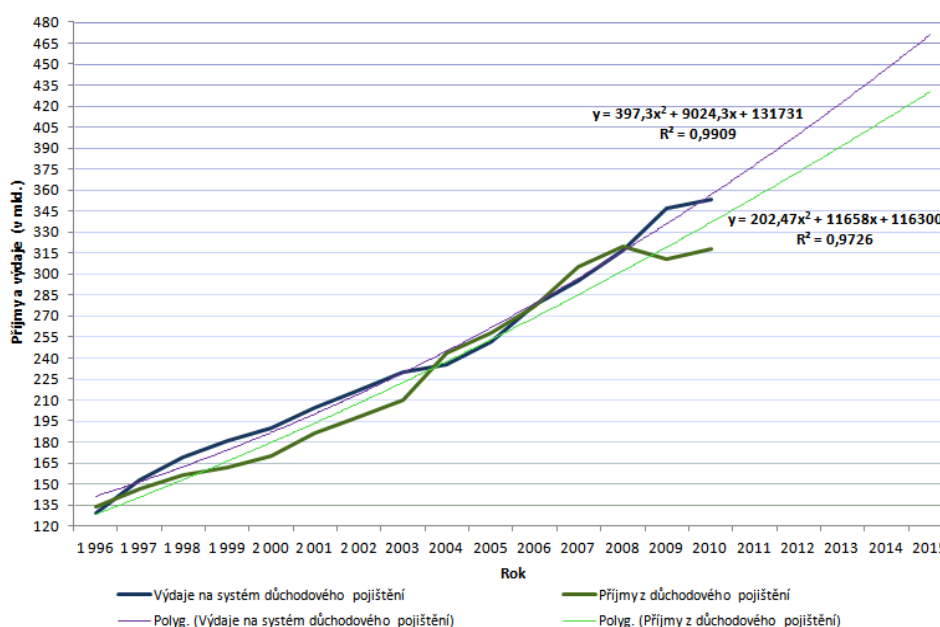
Obr. č. 5: Současný a možný budoucí vývoj počtu příjemců dávek důchodového pojištění a počtu poplatníků pojistného na důchodové pojištění (v období 2001 – 2010 skutečné údaje)



Zdroje: zpracováno podle (ČSSZ, 2005, ČSSZ, 2010)

Za pomoci trendové analýzy se dále odhadnul také další vývoj příjmů a výdajů (obr. č. 6), tedy následně i budoucí salda systému důchodového pojištění. Tyto prognózy se distancují od schválené důchodové reformy. Mezi hlavní výsledky regrese nepochybně patří rychlejší růst výdajů nad příjmy (pouze rok 2011 má být výjimkou, saldo tohoto roku by mělo být 23,2 miliard). Zvyšování salda příjmů a výdajů vygraduje v roce 2015, kdy bude dle regrese překročena úroveň 40 miliard. Hlavní směr vývoje ve financování důchodového systému bude jistě velice podobný tomu nadcházejícímu, avšak tak markantní pokles rozdílu mezi příjmy a výdaji v roce 2011 se zdá být nereálný. Výši růstu výdajů se současným věkovým složením a bez nových finančních zdrojů na udržení současného, ale i reformovaného důchodového systému se nelze vyhnout.

Obr. č. 6: Skutečný a predikovaný vývoj příjmů a výdajů na důchodové pojištění za předpokladu neuskutečnění důchodové reformy (v období 1996 – 2010 skutečné údaje)



Zdroje: zpracováno podle (MFČR, 2004, MFČR, 2005, MFČR, 2006, MFČR, 2007, MFČR, 2008, MFČR, 2009, MFČR, 2010, MFČR, 2011, MPSV, 2009)

5.1.1 Vliv důchodové reformy na daň z přidané hodnoty

Jak to tak vypadá, tak zavedení samotné důchodové reformy, jež je následkem vývoje věkového složení obyvatelstva, představuje další dopad pro české obyvatelstvo, tento dopad se nachází v daňové oblasti. Díky politickým rozhodnutím schválená důchodová reforma zásadně mění výši sazby daně z přidané hodnoty (DPH). Od ledna roku 2012

nastalo zvýšení snížené sazby DPH z 10 % na 14 % (základní sazba pro tento rok zůstává na 20 %). K dalšímu pokračování změn sazeb má podle původních záměrů dojít opět začátkem roku 2013, kdy se měly obě sazby sjednotit na 17,5 %, vláda ale tento původní záměr chce opět měnit a pro příští tři roky mají platit obě sazby DPH pro rok 2012 zvýšené o jeden procentní bod. Tyto dodatečné změny nebyly navrženy kvůli důchodové reformě. Změny sazby DPH se pochopitelně projeví i v růstu míry inflace. Dopad změn sazeb DPH do cenové hladiny je současně kompenzován valorizací důchodů (plná valorizace nastala v roce 2012, v dalších letech bude podle nových pravidel již jen částečná), vyšším životním minimem nebo zvýšením daňového zvýhodnění na vyživované dítě. (MPSV, 2012a)

Důvod, proč se celý proces zvyšování DPH děje, pramení z budoucího vzniku II. pilíře důchodového systému, se kterým jsou spojeny tzv. **transformačními náklady**, tyto náklady jsou vyvolány vyčleněním části odvodů do I. pilíře z titulu jejich přesměrování do II. pilíře. Výpadek má být dočasný, jelikož je následně s odstupem 10 až 30 let podle věku účastníků II. pilíře kompenzován snížením výdajů ve formě krácení důchodů (z průběžného I. pilíře) příjemců důchodů z II. pilíře. Transformační náklady budou kryty především ze zdrojů, které vzniknou sjednocením sazeb DPH. (MPSV, 2012a) Výše těchto nákladů závisí na odhadu, jaké procento poplatníků využije možnosti přesunout 3 % (z celkové sazby 28 %) ze svého vyměřovacího základu na soukromé důchodové spoření do II. pilíře. (MFČR, 2011a)

Pro odhad výše nákladů spojených se vznikem kapitálově financovaného pilíře se mohou stát důležité zkušenosti se zavedením tohoto pilíře v jiných evropských zemích nebo výsledky průzkumů veřejného mínění. Průzkumy ukazují vlastně stále totéž a to, že Češi nevěří důchodové reformě, nejsou o ní dost informovaní, neví, jaké spoření na stáří je pro ně nejvýhodnější a hlavně mají obavy z bezpečnosti soukromých fondů. Rovněž z průzkumů vyplynulo, že ani ne pětina Čechů vážněji přemýšlí nad využitím nového pilíře. (IHNEC.cz, 2012)

Zvýšení snížené sazby DPH podle zatím schválené varianty znamená přiřazení si u mnohdy základního zboží, především pak pro seniory je vyšší sazba u této daně velká finanční rána vzhledem k jejich spotřebnímu koši, k jejich výši důchodu a k možnostem příjmového v důchodu.

5.3 Školství

Další velmi podstatnou oblastí, jež je velice ovlivňována změnami ve věkové struktuře způsobenými zvláště kriticky nízkou porodností v 90. letech 20. století a ještě na počátku 21. století, je resort školství. Nízká úroveň porodnosti se pochopitelně projevila v úbytku dětí, následkem toho se zrušilo mnoho škol.

Pokud jde ale o **terciární vzdělávání**, to se zatím viditelnějším změnám v důsledku věkové struktury vyhýbá, ačkoli dochází k úbytku v počtu mladých lidí, kteří tvoří většinový podíl na celkovém počtu studentů vyššího vzdělávání. Meziroční růst celkového počtu studentů (i počtu studentů denního studia) ke konci období 2003/04 – 2010/11 klesá, což předvídá nástup blízkých dopadů i na terciární vzdělávání. Je všeobecně známo, že razantně roste obliba vyššího vzdělání, s ní rovněž převážně roste i úspěšnost přijetí na školy terciárního vzdělávání (snižování přijímacích nároků škol jako u středních škol), v důsledku toho dochází k růstu počtu studentů ve vyšších odborných (VOŠ) a na vysokých školách (VŠ). Vzhledem k rozsahovému omezení práce a k tomu, že terciární vzdělávání není primární oblastí školství, ve které dochází k negativnímu vývoji, tak se tímto vzděláváním dále nebudeme zabírat. V příloze I jsou zařazeny údaje o vysokých školách a vyšších odborných školách za období 2003/04 až 2010/11.

Problém VŠ spíše spočívá ve snižování normativů (tj. jednotkových neinvestičních výdajů). Rada vysokých škol (RVŠ) v čele s předsedou Jakubem Fischerem nedávno upozornila na to, že **výdaje na regionální školství⁶ rostou**, ale **rozpočty VŠ již po tři roky klesají**, při tom počet studentů v regionálním školství klesá a na VŠ přibývá. V únoru 2012 RVŠ oznámila, že normativ na žáka větší základní školy (ZŠ), na studenta čtyřleté střední školy (SŠ) a normativ na studenta VOŠ studujícího obor marketing od roku 2009 vzrostly o 8 až 9,7 %, ale průměrné neinvestiční výdaje na studenta VŠ, jenž je zapsaný na ekonomickém oboru, klesly od roku 2009 o 16 %. Za období uplynulých tří let se od roku 2009 snížil rozpočet VŠ o 12 %. (MEDIAFAX.cz, 2012) Tato fakta o financování VŠ nutí školy k tomu, aby snižovaly nároky na přijetí studentů, v praxi to většinou vypadá tak, že se sice přijme mnoho studentů, ale poměrně

⁶ Za regionální školství se označuje ta část školské soustavy, jež je upravena zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (tzn. školským zákonem), ve znění pozdějších předpisů. Do regionálního školství se tedy neřadí VŠ a školská zařízení spojená s činností VŠ. (ÚIV, 2011)

velká část z nich se nedostane do druhého semestru či do druhého ročníku. Snižování normativů ale všeobecně vede ke snižování kvality škol a při vstupu stále většího počtu absolventů VŠ na trh práce pak může být problémem jejich nezaměstnanost.

Další podkapitoly se budou zabývat jednotlivými stupni školního vzdělání v ČR, převážně půjde o různé statistické údaje v kontextu s proměnami ve věkovém složení.

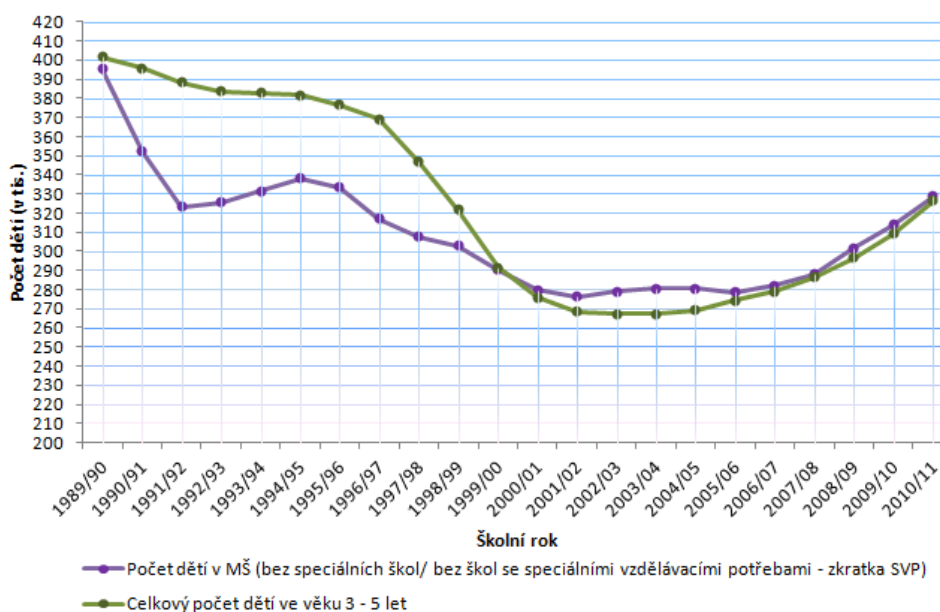
5.3.1 Vývoj předškolních dětí a mateřských škol

Obr. č. 1 v příloze J se zabývá počty vývojem počtu mateřských škol (MŠ), z čehož se bude nyní také vycházet. Počet MŠ do školního roku 2008/09 klesal kromě školního roku 2005/06, kdy se MŠ rozrostly kvůli změně metody vykazování MŠ. První nepatrná změna představující nárůst o jednu školu nastává se školním rokem 2008/09 a v dalších letech se růst počtu MŠ zvyšuje. Při porovnání počtu MŠ k začátku a ke konci sledování dat dojdeme ke zjištění, že je mezi těmito krajními údaji pokles o 33,5 % (ze 7 335 zařízení „zbylo“ 4 880). Z počátku se tyto počty snižovaly z důvodu poklesu počtu dětí ve věkové skupině 3 – 5 let, pro něž jsou primárně tato zařízení určena. Dalším důvodem, proč docházelo k rušení MŠ (od 1995/96), byla legislativní změna, kvůli které docházelo k přestupu MŠ, jež dříve nebyly samostatnými organizacemi, do právní subjektivity a tím pádem se několik škol slučovalo pod jedno ředitelství. (ÚIV, 2011)

Především zlepšování v počtu dětí mladších 3 let krátce a jen poskromnu napomohlo ve školních letech 2002/03 a 2003/04 k navyšování počtu dětí v MŠ (dokládá to i tab. č. 1 v příloze J). Obr. č. 7 ukazuje, že v roce 2004 začínají stoupat čísla u populace 3 - 5letých dětí, což se stalo poprvé od počátku pozorování hodnot, tento nárůst se ale projeví na zvýšeném počtu dětí docházejících do MŠ až od školního roku 2006//07, do této doby dětí v MŠ spíše ubývá. Ve školním roce 2008/09 se počet dětí v MŠ po deseti letech přehoupnul přes 300 tisíc, na tento i následující růst se reagovalo vznikem nových MŠ. Tedy během posledních pěti školních let konečně dochází k trvalému růstu počtu předškoláků v MŠ, kterých je v roce 2010 o 4,7 % více než v předešlém roce, ale o téměř 17 % méně než ve školním roce 1989/1990, kdy bylo zapsáno 395,2 tisíc dětí. Pokud jde o celkový vývoj dětí ve věku 3 – 5 let, pak jejich počty poklesly v uplynulých jednadvaceti letech o téměř 19 %, daná věková skupina se ale od roku 2004 neustále navyšuje a její růst nezpomaluje.

Z grafu na obr. č. 7 na straně 48 si lze mimo jiné povšimnout jedné změny, která nastává od školního roku 2000/01, tehdy dosahoval počet dětí navštěvujících MŠ výše než samotný počet dětí ve věkové kategorii 3 – 5 let, to se dá lehce objasnit tím, že v tomto období bylo málo předškoláků, ba dokonce v letech 2001/02 – 2003/04 jich bylo nejméně v historii, a kapacity škol zřejmě dovolovaly přijmout více dětí pod hranici tří let věku, ve školním roce 2009/10 se tyto děti podílely na jejich celkové populaci více než čtvrtinou, což představuje dosavadní maximum. Dalším faktem je i to, že MŠ navštěvují často děti, které by se již měly účastnit základní povinné školní docházky, tyto děti tvoří od školního roku 1998/99 minimálně pětinu ze všech starších 5 let. Údaje o věkovém složení dětí v MŠ se nachází v příloze J v tab. č. 1, z té vyplývá například to, že největší procentní účast v docházce do MŠ patří věkové skupině 5letých (dlouhodobě se drží nad 90 %) a hned za ní je kategorie 4letých.

Obr. č. 7: Děti navštěvující MŠ a celková populace dětí ve věku 3 – 5 let ve školním roce 1989/90 až 2010/11



Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2009b, ČSÚ, 2010b, ČSÚ, 2010f, ČSÚ, 2011b, ČSÚ, 2011ch, ČSÚ, 2012b, ÚIV, 2011)

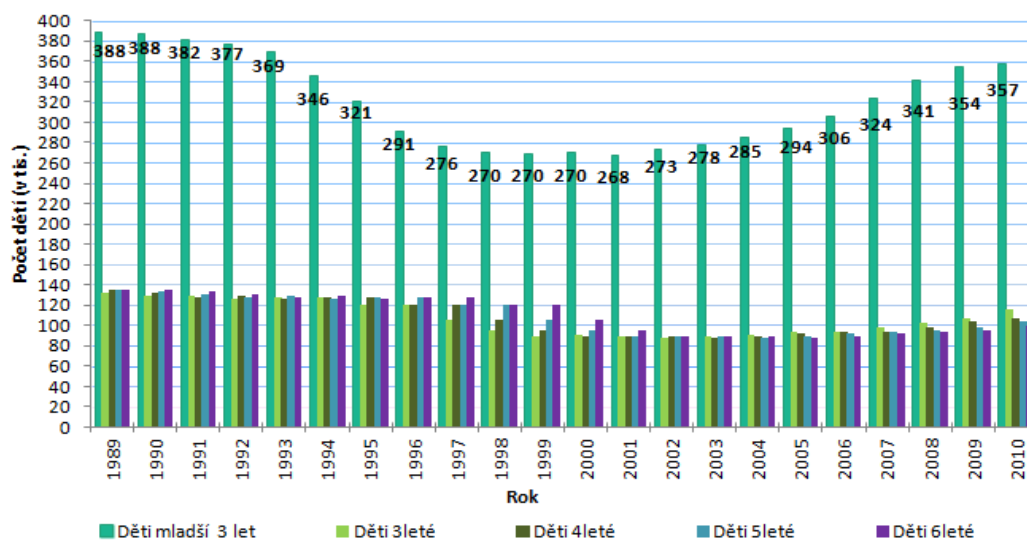
Po roce 1993 se prudce snižovala míra porodnosti, za dva následující roky tak tento ukazatel velice radikálně poklesl, vývoj porodnosti naznačuje příloha A. Dalších 6 let se míra porodnosti (příp. hrubá míra porodnosti) držela pod hranicí devíti narozených dětí na 1 000 obyvatel středního stavu. Od roku 1995 do 2004 se rodilo méně než 100 tisíc

děti (viz příloha C) a roku 1999 se narodilo nejméně dětí v historii, což se muselo dříve nebo později promítnout do věkové struktury dětí a posléze také do školství.

Na základě obr. č. 8 je možné vypožorovat to, že nízká porodnost v roce 2001 způsobila zatím nejnižší počet dětí do 3 let věku, rok na to se toto minimum „přelévá“ do skupiny 3letých dětí a podobně to každým dalším rokem pokračuje dále. Takto se rok 1999 promítal do počtu dětí v jednotlivých jednotkách věku. V letech, kdy došlo k početnímu propadu na jednotlivá minima, se realizoval pokles o 31 až 34,8 %. Každá věková kategorie se hned v dalším roce odrazila od svého dna, tedy v roce 2006 už rostou všechny počty u dětí z obr. č. 8 a to až do současnosti. Z toho vyplývá, že výsledné závěry interpretované k roku 2010 oproti prvnímu roku sledování nejsou až tak dramatické, tzn. nejmenší ztráty (8 % a 12,5 %) ve svém počtu utrpěly děti mladší než 3 roky a 3leté děti, o zhruba pětinu se snížily počty u 4letých, 5 a 6letí mají ve svých řadách nejvyšší úbytky činící 23 a 27 %.

Od roku 2009 míra porodnost mírně klesá, to se ale zatím neprojeví na poklesu počtu dětí, pouze se zpomalila rychlost růstu u mladších 3 let, takže při pokračování tohoto stavu lze očekávat, že bude docházet k početnímu snižování dětských věkových skupin počínaje právě u skupiny do 3 let věku, s čímž počítá i prognóza ČSÚ, a tudíž se budou rušit také MŠ, které se teprve nedávno dočkaly menšího „boomu“.

Obr. č. 8: Populační vývoj dětí do 6 let věku v období let 1989 - 2010



Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2009b, ČSÚ, 2010b, ČSÚ, 2011b)

Často publikovanými statistickými údaji v kontextu se školstvím jsou i poměrné ukazatele jako **průměrný počet dětí na jednu MŠ** či **průměrný počet dětí na jednu třídu**, ukazatele jsou zařazeny v příloze J v tab. č. 2. Průměrný počet dětí na jednu MŠ během analyzovaného období 1990/91 až 2010/11 kolísal a k jeho již pravidelnému navyšování hodnoty dochází školním rokem 2001/02 (s výjimkou roku 2005/06, kdy vzrostl počet MŠ z důvodu změny vykazování a naopak se snížil počet dětí). Na začátku sledování byl průměrný počet dětí na jednu MŠ roven 48,0 a během období vystoupal na hodnotu 67,3. Důvodem tohoto trendu jsou dva protichůdné jevy, zatímco počet dětí účastnících se předškolního vzdělání od školního roku 2002/03 převážně roste, tak počet MŠ pomalu stoupá teprve od školního roku 2008/09. Průměrný počet dětí na třídu má stejný průběh od školního roku 2001/02 jako předchozí ukazatel, výjimku v růstu opět tvoří rok 2005/06, kdy se uskutečnilo početní navýšení u tříd, ale v počtu dětí v MŠ ne, tudíž ukazatel poklesl. Ve školním roce 2010/11 průměrně na jednu třídu připadá 23,5 dětí, to je o skoro dvě děti více než v roce 1990/91.

5.3.2 Základní vzdělání a jejich žáci

Na tomto místě by se mohla či měla zhodnotit celková povinná školní docházka, jejíž legislativní vymezení se během analyzovaného období dvaadvaceti školních let měnilo.

Nejprve byla povinná školní docházka před rokem 1990/91 10letá, což v té době znamenalo chodit osm let na ZŠ, tedy čtyři roky na první stupeň, čtyři roky na druhý a pak dva roky na některou střední školu. V období let 1990/91 – 1995/96 byla zavedena 9letá povinná školní docházka, žáci ji mohli plnit na 9leté ZŠ, na víceletém gymnáziu nebo případně v 1. ročníku některé ze středních škol (9. ročník ZŠ byl nepovinný). Struktura ZŠ představovala nižší stupeň, jenž zahrnoval čtyři postupové ročníky, a vyšší stupeň měl čtyři nebo pět postupových ročníků. Poslední změna v povinné docházce přišla s rokem 1996/97, kdy se rozhodlo o shodné délce povinné školní docházky s délkou ZŠ, od té doby se 9letá ZŠ dělí na pětiletý první stupeň (prodloužení o rok) a čtyřletý druhý stupeň (naopak došlo k případnému zkrácení o jeden rok) a navíc někteří žáci mohou část povinné školní docházky plnit na osmiletém, příp. šestiletém gymnáziu (sedmileté gymnázium bylo zrušeno s platností od školního roku 1996/97) nebo v osmiletém oboru tanec na konzervatořích. (ÚIV, 2004)

Z předešlého odstavce vyplývá, že povinná školní docházka se sice netýká jen ZŠ, ale vzhledem k tomu, že žáci navštěvující ZŠ tvořili ve sledovaném období podíl minimálně 91 %, v posledních osmi letech se tito žáci podílili na povinné docházce až 95ti a více procenty (příloha K, tab. č. 1), a současně vzhledem k omezenému rozsahu práce, se předmětem této kapitoly stane vývoj počtu žáků ZŠ a těchto škol samotných. Pochopitelně se počty dětí v ZŠ a tím i počty tříd měnily i v závislosti na počtu ročníků dané školy, odchodech do víceletých gymnázií či na přechodech základních škol do právní subjektivity a jejich následným slučováním od roku 1995/96, jedná se o stejný legislativní případ jako u MŠ. (ÚIV, 2004)

Jelikož základním vzděláváním prochází v ČR téměř každé dítě ve věku 6 - 15 let, je zbytečné nějak blíže prezentovat vývoj populace dětí ve věku povinné školní docházky.

Z obr. č. 9 na straně 52 a z tab. č. 9 nacházející se na straně 53 lze vypožorovat, jakým způsobem reagují či spíše nereagují zřizovatelé ZŠ na, dá se říci, trvalé snižování počtu dětí docházejících do ZŠ (myšleno za oba stupně).

K růstu počtu škol došlo v průběhu let dvakrát, šlo o období let 1989/90 až 1994/95 a o rok 2005/06. V tomto roce nastal velký rozmach v počtu vzniklých škol, tento výjimečný meziroční nárůst představoval 689 škol, z nejnižší početní úrovně 3 785 škol se během roku stal zatím nepřekonaný počet ZŠ, tedy 4 474 škol. K tomu, co stojí za obdobími růstu počtu škol, se text bude věnovat až v následujících odstavcích.

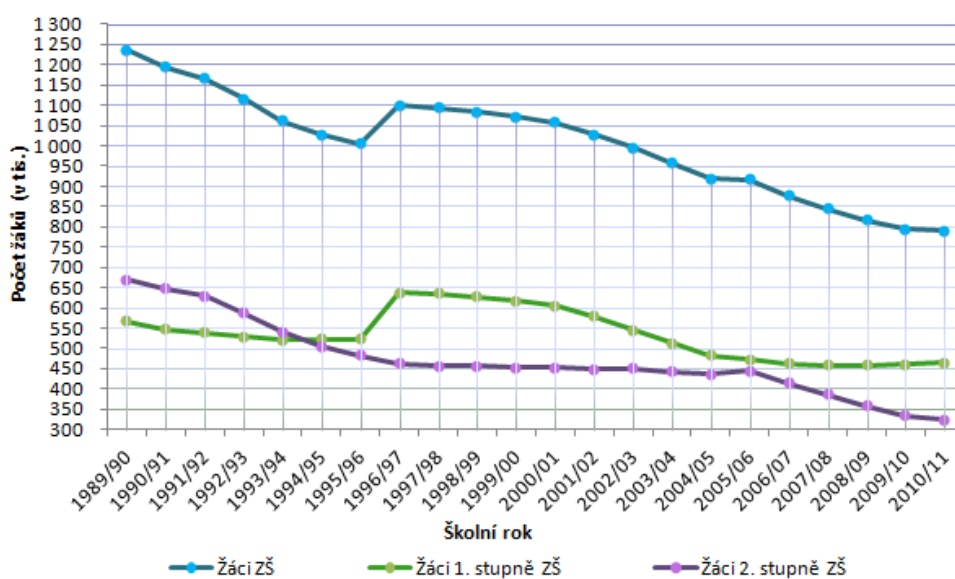
Překvapující na rozmachu ZŠ je to, že přibývání celkového počtu dětí chodících do ZŠ se uskutečnilo pouze v roce 1996/97, což bylo způsobeno vyšším počtem dětí na 1. stupni. Ve školním roce 1996/97 ale naopak už druhým rokem ubývá škol (od 1995/96 se slučují), nelze zcela vyjádřit závěr, jaký faktor má hlavní roli v růstu počtu žáků na nižším stupni. Prvním faktorem může být krátkodobý pozitivní vývoj věkové struktury v letech 1994/95 až 1996/97, za něž přibylo 114,2 tisíc školáků, to nelze objasnit prakticky ničím jiným než opožděným projevem porodnosti, protože roku 1990 se narodilo nejvíce dětí v celém analyzovaném období (příloha C). Druhým faktorem navýšeného celkového počtu dětí je následek prodloužení 1. stupně ZŠ. Z toho vyplývá, že provozovatelé ZŠ se příliš neřídí vývojem počtu žáků, jak bude objasněno dále.

Poslední zvyšování počtu škol v roce 2005/06 může být zapříčiněno minimální měrou malým početním růstem dětí na 2. stupni. Zřejmě hlavním důvodem pro tak náhlé vygradování počtu ZŠ tedy bude **ústup od velkých škol z hlediska počtu žáků nad 550**

dětí a přechod k menším školám, právě ty tvořily v tomto roce dané navýšení. Trend pokračoval i nadále, ale jsou oblíbenějšími ještě menší školy (bližší příloha K, tab. č. 2).

Jak ale vysvětlit první období, za které se zvýšil počet ZŠ z 3 904 na 4 216 škol? Příčina tkví především v **narůstání oblíbenosti malotřídních škol**, které se konalo v období 1989/90 – 1997/98 (podrobnosti jsou v příloze K, tab. č. 3). V takových ZŠ se v jedné třídě nacházejí soustředění žáci více postupových ročníků, tudíž jdou do popředí školy s velmi malými (do 50 dětí) a menšími počty dětí. Tato snaha obcí zpřístupnit dětem povinnou docházku přímo v jejich obci se jeví jako velmi dobrý nápad. (ÚIV, 2004)

Obr. č. 9: Grafické znázornění vývoje počtu ZŠ a jejich žáků ve školních letech 1989/90 – 2010/11



Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2004a, ČSÚ, 2005b, ÚIV, 2004, ÚIV, 2011)

Středem pozornosti bude nyní spíše tab. č. 9. Ve školním roce 2010/11 fungovalo na území ČR 4 123 ZŠ. I přesto, že se navyšování počtu žáků vlastně nekonalo (vyjma několika málo školních let), tak v porovnání s prvním pozorovaným školním rokem je **počet ZŠ vyšší o 219 škol**, ale jak bylo upozorněno, stojí za tím vznik menších škol.

Úbytek šestiletých dětí se v první polovině dekády 21. století urychlil (obr. č. 8, kapitola 5.3.1), tento pokles se bude pochopitelně postupně přesouvat do vyšších tříd školní docházky. Děti z populačně nejslabších ročníků začínaly nastupovat na ZŠ ve školním roce 2000/01, tento rok znamenal největší početní úbytek na 1. stupni od roku 1990/91. Ihned, jakmile se zaznamenal o něco vyšší růst v počtu narozených dětí roku 2002, se tento fakt promítl, i když zprvu nevýrazně, ve školním roce 2008/09 a poté o trochu

viditelněji i v dalších letech, avšak uvedený rostoucí trend neměl vliv na celkový počet dětí docházejících na ZŠ. Dva nejaktuálnější roky byly v počtu narozených dětí o trochu slabší, a tudíž lze opět v roce 2015/16 až 2016/17 očekávat mírný pokles zapsaných dětí na ZŠ. Za období z obr. č. 9 se snížil počet dětí na nižším stupni o necelých 18 %.

Z důvodu rapidního ubývání žáků 2. stupně se stali mladší žáci ZŠ roku 1994/95 početně silnějšími a zřejmě se již nebude dít jinak. Z grafu na obr. č. 9 je jasné, že **2. stupeň ZŠ** byl změnami ve věkové struktuře obyvatelstva ČR **poznámenán nejvíce**. Výsledek těchto změn je **více jak poloviční úbytek dětí vyššího stupně ZŠ**. Od školního roku 2013/14 můžeme předpokládat pomalý nárůst žáků 2. stupně (do 6. třídy začnou chodit žáci narození roku 2002).

Tab. č. 9: ZŠ – počty škol, tříd a jejich žáků v určitých letech za období 1989/90 – 2010/11

	1989/90	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	2000/01
Počet ZŠ	3 904	4 064	4 142	4 199	4 216	4 212	4 166	4 132	4 099	4 032
Žáci ZŠ	1 235 714	1 166 480	1 115 027	1 061 396	1 027 734	1 004 565	1 100 096	1 092 476	1 082 415	1 056 860
Třídy celkem v ZŠ	45 981	48 061	47 904	46 136	46 381	45 731	49 399	48 847	48 618	48 139
v tom:										
Třídy 1. st.	22 904	23 850	24 187	23 844	24 720	24 800	29 188	28 911	28 731	28 329
Třídy 2. st.	23 077	24 211	23 717	22 292	21 661	20 931	20 211	19 936	19 887	19 810

	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Počet ZŠ	3 999	3 961	3 870	3 785	4 474	4 197	4 155	4 133	4 125	4 123
Žáci ZŠ	1 027 827	994 130	956 324	917 738	916 575	876 513	844 863	816 015	794 459	789 486
Třídy celkem v ZŠ	47 355	46 329	44 850	42 836	45 769	44 527	43 433	42 498	41 941	41 720
v tom:										
Třídy 1. st.	27 535	26 455	25 224	23 739	24 890	24 566	24 324	24 325	24 521	24 703
Třídy 2. st.	19 820	19 874	19 626	19 097	20 879	19 961	19 109	18 173	17 420	17 017

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2004a, ČSÚ, 2005b, ÚIV, 2004, ÚIV, 2011)

Tab. č. 9 zobrazuje také vývoj počtu tříd, které, jak je vidět, většinou stoupají s růstem škol nebo počtu žáků na jednotlivých stupních. Po prvních osm let sledování hodnot u počtu tříd 1. stupně se velmi projevuje trend ve vývoji malotřídních ZŠ. Velký meziroční nárůst škol v roce 2005/06 ihned doprovázel zvýšený počet tříd na obou stupních současně, k tomuto stavu došlo naposledy v období rozvoje malotřídních a méně početných škol (1989/90 – 1991/92). V posledních letech již nebyl zaznamenán větší počet tříd za oba stupně, ale od roku 2008/09 se třídy navyšují u 1. stupně, což se děje kvůli růstu počtu mladších žáků.

Propočtové ukazatele z přílohy K, tab. č. 4 průměrný počet žáků na jednu ZŠ a na jednu třídu se v rámci období školních let 1989/90 – 2010/11 stále snižovaly až na několik málo výjimek, které tvořily například roky 1996/97 a 1997/98. V těchto letech došlo k nejvyššímu navýšení hodnoty rovnou u tří ukazatelů, týkalo se to ukazatelů průměrný propočet žáků na jednu ZŠ (meziroční nárůst 25,6 dítěte), průměrný počet žáků ZŠ na jednu třídu, dále se o několik desetin zvýšil i průměrný počet žáků ZŠ na jednu třídu nižšího stupně. Jedním z ukazatelů, který vypovídá o kvalitě vzdělávacího systému, je právě počet žáků na třídu. Důvodem poklesu poměrového ukazatele vyjadřujícího počet žáků na jednu třídu v ZŠ je rychlejší úbytek žáků ZŠ, než je rychlost snižování počtu tříd. Naposledy si lze všimnout růstu u průměrného počtu žáků na jednu ZŠ v roce 2006/07, tento stav byl vyvolán rychlejším úbytkem škol než byl pokles v počtu žáků. V roce 2010/11 chodilo průměrně na jednu ZŠ 191,5 žáků, naopak v prvním sledovaném školním roce na jednu ZŠ docházelo průměrně 316,5 dětí, roli zde hraje větší počet malých škol, než tomu bylo dříve. V jedné třídě se dnes učí průměrně téměř 19 žáků (počet už po dva roky stagnuje), oproti roku 1989/90 jde o pokles osmi žáků. Průměrné počty dětí ve třídách na jednotlivých stupních ZŠ se vyrovnávají.

5.3.3 Změny ve středním vzdělávání

Problémem středního vzdělávání se stává už po delší dobu vysoký pokles žáků ve školách středního vzdělávání bez maturity, to vede k zániku učebních oborů. Pokles žáků v těchto oborech se děje díky postupně navyšujícímu se zájmu o střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou. V důsledku negativního vývoje věkové struktury, tedy v důsledku nedostatku dětí, SŠ mezi sebou doslova bojují o každého nového studenta, a proto musí snižovat své nároky na přijetí studentů. Úspěšnost přijetí na SŠ se tedy zvyšuje, což dokládá tab. v příloze L, největší šance na přijetí je u soukromého zřizovatele a nejnižší pravděpodobnost přijetí má církevní zřizovatel. Školám jde hlavně o jedno, chtějí mít naplněné kapacity, a to především z finančních důvodů, ze SR z kapitoly Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy školy dostávají za každého svého žáka tzv. normativy, výjimkou ve státních dotacích nejsou ani soukromé či církevní školy.

Když už SŠ dávají tu příležitost studovat na jejich školách i studentům s horším prospěchem, vidí většina rodičů uchazečů o střední vzdělávání i samotní patnáctiletí

větší perspektivu v oboru ukončeném maturitou. A tak se dnes na učební obory moc mladistvých nehrne, v tomto trendu nelze pokračovat do nekonečna, vždyť i šikovného řemeslníka či kuchaře je třeba a kolikrát je smýšlení rodičů i uchazečů o finančním ohodnocení absolventů SŠ s maturitou víceméně scestné, například dobrý živnostník s výučním listem si může bez problémů vydělávat více jak středoškoláci s maturitním vysvědčením. Vždyť středoškoláků s maturitou výrazně a dlouhodobě přibývá, to samé se děje u vysokoškoláků, náš pracovní trh je omezený a nelze všechny středoškoláky (resp. vysokoškoláky) zaměstnávat na „odpovídajících“ pracovních pozicích. Tedy mnoho lidí s maturitním vysvědčením, kteří nemají silnější motivaci něčeho dosáhnout a navíc nemají ani často požadovanou praxi, je nuceno pracovat na nižších pracovních pozicích. Takže ne vždy rozhodnutí vydat se cestou maturitních oborů dopadne podle původních představ, přece jen na SŠ možná dnes vezmou téměř každého, tím kvalita škol poklesla, ale rozsah výuky se snad na těchto školách nemůže až tak zásadně měnit.

Na začátek se zdá za vhodné uvést stručnou metodiku toho, co bude v následujícím textu chápáno za SŠ. Tedy pokud je zde zmínka o SŠ, pak jsou za ni brány tyto školní instituce: gymnázia, střední odborné školy (SOŠ), střední odborná učiliště (SOU) a integrované střední školy. Za střední vzdělávání se bude brát vzdělávání na odpovídající úrovni střední školy, jedná se o vyšší ročníky víceletých gymnázií, čtyřletá gymnázia, obory SOŠ, SOU, odborných učilišť a učilišť ukončené maturitní zkouškou nebo závěrečnou zkouškou, včetně škol speciálních. (ÚIV, 2004)

Statistiku spojenou se strukturou škol nabízejících střední vzdělávání doprovázejí četné metodické změny, které započaly školním rokem 2003/04, proto nelze období od tohoto roku porovnávat s časovou řadou před změnami ve vykazování, i přesto jsou alespoň pro zcela orientační představu o dalším vývoji jednotlivých typů SŠ zařazeny údaje z let 2003/04 až 2010/11 do přílohy L, zde jsou sepsány také informace o změnách ve vykazování.

V úvodu této subkapitoly byl nastíněn problém v oblasti školství, toto tvrzení lze doložit například právě měnícím se procentním poměrem jednotlivých typů škol na celkovém počtu SŠ. Z grafu v příloze K se dá v rámci porovnatelných dat za prvních čtrnáct let sledovaného období vypočítat nárůst počtu SOŠ o 17 procentních bodů na celkovém počtu SŠ, to se negativně projevuje na podílu SOU. Od roku 1992/93 mají SOŠ většinové zastoupení (42 %) ve středním vzdělávání, SOU se tudíž staly druhou nejvíce

zastoupenou SŠ. V roce 2002/03 vedly SOŠ s podílem 47 %, zatímco procentní část SOU na celkovém počtu SŠ poklesla z 52 % od roku 1989/90 na 33 %, prakticky si tyto typy škol vyměnily pozice. Zastoupení gymnázií mezi SŠ se pohybuje v intervalu 16 až 20 %, jejich podíl je tedy poměrně stabilní.

Na vývoji jednotlivých typů SŠ je jednoznačně vidět, že se prudce navýšil zájem směrem k maturitním oborům, tento trend se jistě neobrátí ani v dalších letech, za něž jsou uvedena jen orientační data (graf v příloze L), proto si přibližme nyní za pomoci aktuálních a relevantních údajů měnící se počty žáků v základních druzích studia středního vzdělávání – s maturitou a bez ní.

Objektem pozornosti se stává tab. č. 10 na straně 57 až 58, z níž lze při komparaci krajních analyzovaných let vyzorovat více než **čtvrtinový nárůst počtu žáků v maturitních oborech**, v nichž v roce 2010/11 studovalo 368,7 tisíc studentů, a naopak **prudký pokles žáků ve vzdělávání bez maturity**, těchto žáků je **méně o 60 %** (k navyšování jejich počtu prakticky nedocházelo), v roce 2010/11 se v těchto oborech nacházelo 108,6 tisíc žáků.

Po devíti letech trvalého růstu (2000/01 až 2008/09) se za dva roky 2009/10 a 2010/11 uskutečnil propad o 21,8 tisíc v počtu žáků v maturitním studiu, v jiných kategoriích z tab. č. 10 k růstu počtu také nedošlo, avšak navýšil se podíl na populaci, z čehož se dá usuzovat, že se začíná promítat nepříznivý vývoj porodnosti z 90. let už i do středního vzdělávání. Žáci ZŠ se v současnosti už ne tak často vydávají cestou přestupu na odpovídající stupně osmiletých a šestiletých gymnázií, to se projevilo zejména poklesem na počtech žáků nižších stupňů víceletých gymnázií po roce 1997/98.

Zavedení povinné 9leté školní docházky v roce 1996/97 mělo své důsledky také ve středním vzdělávání, jelikož zde prakticky chyběl 1. ročník. To je příčina rapidního poklesu počtu žáků ve studiu ukončeného maturitní zkouškou i bez tohoto ukončení v uvedeném roce (viz tab. č. 10). Situace, kdy SŠ postrádaly jeden postupový ročník, přetrvávala až do roku 1999/2000, tehdy se naplnily všechny postupové ročníky učebních oborů na tři roky a o rok později se zaplnily i všechny ročníky SOŠ v maturitních oborech a čtyřletých gymnázií. Absence jednoho postupového ročníku se následně dotkla i nástavbového studia v letech 1999/00 až 2000/01. (ÚIV, 2004)

Podíl středoškoláků na věkové skupině 15 – 18 let stoupal, výrazný pokles přišel právě v letech absence jednoho postupového ročníku, tedy hned v roce 1996/97 došlo

pochopitelně k největšímu poklesu z 87,7 % na 66,4 %. V roce naplnění kapacit SOŠ a čtyřletých gymnázií se konečně míra účasti žáků na středním vzdělávání dostává na odpovídající úroveň činící 88 %. Pomineme-li následek novely školského zákona, pak za normálních okolností podíl na věkové populaci téměř stále rostl, a proto se ČR dnes může pyšnit vysokým procentem obyvatel, kteří po povinné školní docházce pokračují dále ve studiu, daný podíl je roven 96,6 % (v roce 1989/90 se jednalo o 78,6 %).

Celkový počet žáků v ročnících SŠ za sledované období poklesl o 23 %, tedy z 566 tisíc se dnes účastní středního vzdělávání 436,2 tisíc žáků. Po rostoucím trendu v počtech žáků na SŠ v období 1999/00 až 2006/07 přichází jejich dlouho očekávaný početní úbytek, který je prozatím ovlivněn nástupem slabších populačních ročníků na SŠ. Ale již v roce 2009/10 a 2010/11 se začínají účastnit středního vzdělávání žáci, kteří se narodili v roce prvního (1994) a posléze druhého prudkého poklesu (1995) míry porodnosti ve sledovaném období (blíže vývoj míry porodnosti zobrazuje příloha A). Ty nejméně početné populační ročníky z druhé poloviny 90. let 20. století a ze začátku první dekády 21. století (viz příloha C) budou teprve na SŠ nastupovat, tím pádem můžeme na poměrně dlouhou dobu vyloučit snad jakýkoliv růst v celkovém počtu žáků na SŠ. Z tohoto rozboru lze vydedukovat zřejmě jediný závěr, a to ten, který je uveden v úvodu této podkapitoly, až na to, že boj o studenty bude v následujících letech ještě silnější.

Tab. č. 10 nezahrnuje údaje za nástavby a školy při výchovných ústavech, údaje od školního roku 2003/04 neberou v úvahu zkrácené studium.

Tab. č. 10: Struktura žáků ve středním vzdělávání – údaje za denní studium a za daný školní rok v období 1989/90 až 2010/11

	1989/90	1991/92	1992/93	1993/94	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00
Žáci ve studiu s maturitou	293 253	303 404	311 584	329 621	374 948	320 941	322 884	316 793	309 089
z toho: nižší stupeň víceletých gymnázií	x	x	23 434	34 901	45 372	50 253	51 697	49 589	46 938
Žáci ve studiu bez maturity	272 719	253 424	242 756	240 959	207 553	133 642	114 565	100 043	137 889
Žáci v ročnících odpovídajících SŠ celkem	565 972	556 828	530 906	535 679	537 129	404 330	385 752	367 247	400 040
Podíl na populaci 14 - 17, resp. 15 - 18letých	78,6%	80,8%	79,9%	82,7%	87,7%	66,4%	67,3%	68,0%	76,3%

	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2005/06	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Žáci ve studiu s maturitou	358 604	358 636	365 969	372 100	383 150	389 881	390 460	385 737	368 678
z toho: nižší stupeň víceletých gymnází	44 064	42 360	41 841	42 190	43 114	42 829	42 330	41 639	41 152
Žáci ve studiu bez maturity	141 455	140 607	136 000	149 299	137 458	123 827	116 738	114 032	108 646
Žáci v ročnících odpovídajících SŠ celkem	455 995	456 883	460 128	479 209	477 494	470 879	464 868	458 130	436 172
Podíl na populaci 15 - 18letých	88,0%	88,6%	90,5%	90,7%	91,7%	92,1%	91,9%	94,7%	96,6%

Zdroje: zpracováno podle (ÚIV, 2004, ÚIV, 2011)

5.4 Zařízení sociální péče pro seniory a systém zdravotnictví

Demografický vývoj se přímo dotýká rovněž zdravotnictví, které se potýká s neustálým růstem výdajů, a zařízeních sociální péče pro seniory, v nichž je dlouhodobě nedostatečná kapacita.

5.4.1 Zařízení sociální péče pro seniory

Uskutečněné změny ve věkové struktuře se promítly do sociální péče zejména v tom, že od roku 1989 sice **vzrostl počet míst v zařízeních určená pro seniory**, ale jejich nárůst zdaleka nestačil, protože se významně **zvýšil počet žádostí o umístění** (dokládá obr. č. 10) v nějakém takovém zařízení. Počet míst v domovech důchodců kvůli změně zákona o sociálních službách nelze po celé sledované období srovnávat. Konkrétně se **místa v domovech pro důchodce** od roku 1989 do 2006 navýšila z 33,4 tisíc na 38,7 tisíc (podle přesných údajů to je o 15,6 % více) a kolísání během těchto let bylo relativně mírné. Za stejnou dobu se **nevyhověné žádosti o místo v domovech důchodců** vyšplhaly z počtu 13,2 tisíc na téměř 51 tisíc žádostí, tedy udál se obrovský nárůst, který dosahoval na necelý čtyřnásobek počtu v roce 1989. Při porovnání roku 2007 s rokem 2010 je za daných okolností potřeby každého místa poměrně překvapující prudký pokles v počtu míst v domovech pro seniory, a to na 37,8 tisíc míst (tj. pokles o 3 800). Pokles počtu míst nastal, ačkoliv se má počet neuspokojených žadatelů o tento domov dle předběžných údajů od roku 2007 do 2010 navýšit o více jak čtvrtinu.

Počínaje rokem 2003 je v domovech důchodců tak **vysoký nedostatek míst**, že je samotných neuspokojených žadatelů více než je vůbec k dispozici počet míst v domovech důchodců (resp. v domovech pro seniory), to samé se uskutečnilo teprve v roce 1995 u časových řad týkajících se penzionů pro důchodce.

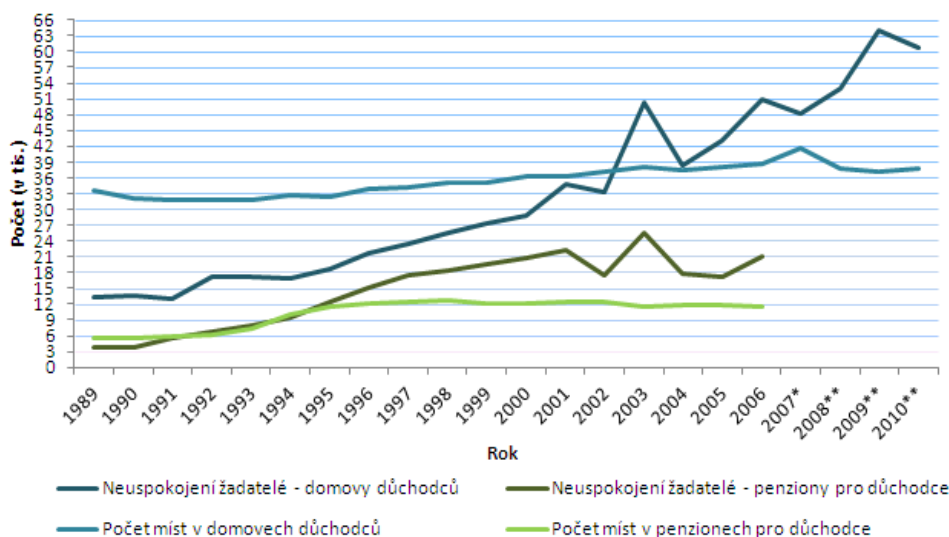
Od roku 2009 by měla být atakována nová hranice v počtu neuspokojených žádostí o domovy pro seniory, hranice byla očekávána na úrovni 60 tisíc.

Obr. č. 10 rovněž vyobrazuje **vývoj v počtu míst v penziencech pro důchodce**. Tento počet míst se od roku 1989 do roku 2006 více než dvojnásobil, přesto mohl být růst vyšší, kdyby po roce 1998 nedocházelo spíše k jejich úbytku. Tento vývoj opět není v souladu s růstem **počtu neuspokojených žadatelů o umístění v penzionu**, jelikož na samém počátku pozorování hodnot mělo zájem o umístění v těchto zařízeních 3 638 osob, daných žadatelů s každým rokem spíše přibývalo, ale v poslední době jsou viditelná vyšší kolísání, nakonec se v roce 2006 jejich počet rovnal 21 tisícům nevyhověným žadatelům, tzn. počet těchto osob byl 5,8 krát vyšší než v roce 1989.

Výše uvedené skutečnosti nutí čekat penzisty i několik let na volné místo a potvrzují, že **poptávka po domovech sociální péče cílené na důchodce** (resp. seniory) **významně převyšuje nabídku míst**. Tento markantní růst poptávky je samozřejmě způsoben zejména změnami ve věkovém složení obyvatelstva. Příčinu navyšování počtu žadatelů můžeme najít i v tom, že dnes již není úplnou samozřejmostí starat se o své rodiče ve stáří, i proto se více upřednostňují zařízení sociální péče pro seniory. Svou roli zde ale hraje rovněž to, že lidem zatíženým hypotékami a úvěry často nezbývá nic jiného, než pracovat a přenechat péči na nějakém zařízení.

Situace již před několika lety využil soukromý sektor a čím dál více začal podnikat ve zcela novém druhu byznysu, který se zaměřuje na zřizování bytových komplexů určených pro seniory, tedy na **soukromé domovy pro seniory**. Byty v těchto domovech pro seniory jsou měsíčně finančně náročnější, tudíž soukromí provozovatelé cílí zejména na seniory, kteří mají například našetřené peníze (Sůra, 2007), nebo na ty, kterým jejich rodina může přispět na bydlení.

Obr. č. 10: Místa v zařízeních sociální péče a neuspokojení žadatelé o umístění v těchto zařízeních (stav k 31.12), 1989 - 2010



* V souvislosti s přijetím zákona o sociálních službách došlo roku 2007 ke změně členění a značení druhu zařízení sociálních služeb, na základě toho vznikla kategorie "Domovy pro seniory", a tudíž údaje předchozích let nenavazují.

** V rámci časových řad „Neuspokojení žadatelé“ se jedná se o předběžné údaje.

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2012b)

5.4.2 Systém zdravotnictví

ČR čelí důsledkům stárnutí obyvatelstva také v oblasti zdravotnictví. Nastává zde podobný problém jako u průběžného penzijního systému, tedy počet pojištěnců přibývá převážně v pokročilejším věku kvůli stárnutí populace a to se odráží v narůstající absolutní výši veřejných (VV) a soukromých výdajů na zdravotní péči. Na výdaje mají vliv rovněž nové medicínské technologie spojené s novými metodami léčení. Obr. č. 1 v příloze M navíc dokládá, že **prodlužování naděje dožití zvyšuje nákladovost zdravotní péče**, jinak řečeno, platí zde pravidlo, že čím starší člověk je, tím vyšší jsou výdaje na to, aby se uzdravil, což v situaci české věkové struktury také nenapomáhá k delší udržitelnosti financování resortu zdravotnictví.

Pokud nechceme, aby došlo ke zhoršení dostupnosti, kvality zdravotní péče či k výraznějšímu navýšení odvodů na zdravotní péči, pak nezbyvá nic jiného než zavést

reformu i v resortu zdravotnictví. Reforma zdravotnictví je rozdělena do několika časových etap, některé změny vstoupily v platnost v prosinci 2011, některé byly nastoleny v lednu 2012 a další pokračování se realizovalo v dubnu tohoto roku. Reforma by měla například posloužit k efektivnějšímu vynakládání výdajů.

Bylo zmíněno, že existují **soukromé a veřejné zdroje** na financování zdravotní péče, těmi veřejnými jsou **veřejné rozpočty** (SR a územní rozpočty) a **zdravotní pojišťovny** (veřejné zdravotní pojištění), největším soukromým zdrojem jsou **domácnosti**. Výdaje domácností zveřejněné ČSÚ jsou odhady založené na ročních národních účtech. (ČSÚ, 2007) V ČR se zdravotnictví zajišťuje právě prostřednictvím těchto tří základních pilířů, ale kromě nich zde můžeme zaznamenat i **vedlejší (ostatní) zdroje** financování, které spadají do soukromého sektoru a podílí se na celkových výdajích na zdravotní péči minimální měrou (1 – 2 %), v roce 2010 vytvářely podíl o velikosti 1,4 %, to dokládá tab. v příloze M, která dokumentuje vývoj podílů zdrojů na výdajích ve zdravotnictví.

K ostatním zdrojům se řadí cestovní zdravotní připojištění, soukromé zdravotní pojištění, podniky za předpokladu, že část závodně-preventivní péče hradí samy, a neziskové organizace. (ČSÚ, 2012a) Údaje za vedlejší finanční zdroje jsou obtížně dostupné, proto před rokem 2003 nejsou k dispozici vůbec, avšak ještě v roce 2003 ČSÚ nezískal údaje o výdajích připadajících na podniky.

Tab. č. 11 zobrazující výdaje na zdravotní péči v členění podle zdrojů financování je sestavena z informací, jež jsou obsahem systému zdravotnických účtů. ČSÚ (2012a) uvádí, že: *„Systém zdravotnických účtů je nástroj, který slouží ke komplexnímu vyjádření veškerých výdajů na zdravotní péči, resp. na zdravotnictví v širším slova smyslu. Jeho hlavním specifickým rysem je vícerozměrnost členění výdajů.“* Údaje o výdajích se týkají pouze období 2000 – 2010, jelikož potřebné podrobné členění výdajů není za delší období k dispozici.

Zaměřme se nyní na tab. č. 11 na straně 62 a na tab. v příloze M. O celkových výdajích na zdravotnictví lze konstatovat, že po uvedené období nepřetržitě rostly až do roku 2010, kdy zároveň v porovnání s předchozím rokem absolutně poklesly také všechny složky celkových výdajů, i přesto byl ale nárůst za uplynulých 10 let o 93,5 %. Největší zastoupení na celkových výdajích měly a mají obecně VV, absolutní výše výdajů tohoto zdroje se neustále navyšovala (kromě roku 2010), zatímco její procentní část připadající na celek se za dané období snížila na hodnotu 83,9 %. Na tomto podílu se veřejné

rozpočty aktuálně podílí 8,6 %, tento zdroj se z hlediska poměru ve výdajích snižuje. VV jsou z většiny tvořeny výdaji zdravotních pojišťoven, jejichž podíl 75,3 % na celkových výdajích z roku 2010 už není také tak vysoký, jak býval.

Když došlo k poklesu procentního zastoupení u VV, pak se musel zákonitě navyšovat podíl u zdrojů plynoucích ze soukromého sektoru. V roce 2010 soukromý sektor přispíval na výdaje v oblasti zdravotnictví ve výši 16,1 %, z toho 14,7 % se týkalo přímých výdajů domácností. **Růst celkových soukromých výdajů** během krátkého období 2004 – 2010 představoval 87,2 %, tento růst je ovlivněn snahou o **stále vyšší spoluúčast domácností na výdajích zdravotní péče**, ty se za stejné období zvedly o 100 %. I když tento zdroj od roku 2009 absolutně poklesl, tak jeho procentní poměr se zvýšil. Počínaje rokem 2005 se **domácnosti staly druhým nejpodstatnějším zdrojem** a veřejné rozpočty se tak posunuly na třetí místo. Význam domácností ve financování resortu se ještě více zdůraznil roku 2008, kdy byly zavedeny regulační poplatky, tudíž i díky reformě se v dalších letech podíl domácností na celkových výdajích jistě nesníží.

Podíl VV na HDP (v b. c.) se dá označit za poměrně stabilní, jelikož se ve sledovaném období pohyboval v rozmezí 5,64 – 6,53 %, přičemž podílu 6,31 % bylo dosaženo v roce 2010. Podíl celkových výdajů na zdravotnictví na HDP (v b. c.) se v roce 2010 rovnal 7,53 %, vývoj tohoto ukazatele je také relativně stabilní. Pokud by nás zajímalo, jak velkou procentní část tvoří výdaje SR na zdravotní péči na pokladním plnění SR, pak to lze vypočítat z tab. v příloze M, podle níž daný ukazatel kolísá v intervalu 1,15 – 2,29 % a po poslední tři roky pozorování dochází k jeho nejnižším hodnotám.

Tab. č. 11: Výdaje na zdravotnictví podle zdrojů financování (v mil. Kč), 2000 - 2010

Rok	SR a územní rozpočty		Zdravotní pojišťovny celkem	Celkem VV na zdravotní péči	Podíl VV na HDP (v b. c.) v %	Soukromé výdaje			Celkové výdaje na zdravotní péči	Podíl celkových výdajů na HDP (v b. c.) v %
	celkem	z toho: SR				celkem	z celkem: domácnosti	z celkem: ostatní zdroje		
2000	17 170	8 319	115 792	132 962	5,86	13 873	13 873	x	146 835	6,47
2001	17 346	14 761	127 860	145 206	5,93	16 094	16 094	x	161 300	6,59
2002	20 279	17 164	142 018	162 297	6,32	16 626	16 626	x	178 923	6,97
2003	23 891	10 968	151 701	175 592	6,53	19 563	19 097	466	195 155	7,26
2004	21 495	10 485	163 330	184 825	6,31	24 445	20 934	3 511	209 270	7,14
2005	21 263	12 334	170 093	191 356	6,14	27 418	23 110	4 308	218 774	7,02
2006	22 828	14 421	174 200	197 028	5,88	29 783	25 346	4 437	226 811	6,77
2007	22 851	14 199	183 713	206 564	5,64	35 370	31 491	3 879	241 934	6,61
2008	21 439	12 434	197 280	218 719	5,68	45 801	41 288	4 513	264 520	6,87
2009	26 034	14 846	217 658	243 692	6,52	47 954	43 141	4 813	291 646	7,80
2010	24 487	13 337	213 900	238 387	6,31	45 754	41 867	3 887	284 141	7,53

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2007, ČSÚ, 2009a, ČSÚ, 2012a, ČSÚ, 2012c)

6 Závěr

Po roce 1989 se výrazně mění reprodukční smýšlení mladé generace, jejímž následkem se rodilo mnohem méně dětí. Mladí, perspektivní lidé mění svůj životní styl a dávají přednost kariéře, cestování a sbírání zkušeností před založením rodiny. Ženy se stávají více emancipovanými. Roste nezodpovědnost ke svému důchodovému pojištění, kvůli němuž bezdětní nemají už žádnou motivaci mít děti, navíc se u důchodového věku ženy přestává přihlížet k počtu vychovaných dětí, až se tento počet s postupem času přestane privilegovat úplně.

Myslím si, že některé změny v životním stylu se dají dokonce pochopit vzhledem k možnostem za režimu, který v ČR do té doby panoval. Nehledejme ale vinu jen na straně mladého, produktivního obyvatelstva, vždyť každá mince má dvě strany. Zkrátka státní pronatalitní a rodinná politika není zřejmě natolik přitažlivá, aby se většina lidí v reprodukčním věku vzdala kariéry a spousty peněz ve prospěch založení rodiny, a to se ani nechci pozastavovat u toho, že jejich ekonomická situace jim takovouto životní změnu nemusí dovolit. Další věcí je, že ani efekt z opatření směřující k růstu porodnosti či k podpoře rodiny netrvají dlouho. Zprvu jsou opatření určitě účinná a plní svůj cíl, ale za pár let si na ně lidé začnou zvykat a už v nich nevidí ten důvod, proč mít děti. Často nově zavedená pronatalitní politika mnoha párům a rodinám pouze dodává odhodlání k tomu, aby založily dlouho touženou rodinu nebo ji rozšířily, tedy v mnoha případech nejde o to, že lidé chtějí mít děti jen kvůli novým pronatalitním opatřením.

Otázkou tedy zůstává, jak ovlivnit současný reprodukční trend a kde na to má stát vzít volné finance? Odpověď bude zřejmě dosti utopická a pak nezbyvá nic jiného než se smířit s tím, že budeme potkávat stále více seniorů a to může být pro určité věkové skupiny problém, když už teď jim vadí seniorská část populace. V dnešní době jsou velmi *narušeny mezilidské, přesněji mezigenerační vztahy*, které se vyvíjely obzvláště nepříznivě pro stáří. Dané vztahy vygradovaly až v neúctu ke starším lidem, což můžeme snad denně sledovat například ve veřejných hromadných prostředcích. Příčina tohoto chování nejspíše tkví už ve špatné výchově, jelikož současná uspěchaná doba, přispívá k tomu, že rodiče na své děti nemají tolik času, kolik by potřebovaly. Dalším důvodem pro chování převážně dětí, mladistvých a mladých osob by mohl spočívat v dále přiblíženém pojmu „*demografická panika*“. Tímto odstavcem směřuji k tomu, že

dnes a denně můžeme mnoho situací vnímat jako *projevy ageismu*, jenž je nejčastěji spojován s diskriminací lidí ve vyšším věku.

Evidentním závěrem, k němuž jsem došla po zanalyzování věkové struktury v ČR za období 1989 – 2010, je dlouhodobý a výrazný proces stárnutí populace, čehož si lze ihned všimnout při pohledu na ukazatele charakterizující věkovou skladbu obyvatelstva v časové řadě. ČR dnes patří k zemím, které mají výrazný *regresivní model populace*, tzn. prarodičovská složka obyvatelstva je v daných zemích více zastoupená než dětská, k této významné přeměně populace došlo po 70. letech 20. století.

Změny ve věkové skladbě obyvatelstva se samozřejmě dotýkají celé společnosti. Stávají se čím dál větší překážkou v oblastech, mezi něž lze uvést například český důchodový systém, vzdělávání, zdravotnictví či sociální péče. Překážky mohou být i na trhu práce. Prohlubující se diskriminace vůči starým lidem je také zřejmý dopad.

V celé práci zmiňuji, že *demografické stárnutí* vlastně znázorňuje nepříznivý vývoj věkové struktury. Když jsem tato slova psala, brala jsem je jako samozřejmost, což je výsledek toho, že české obyvatelstvo je téměř neustále zahrnováno pouze nevýhodami stárnutí populace, tím se mezigenerační vztahy ještě zhoršují, jelikož se vytváří jakási „*demografická panika*“ (Holmerová, 2012). Tudiž většina z nás bere stáří automaticky jako velký společenský problém, lidem nejsou primárně vštěpovány názory o objektivním pohledu na stále starší populaci a její využití. Já osobně jsem na objektivní či zcela jiný pohled na přibývání seniorů narazila zcela náhodou, v jednom pořadu gerontoložka Iva Holmerová uvedla, že vidí ve stále vyšší naději dožití a ve většině případů s tím spojenou delší fyzickou čilostí příležitost. (Holmerová, 2012) Podle mého názoru na tomto tvrzení něco je a to něco se snad konečně začíná šířit i mezi obyvatele. Již několikrát jsem se zamyslela nad tím, čím to je, že výdělky v oblasti pečovatelských a sociálních služeb jsou tak nízké, přitom tato práce je tak náročná a navíc velmi důležitá. Bohužel asi neexistuje jiné vysvětlení, než to, které jsem zaznamenala, toto vysvětlení nejspíše opět pramení z ageismu naší společnosti. (Holmerová, 2012)

Díky lepší zdravotní péči, zdravotní prevenci a lepšímu životnímu stylu se dožíváme déle a o to přece lidstvu vždy šlo - žít co nejdéle a v relativně dobrém zdravotním stavu, lidé teď mají tu možnost se této příležitosti chopit, ale místo toho se v Čechách diskutuje spíše jen o negativních dopadech spojených se stárnutím populace. Ale tím, že

se budou do nekonečna omílat, se nic nezlepší, naopak se prohloubí demografická panika. Zřejmě dopady zapříčiněné stárnutím evokují v lidech pocit, že za ně mohou právě a pouze staré osoby. Není tedy divu, že tento názor mnoho dětí, mladistvých a mladších osob ze současných generací rovněž sdílí, a tak se znovu dostáváme k ageismu.

Fakt o diskriminaci stáří si zjevně uvědomuje i EU, a proto vyhlásila rok 2012 Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity. EU (2012) uvádí, že: *„Cílem této iniciativy je upozornit veřejnost na přínos seniorů pro společnost. Je to též výzva pro politiky a zainteresované subjekty na všech úrovních, aby svými kroky vytvářeli lepší příležitosti pro aktivní stárnutí a k posilování mezigenerační solidarity.“* Měla by to být výzva pro politiky, tudíž v rozporu s výše zmíněným cílem vidím omezení růstu penzí, i když k tomu v roce 2012 nedošlo, tak přece vláda důchodcům přislíbila kompenzaci za zvyšování sazeb DPH.

Nechci být jedna z těch, co šíří demografickou paniku, i když jsem se v textu o pracujících důchodcích nezmínila, vím, že jich mnoho i po dovršení důchodového věku pracuje, a tedy také přispívají na důchodové pojištění, což není tak často zdůrazňováno.

Neobávám se prodlužování střední délky života, ale velký problém vidím v nízké porodnosti. Kombinace porodnosti a úmrtnosti za několik let způsobí přirozený úbytek obyvatelstva a časem pravděpodobně dojde i k celkovému úbytku v počtu obyvatel ČR. S tím, že stárneme, nic neuděláme, s tím, že se rodí málo dětí, by se něco dělat ještě mohlo, ale to se nyní neřeší, přitom by dlouhodoběji zvýšená porodnost pomohla ve vývoji věkové struktury.

Troufám si napsat, že hlavní cíle z úvodu práce jsem splnila.

7 Seznam obrázků

Obr. č. 1: Základní populační typy	16
Obr. č. 2: Věková pyramida ČR podle pohlaví a rodinného stavu k 31.12.2010.....	24
Obr. č. 3: Střední délka života dle pohlaví v ČR v letech 1989 – 2010.....	30
Obr. č. 4: Očekávaný vývoj počtu obyvatel ČR v hlavních věkových skupinách do roku 2065 (k 01.01.).....	34
Obr. č. 5: Současný a možný budoucí vývoj počtu příjemců dávek důchodového pojištění a počtu poplatníků pojistného na důchodové pojištění (v období 2001 – 2010 skutečné údaje)	43
Obr. č. 6: Skutečný a predikovaný vývoj příjmů a výdajů na důchodové pojištění za předpokladu neuskutečnění důchodové reformy (v období 1996 – 2010 skutečné údaje)	44
Obr. č. 7: Děti navštěvující MŠ a celková populace dětí ve věku 3 – 5 let ve školním roce 1989/90 až 2010/11	48
Obr. č. 8: Populační vývoj dětí do 6 let věku v období let 1989 - 2010.....	49
Obr. č. 9: Grafické znázornění vývoje počtu ZŠ a jejich žáků ve školních letech 1989/90 – 2010/11	52
Obr. č. 10: Místa v zařízeních sociální péče a neuspokojení žadatelé o umístění v těchto zařízeních (stav k 31.12), 1989 - 2010.....	60

8 Seznam tabulek

Tab. č. 1: Struktura obyvatelstva v procentním vyjádření v členění na biologické generace ve vybraných letech za období 1989 - 2010	14
Tab. č. 2: Struktura obyvatelstva v procentním vyjádření dle ekonomických generací ve vybraných letech za období 1989 - 2010	14
Tab. č. 3: Vývoj průměru věku, mediánu věku, indexu stáří a indexu ekonomického zatížení českého obyvatelstva ve vybraných letech, sledované období 1989 - 2010	19
Tab. č. 4: Charakteristiky věkového složení v ČR ve vybraných letech, období let 1989 - 2010	25
Tab. č. 5: Předpokládaný vývoj procentního zastoupení hlavních věkových skupin v celkovém obyvatelstvu ČR do roku 2065	35
Tab. č. 6: Projekce vývoje charakteristik věkového složení v ČR (k 01.01.)	36
Tab. č. 7: Příjmy z pojistného na důchodové pojištění a výdaje na dávky (včetně výdajů na správu) důchodového pojištění za všechny kapitoly státního rozpočtu ČR, které pojistné vybírají, ve vybraných letech za období 1996 – 2010	40
Tab. č. 8: Vývoj počtu příjemců důchodů a poplatníků pojistného důchodového pojištění (stav k 30.09.2010) v letech 2001 - 2010	41
Tab. č. 9: ZŠ – počty škol, tříd a jejich žáků v určitých letech za období 1989/90 – 2010/11	53
Tab. č. 10: Struktura žáků ve středním vzdělávání – údaje za denní studium a za daný školní rok v období 1989/90 až 2010/11	57
Tab. č. 11: Výdaje na zdravotnictví podle zdrojů financování (v mil. Kč), 2000 - 2010	62

9 Seznam použitých zkratk

B. c.	Běžné ceny
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
DPH	Daň z přidané hodnoty
EU	Evropská unie
HDP	Hrubý domácí produkt
MFČR	Ministerstvo financí České republiky
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠ	Mateřská škola
OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
RVŠ	Rada vysokých škol
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů
SOŠ	Střední odborná škola
SOU	Střední odborné učiliště
SŠ	Střední škola
SVP	Speciální vzdělávací potřeby
ÚIV	Ústav pro informace ve vzdělávání
VŠ	Vysoká škola
VOŠ	Vyšší odborná škola
VV	Veřejné výdaje
ZŠ	Základní škola

10 Soupis bibliografických citací

Elektronické zdroje

ČSSZ. *Počet poplatníků pojistného roste rychleji než počet důchodců* [online]. Praha:

ČSSZ, 2005a. [cit. 25.01.2012]. Dostupné z:

<http://www.cssz.cz/NR/rdonlyres/B4DBE950-4E2C-40A0-A9A0-67BC07EA59B1/575/priloha_poplatnici_pojistneho_17_10_05.pdf>

ČSSZ. *Počty důchodů, důchodců a poplatníků pojistného ke 30.9.2010* [online]. Praha:

ČSSZ, 2010. [cit. 25.01.2012]. Dostupné z:

<<http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2010/2010-11-04-pocty-duchodu-duchodcu-a-poplatniku-pojistneho-ke-30-9-2010.htm>>

ČSSZ. *OSVČ, kteří si samostatnou výdělečnou činností vydělávají, přibývá* [online].

Praha: ČSSZ, 2005b. [cit. 30.01.2012]. Dostupné z:

<<http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2005/2005-10-14-osvc-kteri-si-samostatnou-vydelecnou-cinnosti-vydelavaji-pribyva.htm>>

ČSÚ. *Analýza výdajů na zdravotnictví* [online]. Praha: ČSÚ, 2007. Poslední změna

09.04.2007 [cit. 18.03.2012]. Dostupné z:

<[http://czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/AA0030253A/\\$File/330607a1.pdf](http://czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/AA0030253A/$File/330607a1.pdf)>

ČSÚ. *Analýza výdajů na zdravotnictví* [online]. Praha: ČSÚ, 2009a. Poslední změna

09.10.2009 [cit. 18.03.2012]. Dostupné z:

<[http://czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/7D00242981/\\$File/330609j2.pdf](http://czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/7D00242981/$File/330609j2.pdf)>

ČSÚ. *Analýza výdajů na zdravotnictví* [online]. Praha: ČSÚ, 2012a. Poslední změna

06.04.2012 [cit. 06.04.2012]. Dostupné z:

<http://czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/3306-12-r_2012>

ČSÚ. *ČR od roku 1989 v číslech* [online]. Praha: ČSÚ, 2012b. Poslední změna

05.03.2012 [cit. 21.01.2012]. Dostupné z:

<http://czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#01>

ČSÚ. *Dávky nemocenského pojištění, důchodového pojištění a státní sociální podpory* [online]. Praha: ČSÚ, 2011a. Poslední změna 05.12.2011 [cit. 17.01.2012]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/760055D4BF/\\$File/1420111901.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/760055D4BF/$File/1420111901.pdf)>

ČSÚ. *Demografická příručka 2009* [online]. Praha: ČSÚ, 2010a. Poslední změna 17.08.2011 [cit. 10.01.2012]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/4032-10>>

ČSÚ. *Demografická ročenka ČR 2010* [online]. Praha: ČSÚ, 2011b. Poslední změna 05.12.2011 [cit. 04.01.2012]. Dostupné z: <<http://czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/4019-11>>

ČSÚ. *Demografická ročenka ČR 2009* [online]. Praha: ČSÚ, 2010b. Poslední změna 17.08.2011 [cit. 04.01.2012]. Dostupné z: <<http://czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/4019-10->>

ČSÚ. *Demografie – pramenná díla* [online]. Praha: ČSÚ, 2009b. Poslední změna 03.11.2011 [cit. 06.11.2011]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/casova_rada_demografie>

ČSÚ. *Metodické poznámky* [online]. Praha: ČSÚ, 2005a. Poslední změna 26.10.2006 [cit. 03.01.2012]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/o/4032-05-2004-metodicke_poznamky>

ČSÚ. *Naděje dožití a průměrný věk - Metodika* [online]. Praha: ČSÚ, 2011c. Poslední změna 10.09.2010 [cit. 24.10.2011]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/nadeje_doziti_a_prumerny_vek>

ČSÚ. *Obecná problematika MŠ* [online]. Praha: ČSÚ, 2008a. Poslední změna 03.03.2008 [cit. 19.02.2012]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/F30049D941/\\$File/331008a01.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/F30049D941/$File/331008a01.pdf)>

ČSÚ. *Obyvatelstvo podle věku a rodinného stavu* [online]. Praha: ČSÚ, 2010c. Poslední změna 17.08.2011 [cit. 08.01.2012]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/8F0039EF67/\\$File/400710a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/8F0039EF67/$File/400710a1.pdf)>

ČSÚ. *Obyvatelstvo podle věku a rodinného stavu* [online]. Praha: ČSÚ, 2011d. Poslední změna 05.12.2011 [cit. 20.11.2011]. Dostupné z:

<[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/F7003184C6/\\$File/400711a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/F7003184C6/$File/400711a1.pdf)>

ČSÚ. *Obyvatelstvo – roční časové řady* [online]. Praha: ČSÚ, 2011e. Poslední změna 05.12.2011 [cit. 03.01.2012]. Dostupné z:

<http://czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obytelstvo_hu>

ČSÚ. *Počet obyvatel* [online]. Praha: ČSÚ, 2010d. Poslední změna 02.07.2010 [cit. 20.09.2011]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/pocet_obytel_m>

ČSÚ. *Počet obyvatel v obcích k 1.1.2011* [online]. Praha: ČSÚ, 2011f. Poslední změna 05.12.2011 [cit. 18.02.2012]. Dostupné z:

<<http://czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/1301-11>>

ČSÚ. *Pohyb obyvatelstva* [online]. Praha: ČSÚ, 2009c. Poslední změna 26.02.2009 [cit. 06.09.2011]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/pohyb_obytelstva>

ČSÚ. *Pokladní plnění státního rozpočtu* [online]. Praha: ČSÚ, 2006a. Poslední změna 26.10.2006 [cit. 17.02.2012]. Dostupné z:

<[http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/41004116CF/\\$File/1403q406.pdf](http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/41004116CF/$File/1403q406.pdf)>

ČSÚ. *Pokladní plnění státního rozpočtu* [online]. Praha: ČSÚ, 2011g. Poslední změna 11.01.2011 [cit. 17.02.2012]. Dostupné z:

<[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/73003DC952/\\$File/140311q306.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/73003DC952/$File/140311q306.pdf)>

ČSÚ. *Potravy* [online]. Praha: ČSÚ, 2001. [cit. 12.01.2012]. Dostupné z:

<<http://www.czso.cz/cz/cisla/0/02/020100/potravy.htm>>

ČSÚ. *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2065* [online]. Praha: ČSÚ, 2009d. Poslední změna 02.02.2011 [cit. 10.01.2012]. Dostupné z:

<<http://czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/4020-09>>

ČSÚ. *Projekce obyvatelstva v krajích a oblastech ČR do roku 2065* [online]. Praha: ČSÚ, 2010e. Poslední změna 17.08.2011 [cit. 24.02.2012]. Dostupné z:

<<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/4021-10>>

ČSÚ. *Složení obyvatelstva podle věku a rodinného stavu* [online]. Praha: ČSÚ, 2008b. Poslední změna 24.09.2008 [cit. 20.11.2011]. Dostupné z:

<[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435617/\\$File/400708a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435617/$File/400708a1.pdf)>

ČSÚ. *Složení obyvatelstva podle věku a rodinného stavu* [online]. Praha: ČSÚ, 2009e. Poslední změna 09.10.2009 [cit. 04.01.2012]. Dostupné z:
<[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB5/\\$File/400709a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB5/$File/400709a1.pdf)>

ČSÚ. *Statistická ročenka ČR 2008* [online]. Praha: ČSÚ, 2009f. Poslední změna 30.11.2009 [cit. 03.03.2012]. Dostupné z:
<<http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/kapitola/0001-08-2008-2100>>

ČSÚ. *Statistická ročenka ČR 2011* [online]. Praha: ČSÚ, 2011h. Poslední změna 22.02.2012 [cit. 03.03.2012]. Dostupné z:
<<http://czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/0001-11-2010-2300>>

ČSÚ. *Statistiky* [online]. Praha: ČSÚ, 2012c. Poslední změna 23.01.2012 [cit. 05.02.2012]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/statistiky>>

ČSÚ. *Struktura obyvatel podle věku a rodinného stavu* [online]. Praha: ČSÚ, 2006b. Poslední změna 28.10.2006 [cit. 20.11.2011]. Dostupné z:
<[http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/B9002B3156/\\$File/4007rr2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/B9002B3156/$File/4007rr2.pdf)>

ČSÚ. *Školy a školská zařízení za školní rok 2003 a 2004* [online]. Praha: ČSÚ, 2004a. Poslední změna 28.10.2006 [cit. 19.02.2012]. Dostupné z:
<http://czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/publ/3301-04-2003_a_2004>

ČSÚ. *Školy a školská zařízení v ČR ve školním roce 2008 a 2009* [online]. Praha: ČSÚ, 2009g. Poslední změna 02.07.2010 [cit. 03.03.2012]. Dostupné z:
<http://czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/publ/3301-09-2008_a_2009>

ČSÚ. *Školy a školská zařízení v ČR ve školním roce 2009/2010* [online]. Praha: ČSÚ, 2010f. Poslední změna 07.09.2011 [cit. 19.02.2012]. Dostupné z:
<<http://czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/3301-10->>

ČSÚ. *Školy a školská zařízení v ČR ve školním roce 2010/2011* [online]. Praha: ČSÚ, 2011ch. Poslední změna 05.12.2011 [cit. 19.02.2012]. Dostupné z:
<http://czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/publ/3301-11-r_2011>

ČSÚ. *Školství* [online]. Praha: ČSÚ, 2006c. Poslední změna 01.01.2007 [cit. 03.03.2012]. Dostupné z:
<[http://czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/450043A78D/\\$File/14090622.pdf](http://czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/450043A78D/$File/14090622.pdf)>

ČSÚ. *Úmrtnost* [online]. Praha: ČSÚ, 2011i. Poslední změna 05.12.2011 [cit. 05.01.2012]. Dostupné z:

<[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/F7003184C7/\\$File/400711a6.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/F7003184C7/$File/400711a6.pdf)>

ČSÚ. *Vybrané údaje o sociálním zabezpečení rok 2010* [online]. Praha: ČSÚ, 2011j. Poslední změna 11.08.2011 [cit. 17.01.2012]. Dostupné z:

<<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/3202-10>>

ČSÚ. *Výsledky zdravotnických účtů ČR 2000 až 2009* [online]. Praha: ČSÚ, 2011k. Poslední změna 05.12.2011 [cit. 15.03.2012]. Dostupné z:

<http://czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/publ/3306-11-r_2011>

ČSÚ. *Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2003* [online]. Praha: ČSÚ, 2004b. Poslední změna 26.10.2006 [cit. 05.01.2012]. Dostupné z:

<http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/publ/4007-04-v_roce_2003>

ČSÚ. *Vzdělávání* [online]. Praha: ČSÚ, 2008c. Poslední změna 14.02.2009 [cit. 03.03.2012]. Dostupné z:

<[http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/0E00307430/\\$File/14090822.pdf](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/0E00307430/$File/14090822.pdf)>

ČSÚ. *Základní charakteristiky věkové struktury obyvatelstva* [online]. Praha: ČSÚ, 2003. Poslední změna 18.03.2011 [cit. 04.01.2012]. Dostupné z:

<[http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004F92AD/\\$File/410903t2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004F92AD/$File/410903t2.pdf)>

ČSÚ. *Základní školy celkem - vč. škol soukromých, církevních a specializovaných tříd* [online]. Praha: ČSÚ, 2005b. Poslední změna 02.07.2010 [cit. 25.02.2012]. Dostupné z:

<[http://czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/5F002FAAEB/\\$File/3301rr04.pdf](http://czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/5F002FAAEB/$File/3301rr04.pdf)>

Demografie. *Porodnost* [online]. Demografické informační centrum, 2009a. [cit. 12.01.2012]. Dostupné z:

<http://www.demografie.info/?cz_porodnost=&PHPSESSID=dccb9f08e8cd6c53567572514dcb43d1>

Demografie. *Potratovost* [online]. Demografické informační centrum, 2009b. [cit. 13.11.2011]. Dostupné z:

<http://www.demografie.info/?cz_potratovosthistorie=&PHPSESSID=dccb9f08e8cd6c53567572514dcb43d1>

EU. *Úvodem* [online]. EU: 2012. Poslední změna 26.03.2012 [cit. 26.03.2012]. Dostupné z: <<http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?catId=971&langId=cs>>

IHNED.cz. *Průzkum: Češi důchodové reformě nevěří. Skoro polovina lidí ji odmítá* [online]. Praha: Economia, a. s., 2012. Poslední aktualizace 18.02.2012 [cit. 12.03.2012]. Dostupné z: <<http://byznys.ihned.cz/c1-54728820-pruzkum-cesi-duchodove-reforme-neveri-skoro-polovina-lidi-ji-odmita>>

MEDIAFAX.cz. *Prostředky na regionální školy rostou, na vysoké klesají, kritizuje Rada vysokých škol* [online]. Praha: MEDIAFAX.cz, 2012. Poslední změna 24.02.2012 [cit. 12.03.2012]. Dostupné z: <<http://www.epravo.cz/zpravodajstvi/prostredky-na-regionalni-skoly-rostou-na-vysoke-klesaji-kritizuje-rada-vysokych-skol-81109.html>>

Ministerstvo financí ČR (MFČR). *Zpráva k návrhu státního závěrečného účtu ČR – výsledky hospodaření státního rozpočtu* [online]. Praha: MFČR, 2004. [cit. 17.01.2012]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/2003q4_partc_pdf.pdf>

MFČR. *Zpráva o výsledcích hospodaření státního rozpočtu* [online]. Praha: MFČR, 2005. [cit. 17.01.2012]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SZU2004_C_pdf.pdf>

MFČR. *Zpráva o výsledcích hospodaření státního rozpočtu* [online]. Praha: MFČR, 2006. [cit. 17.01.2012]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SZU2005_C_pdf.pdf>

MFČR. *Zpráva o výsledcích hospodaření státního rozpočtu* [online]. Praha: MFČR, 2007. [cit. 17.01.2012]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SZU2006_C_pdf.pdf>

MFČR. *Zpráva o výsledcích hospodaření státního rozpočtu* [online]. Praha: MFČR, 2008. [cit. 17.01.2012]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SZU2007_C_pdf.pdf>

MFČR. *Zpráva o výsledcích hospodaření státního rozpočtu* [online]. Praha: MFČR, 2009. [cit. 17.01.2012]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SZU2008_C_pdf.pdf>

MFČR. *Zpráva o výsledcích hospodaření státního rozpočtu* [online]. Praha: MFČR, 2010. [cit. 17.01.2012]. Dostupné z:

<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SZU2009_C_pdf.pdf>

MFČR. *Zpráva o výsledcích hospodaření státního rozpočtu* [online]. Praha: MFČR, 2011. [cit. 17.01.2012]. Dostupné z:

<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SZU2010_C_pdf.pdf>

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). *Dopady důchodové reformy* [online]. Praha: MPSV, 2012a. Poslední změna 16.01.2012 [cit. 21.01.2012]. Dostupné z:

<<http://www.mpsv.cz/cs/11972>>

MPSV. *Důchodové pojištění* [online]. Praha: MPSV, 2012b. [cit. 15.01.2012]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/3>>

MPSV. *Obecná informace k zákonu o důchodovém pojištění* [online]. Praha: MPSV, 2011. Poslední změna 31.08.2011 [cit. 15.01.2012]. Dostupné z:

<<http://www.mpsv.cz/cs/617>>

MPSV. *Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění 2008* [online]. Praha: MPSV, 2009. [cit. 05.02.2012]. Dostupné z:

<http://www.mpsv.cz/files/clanky/5886/zprava_2008_cz.pdf>

SŮRA, Jan. *Nový byznys: domov důchodců* [online]. Praha: MAFRA a. s., 2007. Poslední změna 05.09.2007 [cit. 18.03.2012]. Dostupné z:

<http://ekonomika.idnes.cz/novy-byznys-domov-duchodcu-dft-ekonomika.aspx?c=A070904_203145_ekonomika_ost>

ÚIV. *Rok 1989/90 - 2002/03* [online]. Praha: ÚIV, 2004. [cit. 20.02.2012]. Dostupné z: <<http://www.uiv.cz/rubrika/437>>

ÚIV. *Rok 1995/96 – 2004/05* [online]. Praha: ÚIV, 2006. [cit. 19.02.2012]. Dostupné z: <<http://www.uiv.cz/rubrika/585>>

ÚIV. *Rok 2003/04 – 2010/11* [online]. Praha: ÚIV, 2011. [cit. 19.02.2012]. Dostupné z: <<http://www.uiv.cz/rubrika/733>>

Televizní vysílání

HOLMEROVÁ, Iva. In: *Hyde park* [televizní pořad]. ČT24 01.03.2012 20:05.
Dostupné též z: <<http://www.ceskatelevize.cz/specialy/hydepark/1.3.2012/>>

Tištěné zdroje

FISCHER, Jakub, MACEK, Jan, POTŮČKOVÁ, Čestmíra a kol. *Ekonomická a sociální statistika*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta ekonomická, 2008. 242 s. ISBN 978-80-7043-642-4

KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2001. 52 s. ISBN 80-246-0222-9

KALIBOVÁ, Květa, PAVLÍK, Zdeněk. *Mnohojazyčný demografický slovník: Český svazek*. 2. vyd. Praha: Česká demografická společnost, 2005. Sv. 15. ISBN 80-239-4864-4

KLUFOVÁ, Renata, POLÁKOVÁ, Zuzana. *Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 308 s. ISBN 978-80-7357-546-5

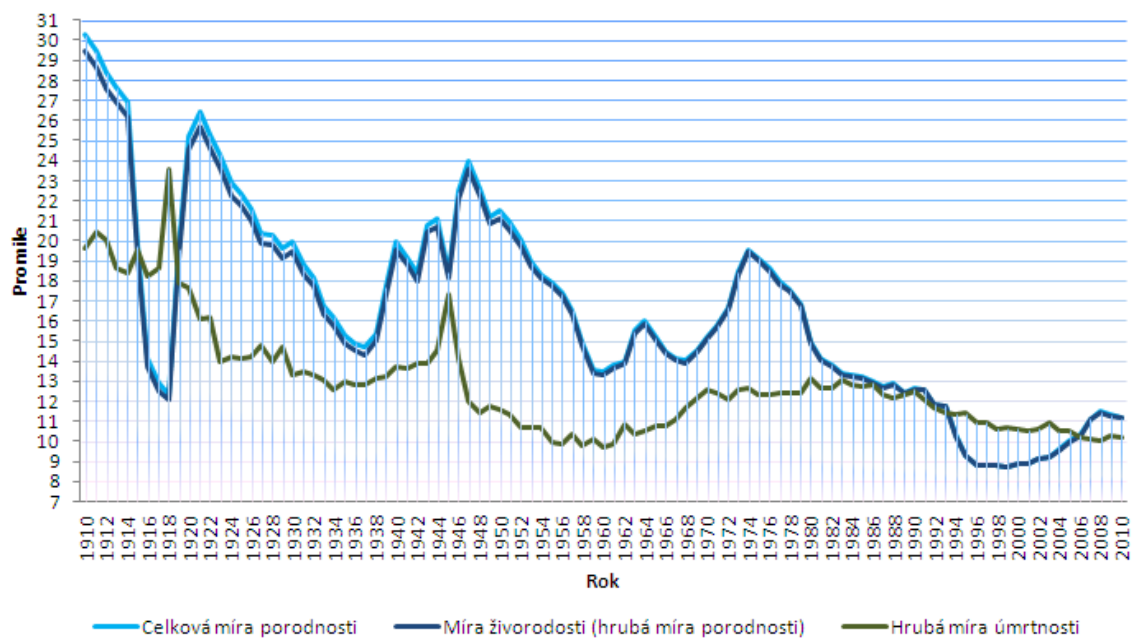
KOSCHIN, Felix. *Demografie: poprvé*. Praha: Oeconomica, 2005. 122 s. ISBN 80-245-0859-1

LANGHAMROVÁ, Jitka. *Demografie: Učební text pro předmět U017*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Univerzita třetího věku, 2007. 42 s. ISBN 978-80-7399-218-7

11 Seznam příloh

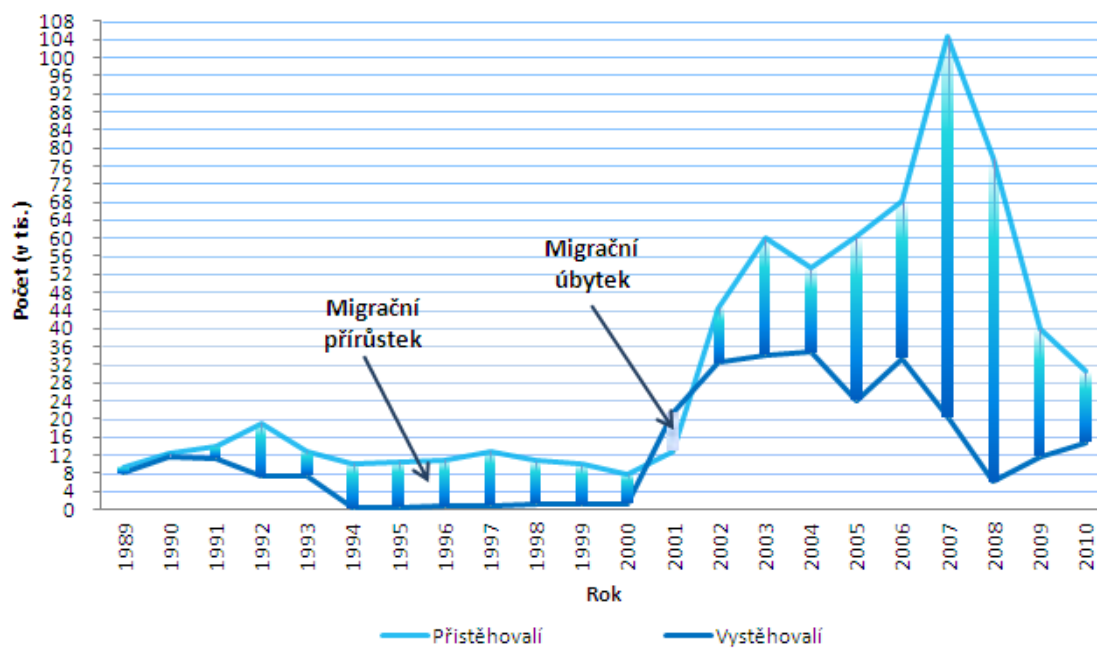
- Příloha A:** Porodnost a úmrtnost v ČR, 1910 – 2010
- Příloha B:** Zahraniční stěhování v ČR, 1989 – 2010
- Příloha C:** Přirozený pohyb obyvatelstva v ČR, 1919 – 2010
- Příloha D:** Míra úmrtnosti podle pětiletých věkových skupin nad 50 let a podle pohlaví v ČR, 1989 – 2010
- Příloha E:** Úhrnná plodnost v ČR, 1920 – 2010
- Příloha F:** Hrubá míra potratovosti v ČR, 1953 – 2010
- Příloha G:** Strom života obyvatelstva ČR a cizinců žijících v ČR k 31.12.2009
- Příloha H:** Tabulky a grafy spojené s demografickou projekcí obyvatelstva ČR
- Příloha CH:** Vyplacené dávky důchodového pojištění, 1989 – 2010
- Příloha I:** Grafy týkající se terciárního vzdělávání v ČR za školní/akademický rok 2003/04 až 2010/11
- Příloha J:** Tabulky a obrázky spojené s tématem předškolního vzdělávání
- Příloha K:** Tabulky týkající se základní škol a jejich počtu žáků za období 1989/90 až 2010/11
- Příloha L:** Statistická data pojící se ke střednímu vzdělávání v ČR
- Příloha M:** Statistická data související se systémem zdravotnictví v ČR

Příloha A: Porodnost a úmrtnost v ČR, 1910 – 2010



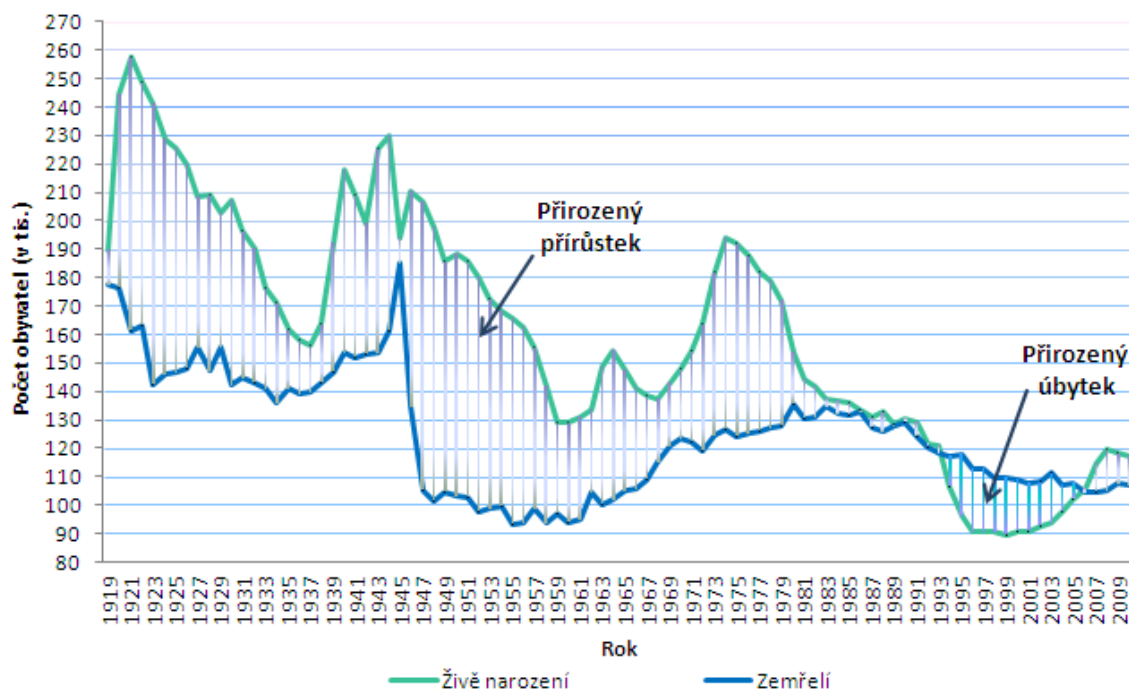
Zdroj: zpracováno podle (ČSÚ, 2011e)

Příloha B: Zahraniční stěhování v ČR, 1989 – 2010



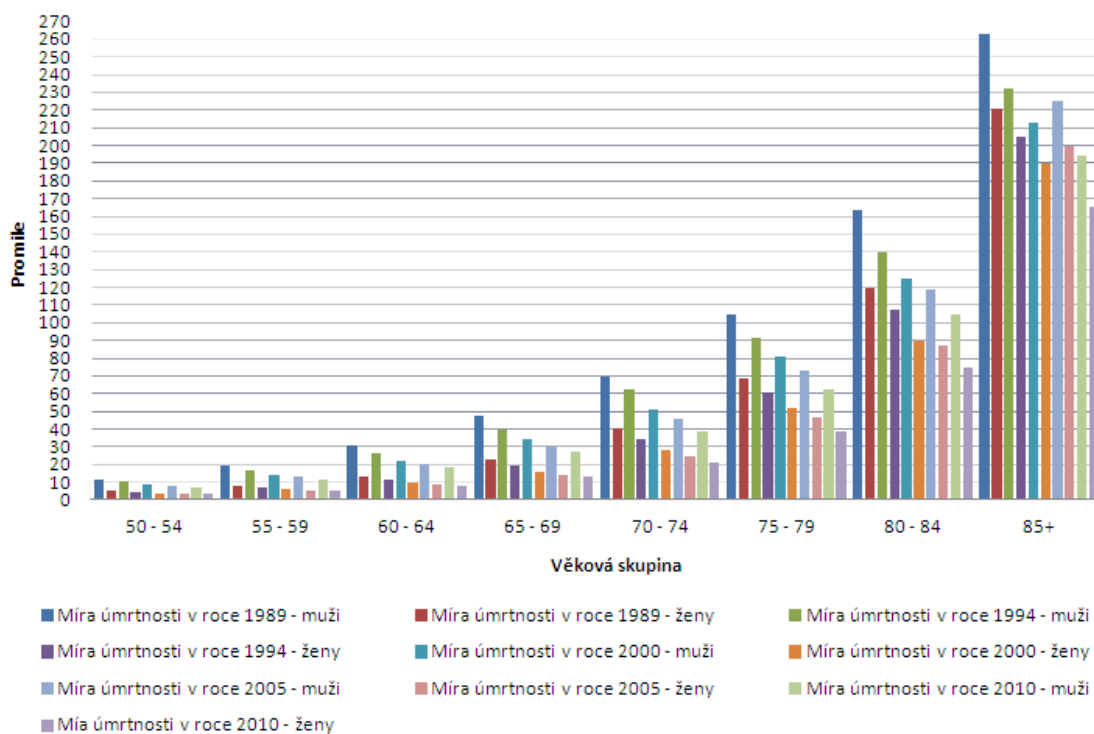
Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2011b, ČSÚ, 2012b)

Příloha C: Přirozený pohyb obyvatelstva v ČR, 1919 – 2010



Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2010a, ČSÚ, 2011e)

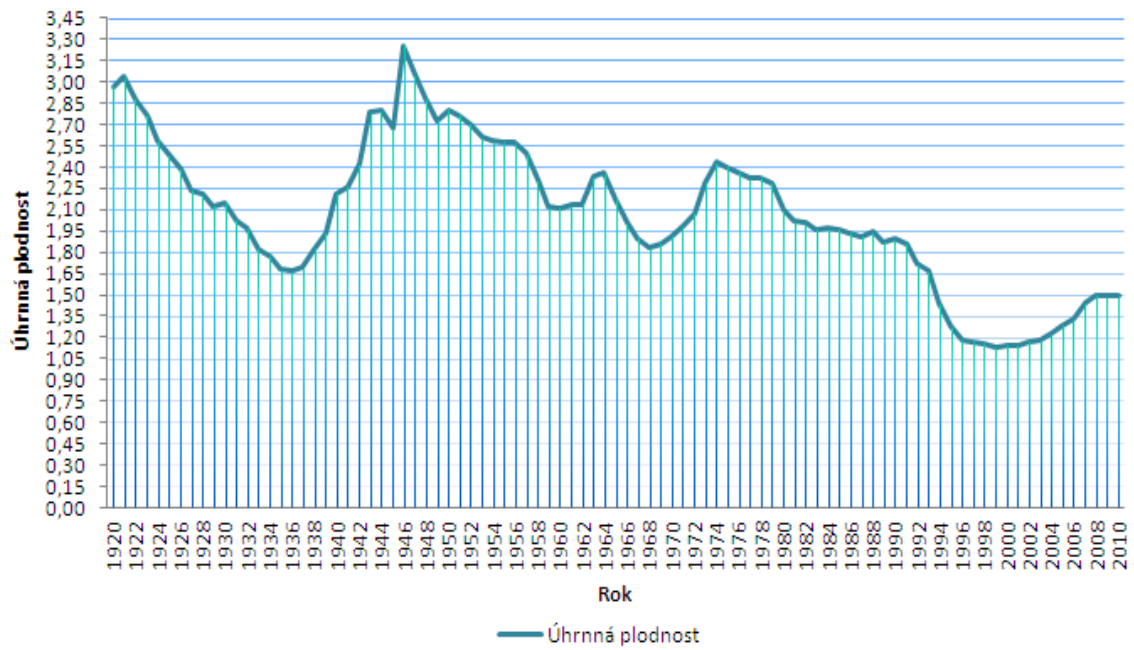
Příloha D: Míra úmrtnosti podle pětiletých věkových skupin* nad 50 let a podle pohlaví v ČR, 1989 – 2010



Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2010a, ČSÚ, 2011b)

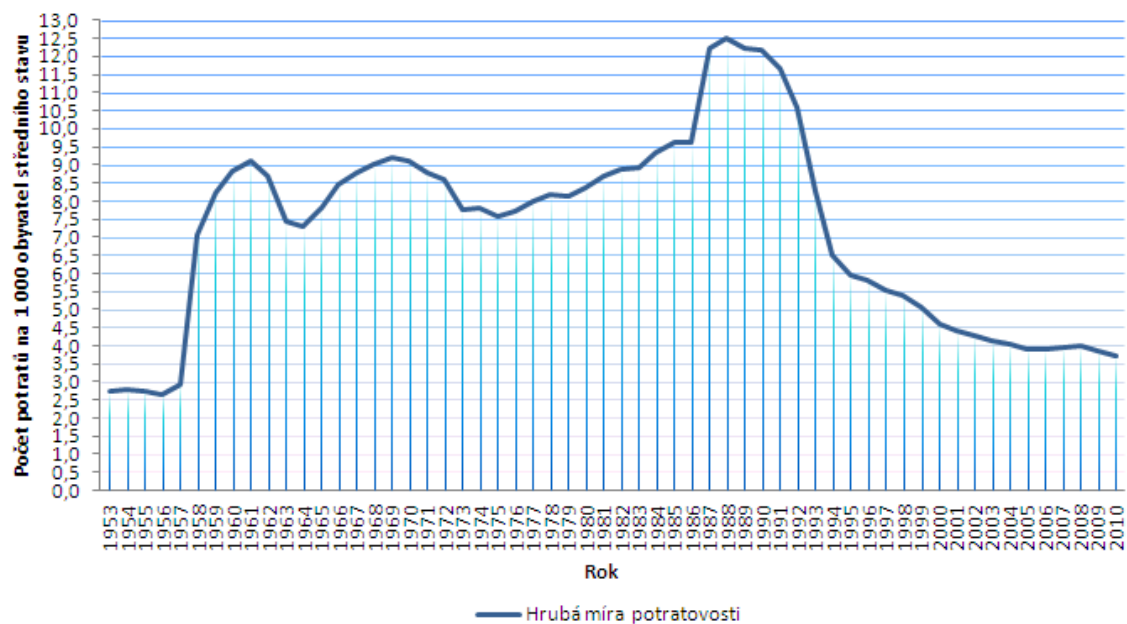
* Dle ČSÚ (2005a): „Míra úmrtnosti podle věku – počet zemřelých osob připadající na 1 000 obyvatel v dané věkové skupině.“

Příloha E: Úhrnná plodnost v ČR, 1920 – 2010



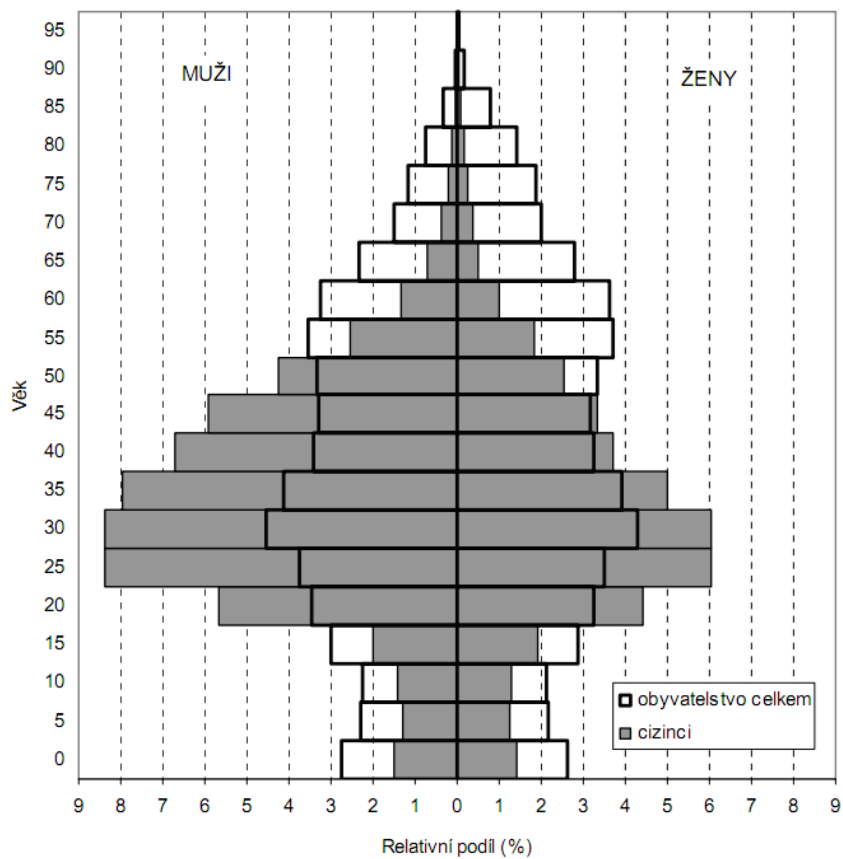
Zdroj: zpracováno podle (ČSÚ, 2011e)

Příloha F: Hrubá míra potratovosti v ČR, 1953 – 2010



Zdroj: zpracováno podle (ČSÚ, 2011e)

Příloha G: Strom života obyvatelstva ČR a cizinců žijících v ČR k 31.12.2009



Zdroj: (ČSÚ, 2010c)

Příloha H: Tabulky a grafy spojené s demografickou projekcí obyvatelstva ČR

Tab. č. 1: Očekávaný vývoj absolutního počtu živě narozených a zemřelých

Rok	Živě narození			Zemřelí		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2008*	119 570	119 570	119 570	104 948	104 948	104 948
2009	116 997	118 430	118 556	108 908	107 564	106 819
2009**	<i>118 348</i>	<i>118 348</i>	<i>118 348</i>	<i>107 421</i>	<i>107 421</i>	<i>107 421</i>
2010	115 025	116 609	118 297	108 508	106 831	105 642
2010**	<i>117 153</i>	<i>117 153</i>	<i>117 153</i>	<i>106 844</i>	<i>106 844</i>	<i>106 844</i>
2020	96 789	103 534	110 462	111 947	107 637	104 680
2030	79 356	88 778	98 752	120 252	114 111	109 574
2040	86 597	100 117	114 549	134 028	128 856	124 656
2050	78 611	98 550	118 680	132 743	129 199	126 816
2065	68 092	91 231	114 933	140 703	139 889	139 429

* Reálný údaj.

** Doplněné reálné údaje.

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2009d, ČSÚ, 2011b, ČSÚ, 2011e)

Tab. č. 2: Přirozený a migrační přírůstek v projektovaném období

Rok	Přirozený přírůstek			Migrační přírůstek			Celkový přírůstek		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2008*	14 622	14 622	14 622	71 790	71 790	71 790	86 412	86 412	86 412
2009	8 089	10 866	11 737	15 000	25 000	40 000	23 089	35 866	51 737
2009**	<i>10 927</i>	<i>10 927</i>	<i>10 927</i>	<i>28 344</i>	<i>28 344</i>	<i>28 344</i>	<i>39 271</i>	<i>39 271</i>	<i>39 271</i>
2010	6 517	9 778	12 655	15 000	25 000	40 000	21 517	34 778	52 655
2010**	<i>10 309</i>	<i>10 309</i>	<i>10 309</i>	<i>15 648</i>	<i>15 648</i>	<i>15 648</i>	<i>25 957</i>	<i>25 957</i>	<i>25 957</i>
2020	-15 158	-4 103	5 782	15 000	25 000	40 000	-158	20 897	45 782
2030	-40 896	-25 333	-10 822	15 000	25 000	40 000	-25 896	-333	29 178
2040	-47 431	-28 739	-10 107	15 000	25 000	40 000	-32 431	-3 739	29 893
2050	-54 132	-30 649	-8 136	15 000	27 500	40 000	-39 132	-3 149	31 864
2065	-72 611	-48 658	-24 496	15 000	25 000	40 000	-57 611	-23 658	15 504

* Reálné údaje k 01.01.

** Doplněné reálné údaje.

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2009d, ČSÚ, 2011b, ČSÚ, 2011e)

Tab. č. 3: Naděje dožití při narození podle Projekce 2009

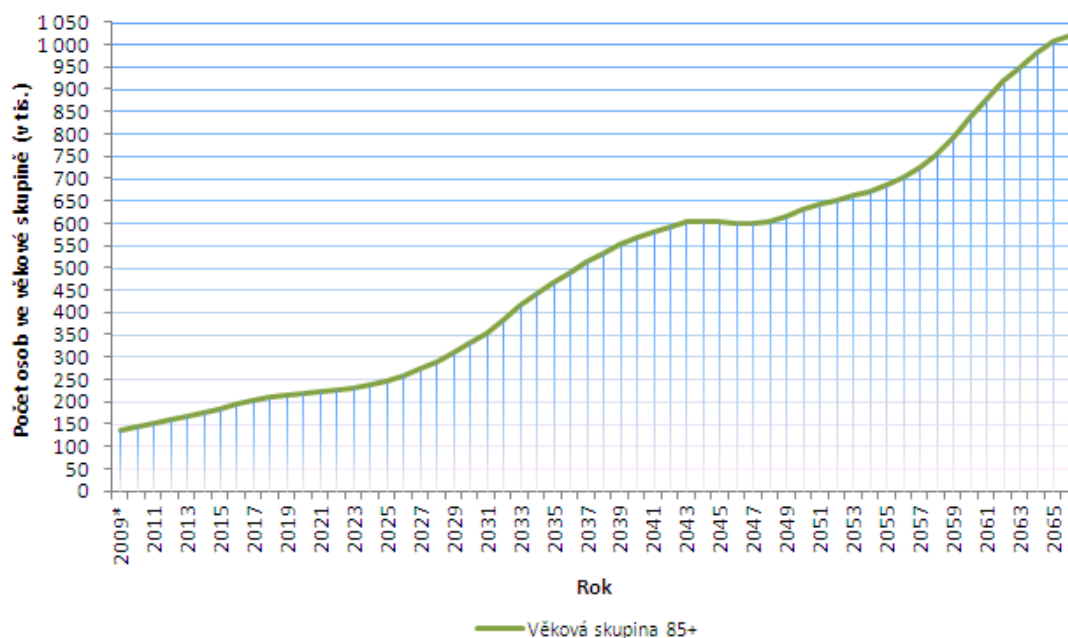
Rok	nízká		střední		vysoká	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
2008*	74,0	80,1	74,0	80,1	74,0	80,1
2009	74,1	80,2	74,2	80,3	74,3	80,4
2009**	74,2	80,1	74,2	80,1	74,2	80,1
2010	74,3	80,4	74,5	80,6	74,6	80,7
2010**	74,4	80,6	74,4	80,6	74,4	80,6
2020	76,3	82,0	77,0	82,8	77,6	83,3
2030	78,4	83,7	79,5	85,1	80,5	86,0
2040	80,0	85,1	81,5	86,8	82,8	88,0
2050	81,6	86,4	83,5	88,4	85,1	90,0
2065	84,1	88,5	86,5	91,0	88,5	93,0

* Reálný údaj.

** Doplněné reálné údaje.

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2009d, ČSÚ, 2011e)

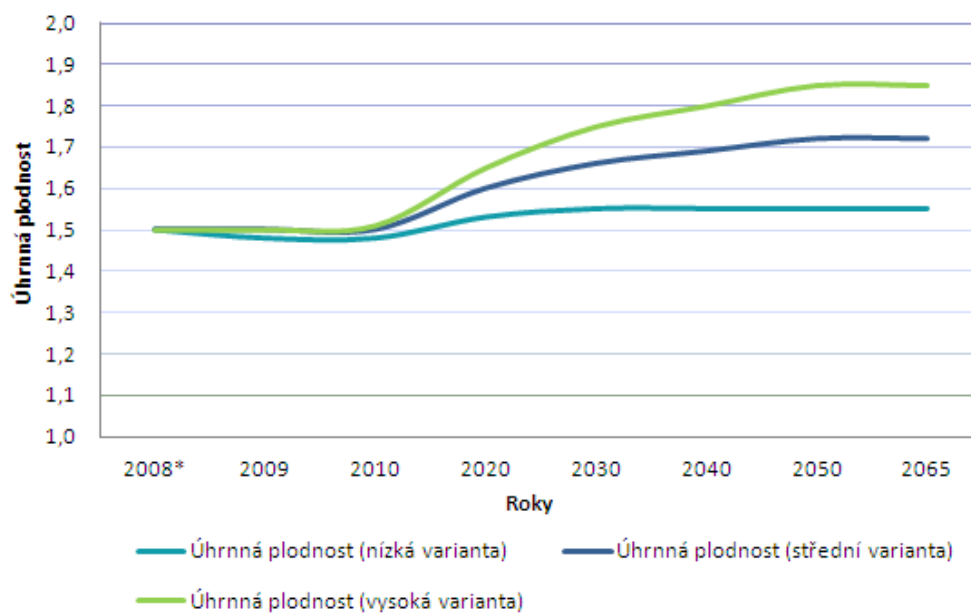
Obr. č. 1: Vývoj počtu osob ve věkové skupině 85 a více let podle Projekce 2009 (k 01.01.)



* Reálný údaj k 01.01.

Zdroj: zpracováno podle (ČSÚ, 2009d)

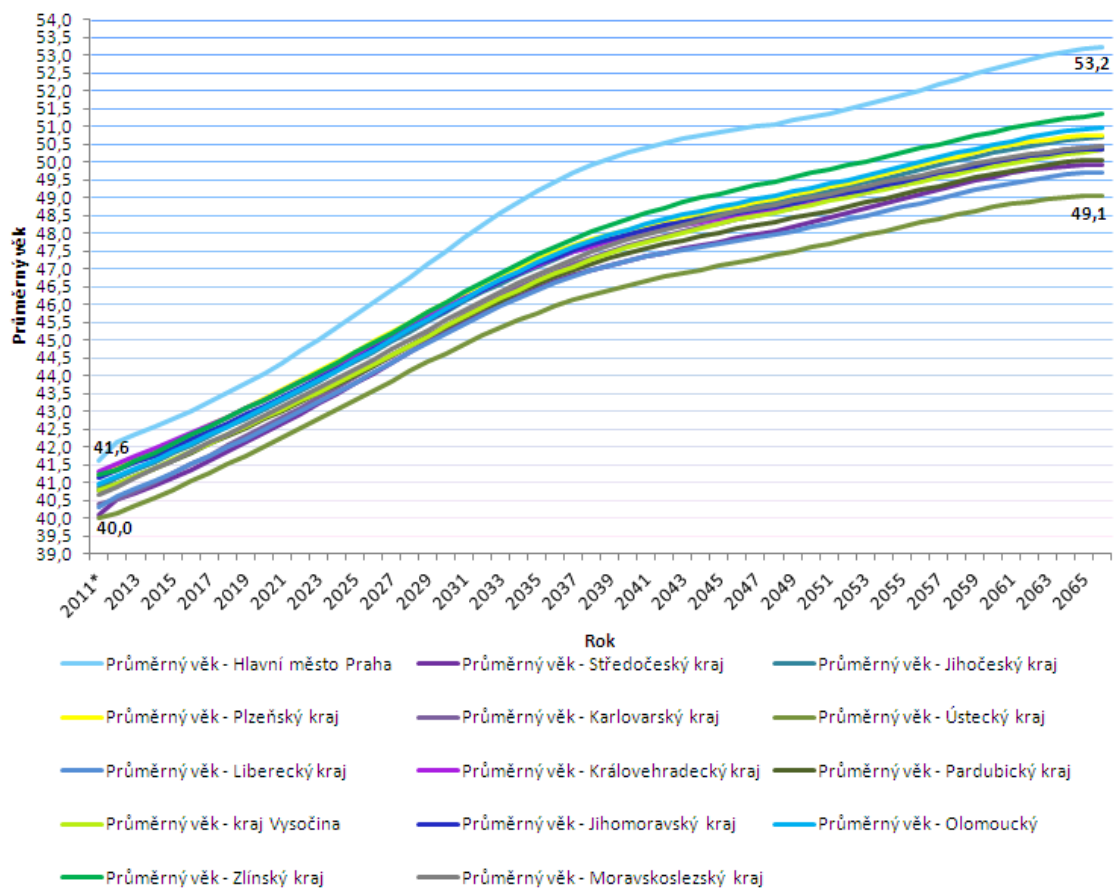
Obr. č. 2: Úhrnná plodnost podle Projekce 2009



* Reálný údaj.

Zdroj: zpracováno podle (ČSÚ, 2009d)

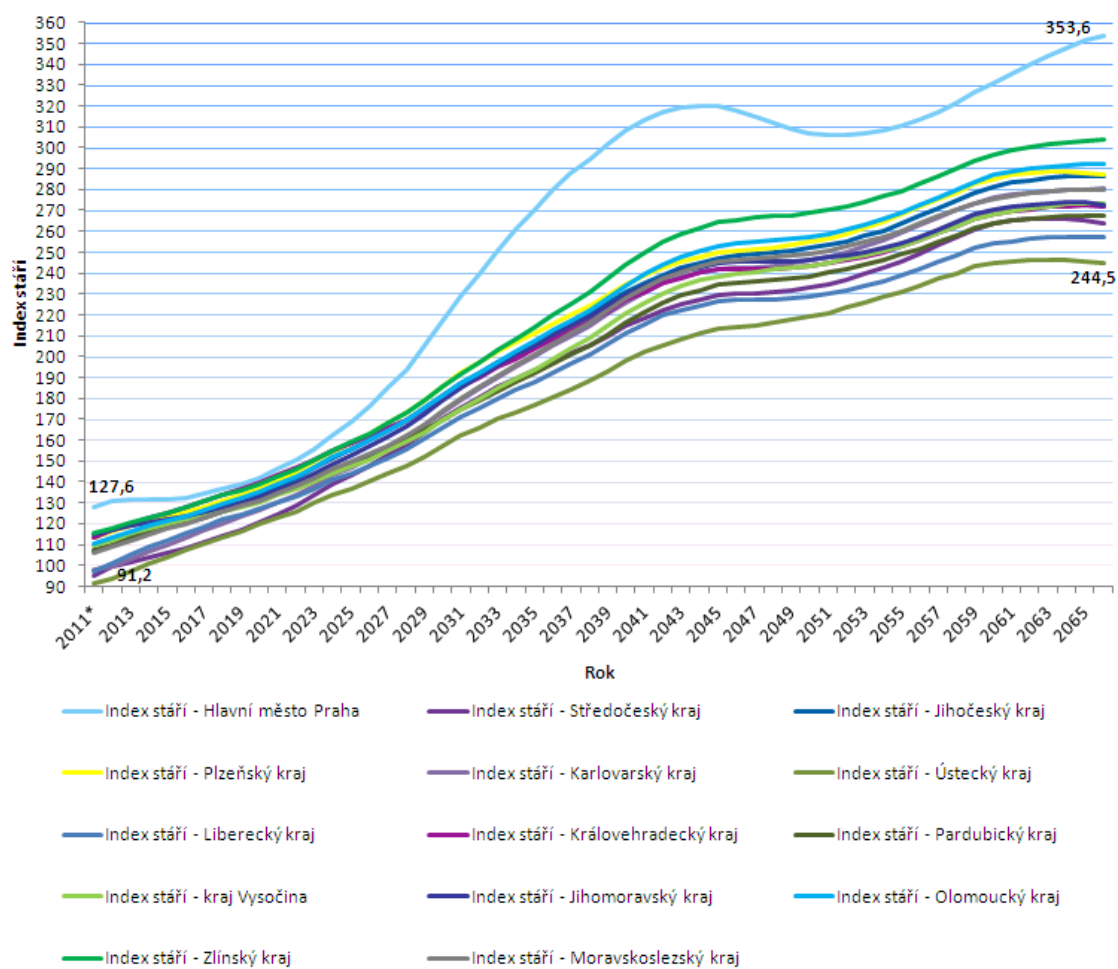
Obr. č. 3: Projekce průměrného věku za kraje ČR a celkem za pohlaví (k 01.01.) bez migrace



* Reálný údaj.

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2010e, ČSÚ, 2011b)

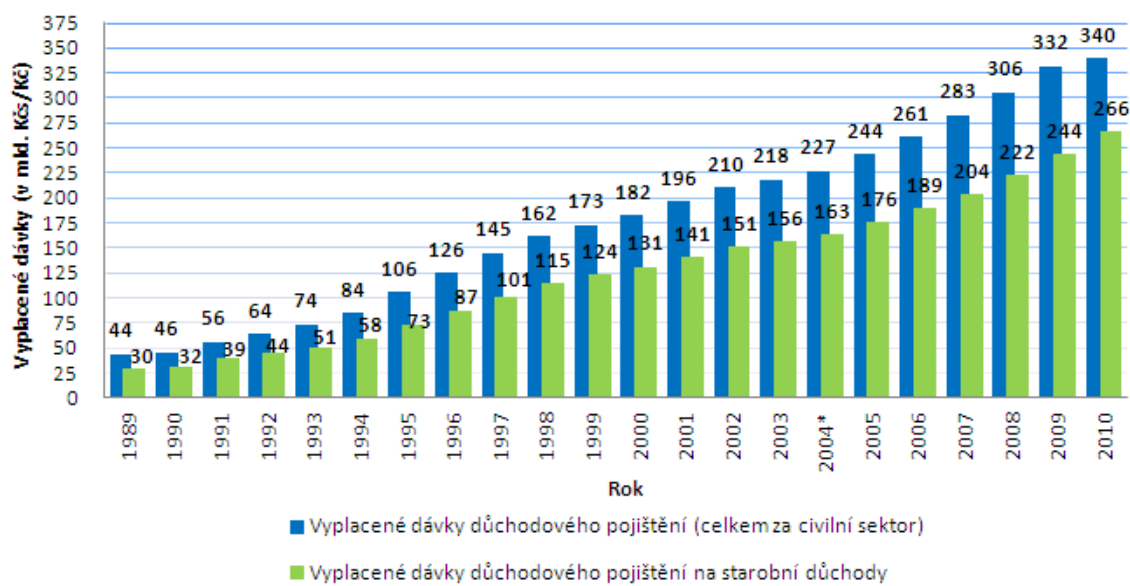
Obř. ř. 4: Projekce indexu stáří za kraje řR a celkem za pohlaví (k 01.01.) bez migrace



* Reálný údaj.

Zdroje: zpracováno podle (řSÚ, 2010e, řSÚ, 2011b)

Příloha CH: Vyplacené dávky důchodového pojištění, 1989 – 2010

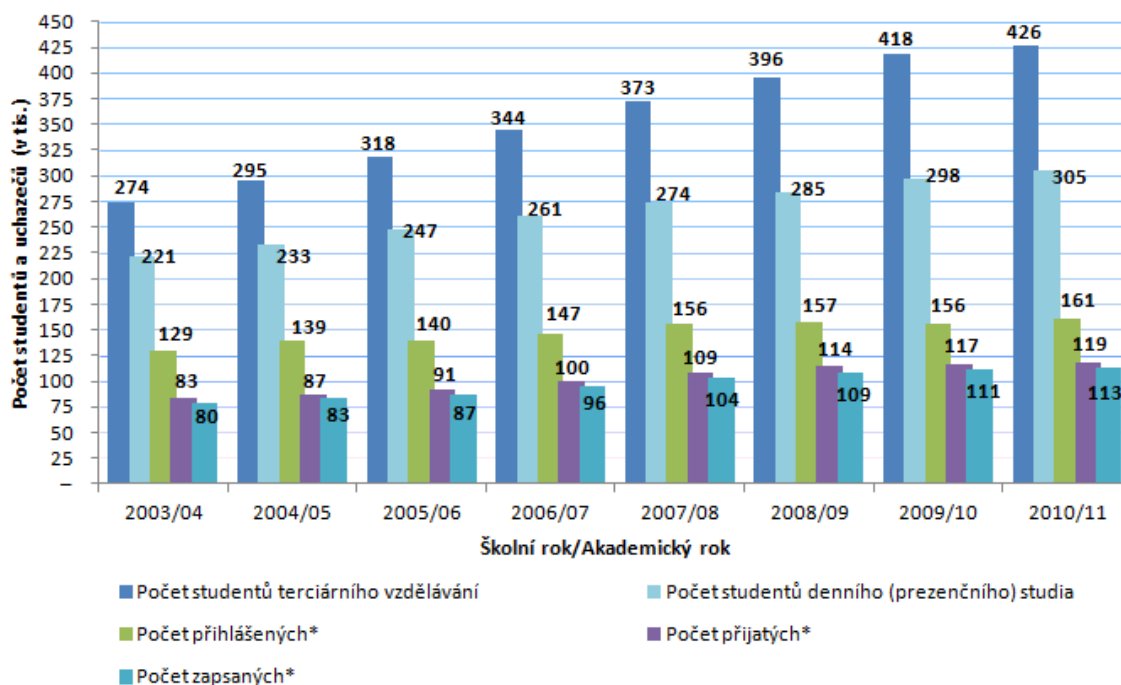


* Vyplacené dávky celkem - bez mimořádného jednorázového příspěvku ke starobním důchodům ve výši 2.655 mil. Kč.

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2011j, ČSÚ, 2011a)

Příloha I: Grafy týkající se terciárního vzdělávání v ČR za školní/akademický rok 2003/04 až 2010/11

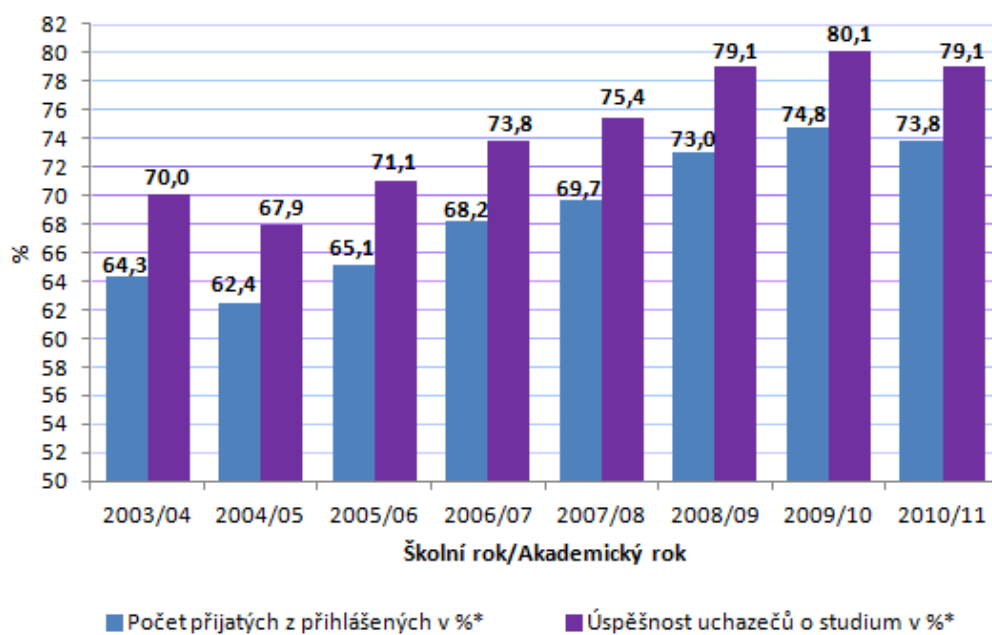
Obr. č. 1: Terciární vzdělávání – počet studentů VOŠ a VŠ, přihlášených, přijatých a zapsaných ve školním/akademickém roce 2003/04 až 2010/11



* Každý přihlášený/přijatý/zapsaný je započten pouze jednou bez ohledu na to, kolik přihlášek si ke studiu podal/na kolik škol byl přijatý/na kolik škol se zapsal.

Zdroj: zpracováno podle (ÚIV, 2011)

Obr. č. 2: Terciární vzdělávání - počet přijatých z přihlášených (v %) a úspěšnost uchazečů o studium ve školním/akademickém roce 2003/04 až 2010/11

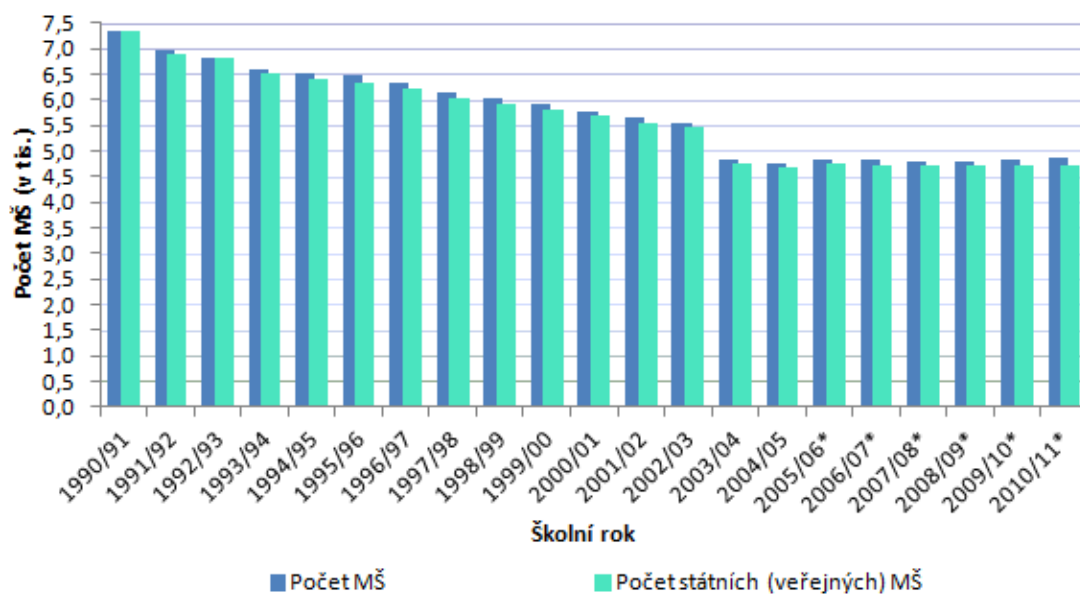


* Úspěšnost uchazečů o studium (v %) = počet přijatých/počet přihlášených, kteří se dostavili k přijímacímu řízení (*100)

Zdroj: zpracováno podle (ÚIV, 2011)

Příloha J: Tabulky a obrázky spojené s tématem předškolního vzdělávání

Obr. č. 1: Vývoj počtu mateřských škol ve školním roce 1990/91 až 2010/11



* Časové řady obsahují i MŠ pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP).

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2004a, ČSÚ, 2008a, ČSÚ, 2010f, ČSÚ, 2011ch, ÚIV, 2006, ÚIV, 2011)

Tab. č. 1: Děti navštěvující MŠ podle věku (bez škol pro děti se SVP) a podíl na celkovém počtu dětí ve vybraných školních letech 1995/96 až 2009/10

		1995/96	1996/97	1998/99	2000/01	2002/03	2004/05	2006/07	2008/09*	2009/10*
Celkem dětí v MŠ		333 433	317 153	302 856	279 838	278 859	280 487	282 017	301 620	314 008
v tom:	mladší než 3leté	18 742	12 935	12 826	18 712	21 996	24 321	22 307	26 384	30 800
	3leté	80 560	66 810	58 285	63 172	68 461	69 654	71 492	79 025	81 334
	4leté	101 609	98 127	95 360	82 242	81 884	82 811	83 670	88 134	91 521
	5leté	109 815	115 833	111 126	91 393	85 590	83 608	84 829	87 927	90 320
	starší než 5 let	22 707	23 448	25 259	24 319	20 928	20 093	19 719	20 150	20 033
Podíl na celkovém počtu dětí ve věkových kategoriích a v daných školních ročnících										
mladší než 3leté		15,6%	12,2%	14,3%	20,8%	24,5%	26,5%**	23,0%	24,8%	26,7%
3leté		66,8%	55,7%	61,0%	70,0%	76,4%	77,3%**	76,6%	76,5%	76,1%
4leté		79,2%	81,3%	90,0%	91,4%	90,8%	94,2%**	90,7%	89,4%	88,3%
5leté		86,0%	90,2%	92,5%	95,7%	94,9%	96,4%**	93,7%	92,8%	91,4%
starší než 5 let		18,0%	18,4%	20,9%	23,0%	22,5%	23,8%**	22,8%	21,5%	21,1%

* V údajích jsou započteny i děti ze škol se SVP.

** Údaje zahrnují i školy při zdravotnických zařízeních.

Zdroje: zpracováno podle (ÚIV, 2006, ÚIV, 2011)

Tab. č. 2: Materské školy - počet tříd v MŠ a propočtové ukazatele za některé školní roky v letech 1990/91 až 2010/11

	1990/91	1991/92	1993/94	1994/95	1996/97	1998/99	2000/01	2002/03
Počet tříd	16 198	15 244	14 628	14 748	14 401	13 509	12 611	12 304
Průměrný počet dětí na 1 třídu	21,7	21,2	22,7	22,9	22,0	22,4	22,2	22,7
Průměrný počet dětí na 1 MŠ	48,0	46,4	50,2	51,8	50,0	50,2	48,4	50,2

	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Počet tříd	12 234	12 139	12 409	12 494	12 698	13 035	13 452	13 988
Průměrný počet dětí na 1 třídu	22,9	23,1	22,4	22,6	22,7	23,1	23,3	23,5
Průměrný počet dětí na 1 MŠ	57,9	58,7	57,6	58,6	59,9	62,7	65,1	67,3

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2011ch, ÚIV, 2004, ÚIV, 2006, ÚIV, 2011)

Příloha K: Tabulky týkající se základní škol a jejich počtu žáků

Tab. č. 1: Celková povinná školní docházka a podíl počtu žáků ZŠ na této docházce ve vybraných letech v období 1989/90 – 2010/11

	1989/90	1990/91	1992/93	1995/96	1996/97	1997/98	1999/00	2002/03
Povinná školní docházka - žáci celkem	1 291 631	1 253 933	1 190 097	1 098 495	1 200 072	1 192 937	1 166 132	1 079 261
v tom: žáci ZŠ	1 235 714	1 193 078	1 115 027	1 004 565	1 100 096	1 092 476	1 071 318	994 130
Podíl počtu žáků ZŠ na povinné docházce (v %)	95,7	95,1	93,7	91,4	91,7	91,6	91,9	92,1

	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Povinná školní docházka - žáci celkem	998 910	960 631	960 034	919 800	888 000	858 627	836 372	830 908
v tom: žáci ZŠ	956 324	917 738	916 575	876 513	844 863	816 015	794 459	789 486
Podíl počtu žáků ZŠ na povinné docházce (v %)	95,7	95,5	95,5	95,3	95,1	95,0	95,0	95,0

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2004a, ČSÚ, 2005b, ÚIV, 2004, ÚIV, 2011)

Tab. č. 2: ZŠ ve vybraném školním roce 1991/92 až 2010/11 - podle počtu žáků

Školní rok	1991/ 92	1993/ 94	1996/ 97	1997/ 98	1999/ 00	2001/ 02	2002/ 03	2005/ 06	2006/ 07	2008/ 09	2009/ 10	2010/ 11	
Celkem škol	4 064	4 199	4 166	4 132	4 068	3 999	3 961	4 474	4 197	4 133	4 125	4 123	
v tom školy s počtem žáků	do 50	1 101	1 241	1 143	1 104	1 076	1 073	1 091	1 352	1 260	1 292	1 291	1 425
	51 - 100	429	422	443	455	451	440	426	353	345	496	511	512
	101 - 150	192	256	283	284	280	258	246	331	329	393	396	372
	151 - 200	258	284	301	298	311	329	333	402	377	376	379	383
	201 - 250	241	233	236	249	243	242	238	283	252	221	223	233
	251 - 300	151	203	163	171	174	163	174	218	244	231	255	240
	301 - 350	206	230	219	197	192	200	195	260	262	220	218	213
	351 - 400	210	236	210	216	186	197	208	232	205	216	205	190
	401 - 450	196	182	182	174	202	196	199	247	241	185	179	168
	451 - 500	174	167	183	171	164	170	182	208	180	141	153	132
	501 - 550	153	179	169	177	177	165	160	178	157	128	104	82
	551 - 600	143	149	151	150	138	131	130	112	101	95	84	76
	601 - 650	139	123	122	125	121	139	124	96	102	56	52	48
	651 - 700	126	105	103	109	108	107	92	82	57	40	41	31
	701 - 750	106	53	86	77	88	66	57	54	39	21	14	6
	751 - 800	58	47	50	59	62	50	49	33	28	10	7	7
	801 - 850	56	35	48	43	35	32	28	15	3	2	7	2
	851 - 900	40	17	27	25	23	18	9	9	5	4	4	3
901 - 950	29	11	15	17	15	7	10	2	7	4	1	x	
951 - 1 000	16	9	13	14	8	7	3	3	1	x	x	x	
nad 1 000	40	17	19	17	14	9	7	4	2	2	1	x	

Zdroje: zpracováno podle (ÚIV, 2004, ÚIV, 2011)

Tab. č. 3: Malotřídní základní školy ve vybraném školním roce 1989/90 až 2002/03

Školní rok	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	2000/01	2002/03
Celkem	1 118	1 118	1 242	1 378	1 300	1 351	1 422	1 463	1 482	1 463	1 411	1 410
v tom školy	jednotřídní	127	121	176	199	202	191	213	214	199	180	180
	dvoutřídní	814	837	889	957	887	950	936	778	741	677	663
	trojtřídní	177	160	177	222	211	208	250	308	337	350	385
	čtyřtřídní	x	x	x	x	x	2	23	163	193	191	182

Zdroj: zpracováno podle (ÚIV, 2004)

Tab. č. 4: ZŠ - propočtové ukazatele za vybrané roky v období let 1989/90 – 2010/11

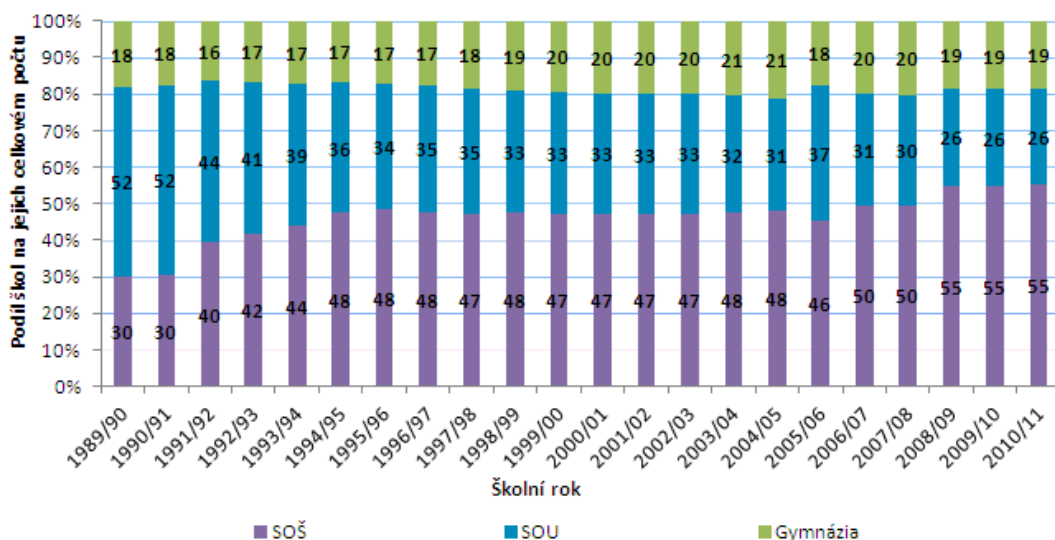
Propočtové ukazatele	1989/90	1990/91	1992/93	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	2000/01
Průměrný počet žáků na 1 ZŠ	316,5	301,4	269,2	238,5	264,1	264,4	264,1	262,1
Průměrný počet žáků ZŠ na 1 třídu	26,9	25,4	23,3	22,0	22,3	22,4	22,3	22,0
v tom: třídy 1. st.	24,7	23,4	21,9	21,1	21,8	22,0	21,8	21,4
třídy 2. st.	29,0	27,4	24,7	23,0	22,9	22,9	22,9	22,8

Propočtové ukazatele	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2009/10	2010/11
Průměrný počet žáků na 1 ZŠ	251,0	247,1	242,5	204,9	208,8	203,3	192,6	191,5
Průměrný počet žáků ZŠ na 1 třídu	21,5	21,3	21,4	20,0	19,7	19,5	18,9	18,9
v tom: třídy 1. st.	20,6	20,4	20,3	19,0	18,8	18,8	18,8	18,8
třídy 2. st.	22,6	22,6	22,8	21,2	20,7	20,2	19,2	19,0

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2004a, ČSÚ, 2005b, ÚIV, 2004, ÚIV, 2011)

Příloha L: Statistická data pojící se ke střednímu vzdělávání v ČR

Obr.: Struktura středních škol v ČR za období let 1989/90 – 2010/11



Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2006c, ČSÚ, 2008c, ČSÚ, 2009f, ČSÚ, 2009g, ČSÚ, 2010f, ČSÚ, 2011h, ČSÚ, 2011ch, ÚIV, 2004, ÚIV, 2011)

Metodické poznámky k absolutním údajům, dle kterých je obr. zpracován:

Metodické změny způsobují kolize ve výpočtech od školního roku 2003/04, tudíž výsledky jsou nerelevantní, avšak trendy ve vývoji jednotlivých typů škol budou, zdá se, dosti podobné. Konkrétní problém se vyskytuje v tom, že se ve statistikách vykazují většinou už jen střední odborné vzdělání jako celek (tzn. SOŠ a SOU), pokud byly nalezeny data za SOŠ a SOU odděleně, pak se SŠ (celkem) nerovnal součtům jednotlivých typů škol (nové vykazování si zřejmě neporadilo s tím, že v jedné škole může být realizováno více druhů vzdělávání).

Od školního roku 2005/06 jsou v údajích zahrnuty i školy pro žáky se SVP.

Platí pro gymnázia (i pro celkový počet SŠ) - ve školním roce 2003/04 až 2005/06 jsou školy započteny podle počtu jednotlivých pracovišť, od školního roku 2006/07 je uveden počet škol, resp. právních subjektů bez ohledu na počet jejich pracovišť.

Platí pro SOŠ - v letech 2006/07 - 2007/08: obory SOŠ, praktických škol a bez oborů nástavbového studia; v letech 2008/09 – 2010/11: obory odborného vzdělání na SŠ

a bez oborů nástavbového studia; v letech 2008/09 – 2010/11: počet škol, resp. právních subjektů bez ohledu na počet jejich pracovišť.

Tab.: Úspěšnost v 1. kole přijímacího řízení na SŠ do denní formy vzdělávání ve školním roce 2003/04 až 2010/11 – podle zřizovatele a druhu vzdělávání (data bez nástavbového a zkráceného studia)

Zřizovatel Druh vzdělávání		2003/04 ¹⁾	2004/05 ¹⁾	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10 ²⁾	2010/11 ²⁾
Celkem		x	x	79,5%	79,0%	83,4%	84,6%	x	x
v tom:	střední vzdělávání s maturitní zkouškou	x	x	74,6%	74,7%	79,8%	81,2%	x	x
	z toho: víceletá gymnázia bez maturity ³⁾	x	x	50,5%	53,6%	57,8%	58,7%	x	x
		x	x	91,6%	91,5%	93,1%	94,1%	x	x
Veřejný		72,0%	72,1%	79,4%	78,7%	83,4%	84,5%	x	x
v tom:	střední vzdělávání s maturitní zkouškou	67,1%	67,4%	74,1%	74,0%	79,5%	80,8%	x	x
	z toho: víceletá gymnázia bez maturity ³⁾	44,0%	42,8%	48,5%	52,4%	56,8%	57,9%	x	x
		87,2%	87,3%	92,0%	90,5%	93,4%	94,4%	x	x
Soukromý		x	x	81,7%	83,4%	85,0%	87,1%	x	x
v tom:	střední vzdělávání s maturitní zkouškou	x	x	79,8%	81,4%	83,5%	86,0%	x	x
	z toho: víceletá gymnázia bez maturity ³⁾	x	x	72,2%	65,2%	68,3%	65,5%	x	x
		x	x	87,7%	90,1%	90,2%	91,0%	x	x
Církev		x	x	69,4%	68,5%	73,9%	72,6%	x	x
v tom:	střední vzdělávání s maturitní zkouškou	x	x	67,8%	66,7%	72,3%	71,3%	x	x
	z toho: víceletá gymnázia bez maturity ³⁾	x	x	58,4%	59,3%	61,2%	62,5%	x	x
		x	x	92,5%	95,6%	96,6%	92,6%	x	x

¹⁾ Ve školním roce 2003/04 a 2004/05 se údaje uvádí bez škol zřízených pro žáky se SVP a bez údajů za soukromé a církevní školy.

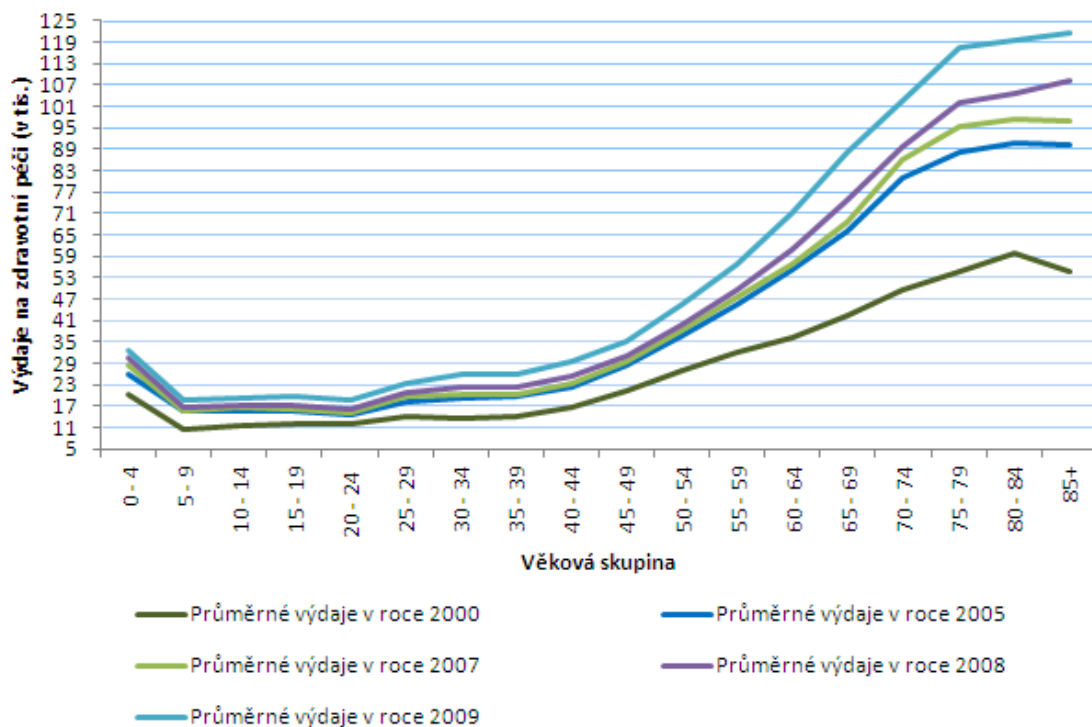
²⁾ Do školního roku 2008/09 v rámci prvního kola přijímacího řízení měli žáci možnost podat si přihlášku pouze na jednu SŠ, ve školním roce 2009/10 tomu bylo jinak - žáci mohli podat 3 přihlášky, údaje s minulými léty jsou proto nesrovnatelné.

³⁾ Střední vzdělávání a střední vzdělávání s výučním listem.

Zdroj: (ÚIV, 2011)

Příloha M: Statistická data související se systémem zdravotnictví v ČR

Obr.: Průměrné výdaje na zdravotní péči na jednoho pojištěnce zdravotní pojišťovny dle pětiletých věkových skupin (v tis. Kč) za roky 2000, 2005, 2007, 2008 a 2009



Zdroj: zpracováno podle (ČSÚ, 2012a)

Tab.: Podíl výdajů na zdravotnictví na celkových výdajích směřovaných do tohoto resortu a podíl výdajů ze státního rozpočtu na pokladním plnění státního rozpočtu (v %), 2000 - 2010

Rok	Podíl výdajů ze SR na pokladním plnění SR (v %)	Podíl VV připadající na celkové výdaje (v %)				Podíl soukromých výdajů na celkových výdajích (v %)		
		jejich celkový podíl	z celku: SR a územní rozpočty	v tom pouze SR:	z celkového podílu: zdravotní pojišťovny	jejich celkový podíl	z celku: vedlejší výdaje	z celku: domácnosti
2000	1,32	90,6	11,7	5,7	78,9	9,4	x	x
2001	2,13	90,1	10,8	9,2	79,3	10,0	x	x
2002	2,29	90,7	11,3	9,6	79,4	9,3	x	x
2003	1,36	89,9	12,2	5,6	77,7	10,0	0,2	x
2004	1,22	88,3	10,3	5,0	78,0	11,7	1,7	10,0
2005	1,34	87,4	9,7	5,6	77,7	12,5	2,0	10,6
2006	1,41	86,9	10,1	6,4	76,8	13,1	2,0	11,2
2007	1,30	85,3	9,4	5,9	75,9	14,6	1,6	13,0
2008	1,15	82,7	8,1	4,7	74,6	17,3	1,7	15,6
2009	1,27	84,1	8,6	4,9	75,5	15,9	1,6	14,3
2010	1,15	83,9	8,6	4,7	75,3	16,1	1,4	14,7

Poznámka: Do roku 2003 nejsou známy informace o výši vedlejších soukromých výdajů. ČSÚ získal údaje o soukromém zdravotním pojištění až za období let 2003 - 2010, o výdajích vynaložených na zdravotnictví neziskovými organizacemi sloužícími domácnostem zveřejnil data za 2003 až 2010 a o podnicích má údaje za roky 2004 až 2010 (proto podíl vedlejších výdajů v roce 2003 činí tak malé procento).

Zdroje: zpracováno podle (ČSÚ, 2006a, ČSÚ, 2007, ČSÚ, 2009a, ČSÚ, 2011g, ČSÚ, 2012a)

Abstrakt

BÍZOVÁ, Monika. *Změny ve věkové struktuře obyvatelstva a jejich dopad na vybrané oblasti*. Bakalářská práce. Plzeň: Fakulta ekonomická ZČU v Plzni, 77 s., 2012

Klíčová slova: věková struktura obyvatelstva, demografické stárnutí, populační prognóza, systém důchodového pojištění, školství, zdravotnictví, sociální péče

Předložená práce se věnuje vývoji ve věkové struktuře obyvatelstva České republiky v průběhu let 1989 až 2010. Jedna z částí textu se zabývá nejaktuálněji zpracovanou demografickou projekcí z roku 2009, jejímž autorem je Český statistický úřad, jenž pro tuto predikci definoval rok horizontu na rok 2065. Na základě zanalyzování již uskutečněných i předpokládaných budoucích změn ve věkovém složení byly vybrány čtyři zásadní oblasti pro společnost, které jsou přímo ovlivňovány změnami ve věkové struktuře. Dopady v daných oblastech jsou výsledky dlouhodobého a stále více znatelného problému, kterým není nic jiného než proces demografického stárnutí českého obyvatelstva, což představuje aktuální evropské, a zdaleka nejen, demografické téma číslo jedna. K analyzovaným oblastem patří systém důchodového pojištění, resort školství, zdravotnictví a sociální péče.

Abstract

BÍZOVÁ, Monika. *The changes in the age structure of population and their impact on the select spheres*. Bachelor thesis. Pilsen: Faculty of Economics University of West Bohemia, 77 p., 2012

Keywords: age structure of population, demographic ageing process, population projection, pension insurance system, education, health service, social services

The submitted thesis is focussed on the progress in the age structure of the Czech Republic inhabitants in the years from 1989 to 2010. One part of the text deals with the up-to-date demographic projection from the year 2009, whose author, the Czech Statistical Office, defined as a year of horizon for this prediction the year 2065. Based on the just realized and supposed future changes analysis, and according to the age composition, four essential spheres for the society were chosen, that are directly influenced by the changes in the age structure. The impacts into the particular areas are a result of a long-term and more and more noticeable problem, which is nothing more than a process of the demographic ageing of the Czech population, which picture, being a very topical European theme, it is by far not an only one demographic theme number one. The analysed spheres include the pension insurance system, the education, health service and the social services sectors.